

Vladimir Gajšek

Mariborsko pesništvo, literatura,
zgodovina in **France Filipič**

© Vladimir Gajšek, 2009, vse pravice pridržane.

© **INTELYWAY**, elektronski spletni medij za širjenje umetnosti, razvoj kulture in napredek ustvarjalnosti, 2009, vse pravice pridržane.

INTELYWAY

elektronski spletni medij
za širjenje umetnosti, razvoj kulture in
napredek ustvarjalnosti

WWW.INTELYWAY.COM

e-knjiga

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-82(0.034.2)

GAJŠEK, Vladimir

Mariborsko pesništvo, literatura, zgodovina in France Filipič
[Elektronski vir] / Vladimir Gajšek ; ilustrator Vid Gajšek. - El.
knjiga. - Ljubljana : Intelyway webmedia, 2009

Način dostopa (URL): http://www.intelyway.com/literatura/eseji/vladimir-gajsek_mariborsko-pesnistvo-literatura-zgodovina-in-france-filipic.pdf

ISBN 978-961-6799-01-0

247361024

Vladimir Gajšek

Mariborsko pesništvo, literatura,
zgodovina in **France Filipič**

Kazalo

Mesto in kulturni spomin.....	5
France, ali še ptice letijo v daljavo?	6
Med stvarnostjo in vizijo	7
Spomin in dejavnost – literatura in zgodovina.....	12
Sprehod čez in v Mariboru	32
Poetika bolečine, upanja in dostojanstva	37
Literarni izrekljivo-iz/povedni spomin.....	42
Francetu v slovo in večni mir in pokoj	52
V slavo za rajnkimi prijatelji.....	55
Spominsko engramiranje in ubesedenost.....	57
Mariborstvo – dialektika slovenskega štajerstva.....	60
Mariborske primerjave – avtorstvo z navdihom.....	66
Stoletje spominov ali pozabe?.....	82
Maribor je naš.....	86
Literatura in Maribor v kritičnih razsežnostih – razzgodovinenje.....	93
Poetika in mesto.....	95
Iz bibliografije Franceta Filipiča.....	100
Opombe	103
Osebna imena.....	104
Krajevna imena.....	110

Mesto in kulturni spomin

Francetu Filipiču in drugim v slovo slovo – 1001 odstavek

Ko so odhajali mariborski kulturni, umetniški, literarni prijatelji tjakaj, so mnogi pustili za življenja svoje osebne in družbene sledi, ki jih poskuša postmoderni Maribor povsem zabrisati in prekriti z večno pozabo, kakor da teh ljudi pravzaprav nikoli nikjer ni bilo, še najmanj v Mariboru. France Filipič je bil ob Milanu Kajču, Janezu Švajncerju, Nadi Gaborovič, Hermanu Voglu, če naštejemo le nekaj prej v Mariboru bolj kot gotovo znanih imen, ponosen organizator literarnega življenja, vsestranski ustvarjalec, urednik, pesnik, tako da so se ga v mestu celo nekako usmili ter mu dodelili lokalno Glazerjevo nagrado, upajmo, da Maribor vsaj tega ne bo zanikal? Eno je, kar se govori, drugo, kar se udejani celo med samogovori – zlasti pisateljsko, z darovi besede ali besedne umetnosti, ki naposled v sebi nosi nekaj trohice molka. Šele mestna literarnost je prepuščena namreč naklepnemu zamolčevanju ali izčrtavanju vseh in vsakogar, ki bajne ni spadal v provincialno ožino interesov, kakor so se bili shinavčeno in zahrbtno udejanjali že prej, šele potem, ko pa so postmoderni zavzeli oblastniške pozicije, so iz mestnega spomina takoj izčrtali prej sicer človeško in mestno znana imena. Je obvladovanje sebstva v osebnih odtenkih izpovedi Filipičeva temeljna izpovedna lastnost – kot nadrealistična izpoved na epski ravni? A prijatelj ne morem, kljub malomestnemu, mariborskemu racionaliziranemu ali političnemu brisanju v pozabo, prepustiti golemu nič, saj me in nas lahko njegovo življenje in delo, ob drugih prijateljih tudi navdihuje. Gotovo sem prav zato ob zaznamovani in v svojem bistvu neizbrisni smrti prijatelja Franceta Filipiča zapisal –

France, ali še ptice letijo v daljavo?

-prijatelju Francetu Filipiču

Ko so bile zvezde slovenske na tleh,
je ugašalo drevje v nemih očeh
in od Pohorja* je do pojočih konjev zavelo**
novo neurje - prvo in zadnje počelo.

Tvoj svobodnjaški dobri nasmeh
nas je spremljal v literarni uspeh:
da tisoč cvetic je cvetelo,
fantje, gremo na literarno delo!

Kar bo ostalo v mariborskih očeh,
bo slepota in pozaba, ki tli pri tleh:
a nekaj tvojega bo odživel
za neizbrisen spomin smelo.

Prijatelj Vladimir

9. 4. 2009, Ljubljana

Med stvarnostjo in vizijo

Pogovor ob 60-letnici Franceta Filipiča

pogovarjal se je: Vladimir Gajšek

Franceta Filipiča poznamo že vrsto let kot izredno tenkočutnega pesnika, ki je ujel v svoje pesmi občutja sodobne odtujenosti in angažiranosti, kot prozaista in dramatika, pa tudi kot pisatelja za mladino. Poleg literature je France Filipič vrsto let sodeloval v živi aktivnosti mariborske in slovenske kulturne politike, med drugim je bil tudi urednik revije *Dialogi*, pobudnik za sodelovanje med bratskimi republikami v kulturnem in literarnem življenju. V izredno napeti življenjski poti, saj je bil med drugim dramski igralec, delavec v tovarni, časnikar, uslužbenec muzeja..., se je srečeval z vrsto mentalitet in človeških usod. Po vojni, ko se je vrnil iz koncentracijskega taborišča, je vse svoje sile uravnaval v izgradnjo lepših in boljših človeških odnosov v socializmu in kulturi. France Filipič je redni strokovni delavec Instituta za delavsko gibanje v Ljubljani in pisatelj. Pesniško se je uveljavil z zbirkami: *Viharna leta* (France Filipič, *Viharna leta*, cikli: 1. *Vojna*, 2. *Taborišče*, 3. *Meditacija*, 4. *Ljubezen*, 5. *Novo življenje*, zbirka *Mlada pota*, Mladinska knjiga, ilustriral in opremil Maks Kavčič, za založbo Ivan Potrč, natisnila Blasnikova tiskarna, vezala Državna knjigoveznica, Ljubljana, 1949, 74. str. + Kazalo), *Ptice letijo v daljavo* (France Filipič, *Ptice letijo v daljavo*, cikli: *Rojstvo svobode*, *Na stezi bolečine*, *Življenje drevoja in neba*, *Srečanja s smrtjo*, *Medigra ljubezni*, *Odgrnjeni obraz*, opremil: Uroš Vagaja, ZOMB, Maribor, 1960, 93 str. + Kazalo), *Nebo za žejne oči* (France Filipič, *Nebo za žejne oči*, cikli: *Pojoča skrinjica*, *Poslanica za zborovanje mojih oblakov*, *Odčaran za življenje*, *Rekviem za slepega*, *Balada o poljskem strašilu s čelado*, *Pesem za Skopje*, *Don Kihot*, opremil: Janez Vidic, ZOMB, Maribor, 78 str. + Kazalo), *Svetloba je tvoja usoda* (1969); v *7D* je izhajal v nadaljevanjih Filipičev roman *Smrtni smehljaj ljubezni* (1956), izpovedal pa se je tudi v novelistiki *Pojočji konji* (France Filipič, *Pojočji konji*, novele: *Mucika moja*, *Lakota*, *Pred jutrom*, *Nekega jutra*, *Odgrnjeni obraz*, *Verona*

je pogumna ženska, Slovo, Vlakovni odpravnik, Maščevanje, Bombni napad, Na transportu, Korak v prazno, Pojoči konji, korektor Bojan Ajdič, opremil Savo Sovre, urejuje Tone Seliškar, Zavod Borec v Ljubljani, Ljubljana, za zavod Milan Škerlavaj-Petrač, Ljubljana, 1961, 235 str. + Kazalo); France Filipič je tudi izvrsten kronist narodnoosvobodilnega boja, njegov *Pohorski bataljon* (1953) je doživel že nekaj izdaj. Kot človek pa je France Filipič zmerom zavzet za napredno, aktualno in humanistično zasnovo kulture in človeškega življenja v celoti.

Kaj je tvoje vodilo v literarnem in znanstveno zgodovinskem snovanju?

France Filipič: »Doseči čim večjo izrazno popolnost in vsebinsko dovršenost«

V mariborskem kulturno političnem delu te poznamo kot dobrega

organizatorja, pobudnika novih medsebojnih kulturnih razsežnosti. Zlasti v medrepubliškem literarnem in kulturnem prostoru in v sodelovanju z našim zamejstvom si prispeval velik delež. Kaj, meniš, je treba v medrepubliškem sodelovanju in z zamejstvom na področju literature in kulturnih ustanov še bolj okrepiti?

France Filipič: »Osnova vsega medrepubliškega sodelovanja in stikov z zamejstvom naj bi bilo boljše medsebojno spoznavanje, ki naj bi se izrazilo predvsem v trajnem soočanju medsebojnih ustvarjalnih pobud in dosežkov.«

Kakšen razvoj vidiš v povojni kulturni politiki na Slovenskem in predvsem v Mariboru?

France Filipič: »Slovenska kulturna politika se je nedvomno uspešno vključila v povojno socialistično preobrazbo naše družbe. Na žalost njena materialna osnova večinoma ni zadoščala za uresničitev mnogih široko zastavljenih načrtov. Med očitki, ki bi jih lahko naslovili na njen račun, je vsekakor dejstvo, da je ob odprtosti mednarodnim tokovom in njihovim vplivom marsikdaj posvečala premalo pozornosti nacionalni kulturi, njenim težnjam, njenim dosežkom in njenemu izročilu. Povojna kulturna politika v Mariboru je strmela za tem, da v čim krajšem času obnovi od okupatorja opustošeni kulturni potencial mesta. Pri tem se je morala zlasti v prvih povojnih letih spopadati s skoraj nepremostljivimi materialnimi in kadrovskimi težavami. Izjemno požrtovalno delo mariborskih kulturnih delavcev je bilo pogoj, da je

mariborsko kulturno življenje po vojni doživelo razmah, ki je v mnogih pogledih daleč prerastel predvojnega. Res pa je, da se uspešnost kulturne politike v mestu ob Dravi mnogokrat krha ob mentaliteti provincializma in samovšečnosti in da posredovanje kulturnih dosežkov delavskim množicam, ob sicer nespornih uspehih, še vedno ni doseglo tiste stopnje, kot bi si želeli.«

Kje je po tvojem mnenju dandanes revijalna politika? Kako je s sodobno kritično publicistiko in esejistiko?

France Filipič: »Zdi se mi, da sta v današnji revijalni politiki dva problema v ospredju: prvi, v slovenskem kulturnem prostoru naj bi bilo takšno razmerje med revijami, da bi bile v enakovrednem položaju, ne glede na to, kje izhajajo, in, drugič, med seboj naj bi se dopolnjevale v svoji kulturno politični uravnanosti. Sodobna kulturna publicistika in esejistika pa sta, po mojem, premnogokrat le kronista in komentatorja, manj pa soustvarjalca in pobudnika kulturnega snovanja.«

Poznamo te kot pesnika, prozaista, dramatika in kronista revolucionarnih partizanskih časov. V poeziji odseva vsekakor tvoj lirični, a hkrati kritični intimni svet: v prozi zasledimo odenke

vojnih časov, v zgodovinopisju si obširno in tehtno podal zgodovinsko usodo Pohorskega bataljona. Kako poje in kako se zapisuje v tebi svet sodobne civilizacije in tehniške družbe?

France Filipič: »V mojem leposlovnem delu je ta svet v zadnjem času prav gotovo do neke mere odrinjen, čeprav ni prav nič jasno, kako se bodo moja današnja doživetja jutri literarno izrazila. Moram pa povedati, da mi svet sodobne civilizacije in tehniške družbe vendar narekuje svojski odnos do zgodovine in zgodovinopisja. Sodobni družbi, kakršna pač je, iščem korenine v preteklosti; našo, socialistično družbo, poskušam razumevati v njenem nastajanju in zorenju v polpretekli dobi.

Kako je danes z delavsko kulturo? Kje se je treba še zmerom boriti proti elitizmu, grupaštvu in zoper vse druge negativne zavore v samoupravni kulturi?

France Filipič: »Nekoliko nelagodno mi je ob izrazu »delavska kultura«. Mnenja sem, da je kultura vendar samo ena, v svoji celovitosti od skromnih poskusov žuljave delavske roke do vrhunskih dosežkov posebej usposobljenega kadra je

ustvarjalna pravica slehernega človeka in vsem ljudem enako namenjena; v samoupravi družbi naj bi to dejstvo prišlo posebno do izraza. Elitizem in grupaštvo sta v slovenskem kulturnem ambientu nedvomno neprijetno navzoča kot ostanek malomeščanstva in težnje po privatizaciji; vprašati se moramo, kje je njun izvir in kakšne vrzeli v naši samoupravni kulturni politiki ju omogočajo.«

Ali meniš, da obstaja kakšen bistven generacijski razmik med vami starejšimi in mlajšo generacijo? Kje so skupne točke in mostovi? In kako gledaš osebno in družabno v slogovnih potencialih na avantgardizem?

France Filipič: »Nedvomno življenjske izkušnje človeku poglobljajo nekatera spoznanja o svetu. Bistven generacijski razmik med menoj in mlajšo generacijo je pač v tem, da sem, če hočete, obremenjen z doživetjem usodnih dogodkov v naši polpreteklosti, med drugim tudi vojnega časa, medtem, ko mladi rod neobremenjen zajema tako iz radožive sile svoje mladosti kot iz kritičnega odnosa do življenjske dediščine, ki jo prevzema od starejšega rodu. Skupne točke in mostovi so v skupnem delu in sožitju različnih generacij, v medsebojnem spoštovanju in priznavanju doseženih uspehov. Kadar je avantgardizem izraz

pristnega iskanja in težnja za odkrivanjem novih poti v svetu umetnosti, mi je simpatičen; kot modna muha pa je nepomemben privesek kulturnega razvoja.«

Dandanes je popularna spominska literatura, saj smo v zadnjih časih dobili precej knjig s tega področja. Ali lahko pričakujemo, da boš tudi ti izdal knjigo spominov, v kateri bi opisal razvoj slovenske in mariborske kulture, kakor si ga doživljal, v njem bistveno sodeloval in prispeval znaten delež?

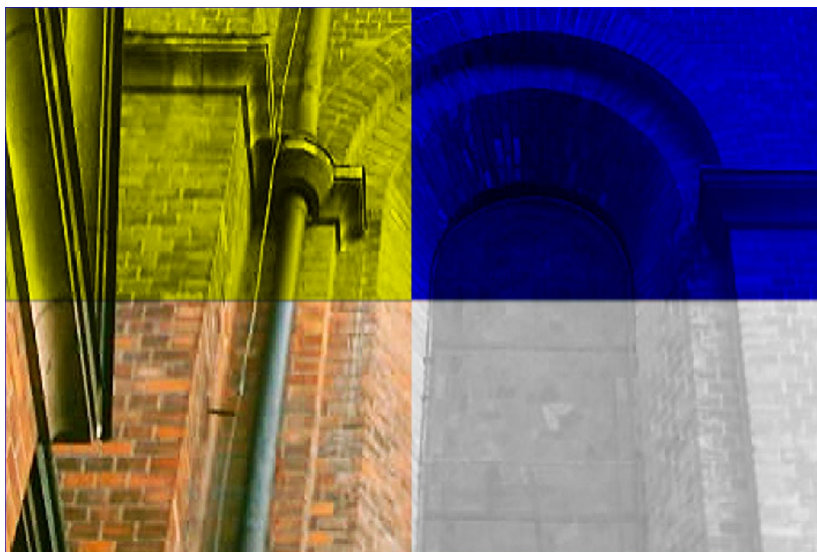
France Filipič: »Spominska literatura je danes res zelo popularna, čeprav je dvorezen nož. Ali ni marsikdaj literarno obujanje spominov znak nekakšne resignacije, nekakšno človekovo zatočišče za ponovno oživljanje izjalovljenih upanj? Čeprav spominski literaturi seveda priznavam njeno vrednost, zlasti kadar so poudarjene njene dokumentarne razsežnosti. Človeka bi mikalo. Takšna pot skozi desetletja vrelega časa s peripetijami, ki jih je

človek doživljal v sebi ni v odnosu do svoje okolice, se ponuja pisateljskemu peresu, čeprav se zdi, da bi mi povzročalo težave razmejevanje med ustvarjalnim literarnim žanrom in zgodovinarsko pedantnostjo. Moje doživljanje razvoja slovenske in mariborske kulture pa najbrž ne bi nudilo dovolj privlačne snovi za živo pisano predstavitev; premnogokrat sem bil samotnen popotnik skozi ure svojega dela in ustvarjanja.«

Ali odkrivaš med leposlovnim ustvarjalnim delom in zgodovinopisjem vzporednice? Kakšne, katere, na kakšen način?

France Filipič: »Leposlovje in znanstveno delo ostro ločujem. Vendar med njima odkrivam vzporednico v kompleksni raziskavi družbenih zakonitosti in določanju deleža posameznika v nizu zgodovinskih dogodkov. Niti pri leposlovju niti pri zgodovinopisju ne gre brez ustvarjalne intuicije in raziskovalnega poguma: pa tudi ni rezultatov brez vztrajnosti in velike potrpežljivosti.«

Franceta Filipiča sem za dnevnik *Večer* predstavil sicer v kratkem kot za javnost, čeprav sva sodelovala in delovala pri prenekateri literarni organizaciji ali v prireditvah literarnih nastopov, seveda skupaj z drugimi mariborskimi avtorji.

Spomin in dejavnost – literatura in zgodovina

France Filipič je bil slovenski pesnik, pisatelj, dramatik, zgodovinar, novinar, urednik in publicist, znan tudi s psevdonimom Filip (2. julij 1919, Maribor - 6. april 2009, Maribor) – oče Franc, mati Marija, roj. Urban, osnovna šola v letih 1925 – 1930, šest razredov klasične gimnazije v Mariboru in v Šentvidu pri Ljubljani v letih 1930 – 1936; uslužbenec v Cirilovi tiskarni v Mariboru, nekaj časa sourednik lista *Naš dom* v letih 1938 -1940; v vojni sprva se umakne služenju v nemški okupacijski vojski kot kmetiški delavec v Slovenskih Goricah, v letih 1941 – 1942, nato član opernega pevskega zbora, skupaj z Milanom Kajčem, v mestnem glasbenem gledališču v Badnu pri Dunaju, sicer v mestu grozdja in dobrega vina, vse do cestne aretacije leta 1944; od julija 1944 do maja 1945 taboriščnik v konclagerjih Dachau, Mauthausen in Ebensee; - po vojni član mariborskega uredništva *Slovenskega poročevalca*, v letih 1945 – 1948, nadalje zaposlen v Pokrajinskem muzeju v Mariboru v letih 1948 – 1956, odtlej vse do smrti

književnik v svobodnem poklicu. Z ženo učiteljico trije sinovi Franc, vzdevek: Filip, Bratko in Cenček. Preveden v jezike: albanski, angleški, francoski, italijanski, latinski, makedonski, madžarski, nemški, slovaški, srbohrvaški. Za svoje vsestransko delo je lahko po milosti novih kulturnomestnih oblasti leta 2000 celo prejel mariborsko priznanje - Glazerjevo nagrado za življenjsko delo. Večno se vračamo v obdravsko mesto pod Pohorjem, da bi odkrili svoje avtorje vsaj sezonsko, z umirjenimi pogledi, tudi med vsakršnimi jubileji. V priložnostnem kulturnem prepričanju, da življenje mariborskih slovenskih kulturnikov, umetnikov, književnikov vendarle ni moglo potekati vnemar in zaman, da je moglo to življenje ustvarjati in ustvariti, kar je človeka vredno.

V mariborskem slovenskoštajerskem mestu se je po letu 1918/19 razvila tudi posebej okrepljeno slovenska kulturnost, katere svobodnjaški ali demokratični, pa tudi slomškovo klerikalno pozitivni izraz je bilo zavzemanje za človečnost in uresničitev simboličnih sanj človeštva. Že v starojugoslovanskih okvirih so zategadelj delovali tudi pesniki, pisatelji, publicisti, dramatik, gledališčniki itd., ki so prirejali javne in ustanovno dobre proizvode kulturnih dejavnosti, pri čemer so bili enakovredni delavski odri uprizoritvenemu narodnemu gledališču, literarnost pa se je sploh pojavljala bolj kot svobodoljubje in akademska poklicanost kakor kavarniško dekadentno in ekspresivno, a tudi agitacijsko politično, socialistično in z zgledi krščanske vernosti. Tako kot pisatelj Milan Kajč, o katerem se kakor ne ve, da je promoviral že pred vojno Miška Kranjca, ali pisatelj Janez Švajncer, s katerim sva prebila mnoge ure in dneve, ah, le kje sem si vzel čas za takšno tovariševanje prijateljsko, je v generaciji bil prijatelj tudi pesnik in zgodovinar slovenskega in štajerskega delavskega gibanja France Filipič. Družabna subtilnost se lahko uspešno vrže v svet ponosno, ne pa v nenehne alternative ter v njihovo iskanje. Generacija mariborskih in slovenskih razumnikov, umetnikov, književnikov si je izbrala svobodo sodelovanja in ustvarjalnosti prostovoljno in z nazori kadarkoli osvobojenega Maribora.

In ko človek pomišlja o pojmu »delavske kulture«, se zanaša na vse tiste zaposlene ljudi, ki poleg svojega poklica ljubiteljsko, neprofesionalno obstransko, tudi diletantsko lahko živijo v ukvarjanju z umetnostjo nekako dopolnjujoče pa izpolnjujoče se življenje, torej kakor v nekakšni svobodni ali količkaj samostojni delavski gardi, kjer so – bili – buržujski sinčki in hčericice vnaprej privilegirani, drugi v samo/do/zovanju pa komaj kaj več kot kandidati za ustvarjalce, češ da gre pri vsem skupaj za kulturniško demokracijo. Tako se je uveljavil sprva že v slovenskih starojugoslovanskih razmerah kraljevine svojevrstno unitaristični centralizem tudi v kulturnosti, ki pa je vendarle dopuščal, zlasti v času gospodarsko kriznih valov, delavskemu gibanju lastna gledališka ali literarna snovanja. Idejni literarni boj za kulturno organizacijo mešanih skupin je zagotavljal mnenje, da so eni voditelji, drugi pa izvrševalci vodilnih umetniških idej, torej so se v načelni enotnosti eni podrejali – ali se še – podrejajo drugim, vsako svobodno razpravljanje o literaturi in kulturi pa je potisnjeno v nekakšen, tudi mariborski zakotni – kotiček... Načelna podlaga diskusij bi lahko bila vsaj kavarniška na tovariški podlagi, ko se ne bi razraščala tudi v literarnih revijah, časopisju, na radiu in potlej na televiziji še birokratska frakcija vodilnih, namreč urednikov in urednic, zlasti še v samostojni slovenski državi, primeroma v založništvu in v razpisnem pesništvu in pisateljstvu, navezanem na kultministrstvo itd. Različni dejavniki so opredelili mariborsko slovenstvo in področja literarnodružabnega življenja, zato so prav v Mariboru tolikokrat poudarjali pomen svobode, ki naj ne bi bila omejena niti z državno mejo ali z determinizmi province. Izkustvo med seboj povezanih mestnih slojev je omogočilo dinamiko tudi umetniškega in pisateljskega življenja v mestu, obenem pa prosto povezavo z drugimi v Sloveniji, Evropi in po svetu.

V taktiki »delavske kulture« in malomeščanstva na Slovenskem, zlasti pa v mariborskem duhovnem okolju, je prihajalo do neljubih razhajanj, ki jih ni zgladil ali zglancal niti z bleščicami fraz noben – zaposleni – ustvarjalec v umetnostih, kaj šele v literaturi: previsoko so se cenili, da bi tembolj pokazali

na svojo zavrtnost in padli toliko nižje, kolikor so znotraj kulturne birokracije uspevali pridobivati zase lepe honorarje, potnino za tujino itd. Tudi vsako javno kulturno tribuno so običajno prav vodilni izrabili za sebizadostno agitacijo, da so potem izražali običajno ničesna prepričanja ali stališča, da je sleherna demokracija le stvar (malo)meščanskih slojev. Mimo vsega tega se je dogajala mariborska zasnovanost projektno v uradni in politično speljani kulturni ali literarni politiki. Tako so primeroma v kmečko-delavskih okvirih pesnili ali pisateljeli v Mariboru tudi mariborski hotelski kuhar Franci Dolenc, iz delavskega predmestja Studencev izhajajoči proletarec pisec *Zvenenja v glavi*, skladiščnik Maks Cerovšek s pesniško zbirko *Prezgodnja pomlad* (1980) in *Cvetje v deželi prahu* (1981), ekonomist in izvrstni pisatelj Tone Petan, v tiskarni zaposleni pisatelj Ivan Herga, študentsko zavzeti tragični publicist Igor Plohl, svobodni delavski pisatelj, iz Prlekije izhajajoči Miroslav Slana Miros (z romanom *Proletarec*)..., mnogi še dandanes objavljajo v mariborsko literarno družbeni spletni publikaciji Marjana Pungartnika – *Locutio*; ob tem ugotavljamo, da imajo mnogi kraji lokalno v vsej Sloveniji ali občinsko in krajevno svoje literarne združbe in družbe, društva in klube, kjer so pišoči, povrh celo tako, da ima primeroma tudi romska skupnost svoje plemensko ciganske pesnike – v slovenščini in romščini – ali dramatika Muca itd. In ilustrator pa karikaturist Edvard Ajd je bil vselej čuteče kritičen v ocenitvenih procesih kulturnega mariborskega življa, ko so avtomatično rasli idoli naključij. Toda časi socialistično samoupravnega kot ljudsko spolitiziranega ljubiteljstva, ki so bili zapovedani partijsko ali sindikalno ali socialistično – zvezno – delovno – ljudsko, v resnici pa so nastavljali svoje šefe in šefice udbaško, so nedvomno povsem mimo, tudi ko bi se kdo še skliceval obenem na revolucionarno partizanščino, ko je bilo mogoče previhariti viharje med nabiranjem gob v slovenskih gozdovih. Medtem ko so se nekateri mariborski pisci lahko oglašali kot taki ali drugačni delegati, je veljalo vsaj za »delavsko literaturo«, da ni hotela ne želela zlorabljati politično vsiljenega amaterskega samoupravljanja v kulturi. Kar je bilo v mariborstvu literarno, je bilo spet in spet – nestransko, kar je veljalo enako za pisca Pazljivejših branj kot Franceta Filipiča. France Filipič

je bil leta 1939 star 20 let, torej se je zavzemal že kot mlad intelektualec za tisto meščansko mariborsko kulturnost, ki naj bi se odprla južnemu slovanstvu in širši evropski kulturi obenem, enako kot drugi njegove generacije. Okus slovenstva v predvojnem Mariboru je bil slovensko še vedno navezan na avstroogrske, kolikor tudi na jugoslovanske elemente v umetnostih, saj je bil repertoar ustvarjalne pameti moč v Mariboru vsaj toliko kot v Ljubljani in narobe, celo več, ugodnejše priložnosti so se pokazale z zanimanjem za novočasne priložnosti slovenske kulturne uveljavitve zase in po sebi: človek se zgrozi vendarle ob misli, da je aktualno izrinjanje, kakor se je dogodilo na začetku 2. svetovne vojne in se nadaljuje v postmoderni, kjer ne nahajamo v kulturnem spominu Mariboru ne Franceta Filipiča ne Janeza Švajncerja, ne Milana Kajča ne Nade Gaborovič, ne Hermana Vogla ne Oskarja Hudalesa, saj so drugačni časi zavrgli te literarne avtorje in jih nadomestili z nadomestnimi imeni oseb, ki pravzaprav niso zaznamovale Maribora ne Maribor njih, razen v tožni ogroženosti in z začasnostjo ali s poskusi, da se tega mesta čimprej rešijo. Tako v mariborstvu od prej nihče več ne velja za Mariborčana, ki ga vsakokratna nova oblast sploh ne omeni. Ali je torej etično biti med delom in razbijanjem sadov dela v organski neenotnosti umetnin, kulturnih dobrin, sicer pa v vpletanju državne organizacije nad umetnika posameznika, medtem ko delujejo zavistno nepopoljšljivi sluge režima, ki se delajo za ceno uspeha shinavčeno še bolj važne in stremuške, kakor sicer so? Ve se, katere metode so največkrat tihoma spodrezano uporabljene po načelnem uradnem postopku: degradacija, diskvalifikacija, likvidacija... Odnos do celote razbijaštva v kulturi je ponesrečen, kolikor se nanaša le na parcialne interese določnih, tudi provincialnih manjšinskih oblasti ali primestnih gazdinskih balkanizmov, ko vsako sredstvo opravičuje svoj cilj v stremuškem dosežku: a za koliko časa? V vzročni odvisnosti si drug z drugim prizadevajo zaničevalni elementi protikulture nadeti videz uradovalega nadpomena in čezčloveške države, vse dokler ne postanejo samim sebi predmet in usahnejo kot ničvredne stvari. Torej je še vedno dobro, če je in ko je treba uporabiti etiko. In ko bi bila etika v mariborskih primerih kulturnosti kaj res vredna, bi ne bilo treba

delati za svobodo ter bi bili nagrajeni vsaj tisti kulturniki in literati, ki s/m/o dejansko podrli ideološki blok brez shinavčenih intrig oziroma bi se novoevropski duh samoustoličenja kapitala razširil tudi na mnoge, ki so ostali v senci zanikanega mariborstva. Tukaj je še vedno France Filipič kakor veja, veja v pesmi: *Veja sem: »Veja sem in sem vzcvetel v pomladi... / Veja sem in vame žbižga burja... /, Veja sem, jesen zlatí mi sadje... /, Veja sem, sred zime me poišče / siromak in dene na ognjišče...«* (France Filipič, *Viharna leta, Meditacija, Veja sem*, Mladinska knjiga, opremil Maks Kavčič, Ljubljana, 1949, 41. str.). Hermenevitična razlaga skozi fenomenologijo samega bivajočega ali le obstajanja odpira posredovanje o pesniških in literarnih temah, ki se še niso končale niti v literarnozgodovinskih arhivskih mapah ali elektronsko. Tako ne gre presojati pesništva le z moralnimi presojanji in po normativnih etičnih načelih, temveč vseprej tudi z metaetičnimi merili, izraženimi simbolno ali pesniško večpomensko.

Svobode si France Filipič ni nikoli razlagal kakorkoli zdravorazumarsko, kakor da ne bi mogel nesvobodnosti omejiti proti nuji, ki je bila večkrat v najožji eksistencialni stiski ali v sprejetem zlu krutega časa. Podrejenost ne bi smela postati izziv katerekoli oblastne zlorabe ali komaj kaj več kot neutrudni izkoristek za preživetje, niti ne zavajanje z odlašanjem ali zavrnitvijo. Lažidemokracija, ki se je vselila v Maribor tudi v povojno mariborsko okolje, je pravzaprav kulturo in literaturo štela bolj za državnoslavlilni in agitacijsko propagandni okras ene od jugoslovanskih, sicer zapostavljenih občin, čeprav so se hoteli tudi literati zavzemati za enotnost. Nekateri smo izbrali – preprosto svojo svobodno opozicijo kot literarni poklic. Ko sem bil kdaj v tisti mariborski stolpnici na vrhu pri njem – se je stolpnica majala v vetru, si mislite? Česa takega nisem bil vaju, saj nisem bil menda na barki! Gospa Nada je bila učiteljica, ki se je kar umaknila, da sva se s Francetom pogovorila... S Filipičevimi sinovi Francem, vzdevek: Filip, Bratkom in Cenčkom smo bili prijatelji – podobno tudi s Švajncerjevim Janekom in Marijico, ki sem jo imel rad, enako z mamó Marijo Švajncer, roj. Pučko... Med nami ni bilo mariborsko nobenega kulturniškega samodrštva, ki bi se

naj končalo s sporazumi omahljivih drobnih interesov za neke velike mariborske, kaj šele vseslovenske cilje. Tudi v mariborski »neproletarski« organizaciji pisateljstva smo lahko učakali in pričakovali demokratičen in prijateljski pristop. V mariborstvu se je pojavila generalka pritlehne malomeščanščine v kulturi in literaturi, neizoblikovane in niti ne dovolj zavestne o sebi, ko je celota objavnosti prešla iz razpršene nemoči ustvarjalcev v nekakšno ubogljivost in vasezagledano opozorilo, da s/m/o nekateri avtorji naravnost zavrjnjeni, še v nedavnih objavah pa so izpuščali imena kakor zanalašč ter s posebnim programom pozabe in izčrtavanja, kakor da se je treba nedosledno umakniti iz prav opisanega mariborskoobjavnega polovičarstva – v kulturni rubriki *Večera* in tednika *7Dni*, iz radijskih oddaj, kaj šele iz globalne televizijske postaje... Spodbuditi bi morali slovensko literarnost, kakor so jo gojili brez zastraševanja v slovenstvu, a z ustrahovanjem golega napuha prav v mariborstvu, ob neslanih šalah uredništev in posameznih strašil v slovenskem in mariborskem založništvu ter v urednikovanju: kajti sleherni kulturna ali umetniška zahteva je običajno vnaprej vzvišeno naduto zavržena, obenem pa goljufivo prevarantska ali shinavčeno zadostna, da prepreči prostovoljno sodelovanje v umetnosti: vodstvo teh kulturnih zaposlitev je zaposleno, službeno, birokratizirano... Tako se je znašel primeroma France Filipič mariborsko kulturno pravzaprav med dvema ognjema: med literaturo in zgodovino – delavskega gibanja..., med usodo svobodnega duha in države, ki ji je mogoče pripisati le predpisano razpisnost...- zato je bila svetloba njegova usoda, razvidnost njegov – ne le pesniški – subjekt. Maribor v letih 1918/19 do 1940/41 je povsem drugačen kot v času 2. svetovne vojne, potem pa v jugofirerskem socializmu od leta 1945 do 1990/91 in od leta 1991 naprej: v zadnjem obdobju do leta 2010 je razviden čas prostaških vrhov ohlokratstva in juristokratstva v centralizirano nespoznani Ljubljani, s tem pa je razviden pregon svobodnega poklica in izrinjanje nekaterih mariborskih pisateljev povsem iz kulturnega mestnega spomina, prav zaradi javnega izkazovanja humanizma poprej in zato, ker so določne pajdašije zavzela objavna ali uredniška mesta, ki ne poznajo nobene diskretnosti, pač pa, če je le mogoče,

najbolj posurovelo brezobzirno in anonimno izobčanje, kakor da v državi ni več nikakršnih osebnih ne državljskih svoboščin. Tukaj je mogoče omeniti, da je bil France Filipič kulturna dvoživka: stanoval je v Mariboru in Ljubljani, kakor kdaj. In ob neizpoljenih sanjah slovenstva v mariborski kulturnosti se kažejo podobe preteklosti, a brez izgovorov, češ, vse je »zgodovina«... Zakaj primeroma z arkad mariborskega gradu in od drugod iz muzejev in spomeniških zbirk ne postavijo v mestnem parku in drugod nekdanjih spomenikov, in to tako, da bi odstranili kiparski predmet, tako imenovani »Kojak« (izg.: Kodžak) ali Tihčev, v Nemčiji leta 1975 izdelan broneni Spomenik revolucije na Trgu svobode (prej Sofijin trg, izg.: Zofijin trg), ki ta trg skoraj povsem zapira in kazi prostor, bi pa spomenik zaživel gotovo kje za Tremi ribniki. V kulturnozgodovinski in sakralni dediščini Maribora so izginile osebe, so pa ostali relikti v dokaj abstraktnih podobah, kaj da je – bila – zgodovina, namreč brez ljudi.

Vsi v Mariboru zamolčani in prezrti ter iz zgodovinskega mestnega spomina izgnani so sicer dovolj trdni za okus v kulturnem obstoju slovenstva in Evrope, a očitno premalo za novooblastne položajnike, ki delujejo ohlokratsko vsepočez le zase, a upajmo, da jih bo čas kmalu povozil, kljub temu, da se v tropu skupaj še nekako držijo. Stopnja lokalne zavesti v mestu je lahko slovenska, kolikor pripada slovenskemu narodu, ob priseljenem prebivalstvu neslovenskega porekla, ki se izjavlja zlasti za premoženjske lastnosti in pridobitništvo, tako da se razlikuje, kaj kdo v mestu premore: vzrok mnogih sporov v mestu ni le slavohlepje višjih slojev ali kulturnikov, ampak tudi pomen buržoazije in kapitalstva, kolikor upošteva kapital tudi stopnje vsega mestnega razvoja, primeroma v industriji; iluzija, da češ odloča o premoženjskih stvareh ljudstvo, pa je mestno prebivalstveno toliko večja, kolikor manj je zaposlenih in se v seštevku vsega mestnega premoženja obrne v javno last, torej v samo urbano upravitelstvo novodobno: od javne ceste, ulice, trga ali parka do postaj, mostov, viaduktov in prehodov. Za mariborstvo je značilna usoda tekstilnega industrialca Josipa Hutterja, ki je velikopotezno hotel posodobiti mariborstvo že pred vojno, a se je moral oplenjen in zaprt

pod jugofirerjem tudi izseliti v tujino v 50-ih letih 20. stoletja, kot sicer tudi zadnji ostanki neasimiliranega marburškega avstrijstva: huterbloka, ki sta ga arhitekturno zasnovala mariborska arhitekta Jaroslav Černigoj ter Sašo Dev, se tudi ne omenja kot nekdanje samoumevnosti (huterblok je brez marmornate fasade, ker so tovariši titini po 2. svetovni vojni marmorne plošče vzeli in jih vzdali v ljubljansko stavbo pri pošti), se pa omenja tudi mariborski kapitalist v knjigi *Josip Hutter in bivalna kultura Maribora* etnologinja Jerneje Ferlež, ki se ukvarja s to mariborsko kultno osebo. Avgust Gajšek je o Josipu Hutterju izpričal po 2. svetovni vojni, da je bil Hutter socialno čuteč človek, ki je podpiral delavsko solidarnost in socialo, obenem pa je za svoje zaposlene gradil hiše in primeroma huterblok, ki so ga povojni zasedli večidel »boljši« ljudje režima. Tudi v tem primeru je mogoče omeniti primere mestne morale med obema svetovnima vojnama in pod jugofirerjem, obenem po intrinzični vrednosti še v postmoderni dobi, ki zahteva organsko sklenjenost slovenskega štajerskega mesta. Na ljubljanskem spominskem večeru sem spregovoril v dvoranci Društva slovenskih pisateljev prostovoljno in živahno v kontekstu mariborstva v 20. stoletju kulture, a sem ugotovil, da so bili zmenjeni vnaprej kakor na kakem partijskem sestanku drugače – spet sem presenetil, in to v odliki, miru in dobro. *Viharna leta* Franceta Filipiča so bila pravzaprav medvojno, taboriščno preživetvena, ko se je znašel slovenski človek brez zavetja v bolečini bivajočega, med pozverinjenostjo kričavih razmer in tepežno mladih let, tudi v dopolnjenem kakor apokaliptičnem času, za katerim ostaja spomin na težko usodo kakor le na davnino, saj je iz zavesti iztisnil bojišča, begunce, zaplenjene in pregnane družine (kar se ponovi v Republiki Sloveniji kakor v socialni državljanski vojni, ko eksekutorji s kratkimi sodnimi odloki zarubijo vse premoženje in odženejo slovensko družino v brezdomstvo), strl okove – toda ali se je uprl nasilju? Ni mogoče zanikati, da je marpruška ali mariborska župnija omenjena leta 1189, trg 1209, mesto je datirano z letom 1254... Ali so tudi tedaj Mariboru vladali odnosi, ki se niso spomnili nobene preteklosti? Kdo koga oponaša v odtujitvi, ki vnaša silo čez slovenstvo in kulturo v 21. stoletju? – saj lahko vsakdo na uredniškem položaju prezirljivo zavrne vsakogar tako,

da zamolči zanalašč omiko in ustvarjalnost ter zre nekam mimo in proč, kvečjemu kuzlasto ali pasjeglavo v tla. Oblast v postmoderni objavnosti je uresničila totalitarno hotenje svojeglavih združb.

Ali je ob prijateljevi smrti treba zamolčati druge, mlajše, ki bi spadali v to okrožje mariborstva kot samostojno ali avtonomno cono ustvarjalnosti? Gotovo se mariborski umetniški in literarni ustvarjalci niso dali spraviti s sveta, kljub prizadevanjem v postmoderni dobi, da bi naj češ izpolnjevali kvečjemu komaj kaj več kot zahteve, naj bi nenehljivo pretresali ali prešinjali svet in ga dovolj močno celo še revolucionirali. Nežna kretnja k luči in obsodba nehumane teme ali slepote, ki je sebizadostna.

France Filipič je bil do vseh nas vselej – odkrit, včasih nekoliko zadržan, ampak ves zavzet vselej za skupno literarno stvar. Bom še razkril, kako s/m/o mu hudomušno pravili: »Muhočap«, saj je včasih med besedami zajemal zrak in govoril s preudarnimi premisleki... Ob njem in z nami tudi pisatelj, od Filipiča leto dni mlajši Janez Švajncer, iz Zgornje Kungote pri Mariboru, čigar oče Jožef je bil čevljar in harmonikar, mati Kunigunda pa nešolana babica, zeliščarica, podobno kot Filipič je svojo poklicno pot začel leta 1945 v uredništvu dnevnika, ki je bil predhodnik današnjega *Večera*, zatem je bil še dopisnik TANJUG-a, *Mladine*, *Ljudske pravice*, dopisnik *radia Ljubljana*, vse do upokojitve pomočnik upravnika in odgovorni urednik radia Maribor, kjer je vsakodnevno prihajal disciplinirano z urednikovanjem vesti, sicer je bil 9 let glavni urednik slovenske kulturne in literarne revije *Dialogi*. Z Janezom Švajncerjem je France Filipič skupaj pred vojno tudi ministriral, Janez za kruh, France bolj za slavo, saj je občudoval svetega Alojzija... Oba sta bila med 2. svetovno vojno na prisilnem delu delavsko socialističnega Tretjega nemškega cesarstva, kjer sta leta preživela v preživetvenih slabih razmerah. Skupno delovanje v predvojni in šele povojni slovenski kulturi v Mariboru je zagotavljalo doživeto sožitje in vnemo za rast literarnosti, ko so se lahko uveljavili, posebej tudi v dobi do osamosvojene države, mnogi generativni procesi slogovnih šol in poetik, poleg tega da so se mešali rastoči

evropski in svetovni estetski, kulturni, umetniški, pedagoško-literarni vplivi v razmerah »napredovanja« tudi tematsko. Tako Švajncer kot Filipič sta v takih razmerah usposobila svojo literarno ustvarjalnost na mariborski in vseslovenski ravni. Ali naj kulturna monografska študija o mestu Maribor, ki je polno v sebi zanikanih protislovij, namreč med germanstvom/avstrijstvom, slovenstvom in jugoslovanstvom, prispeva vsaj tisti del kulturne zgodovine, ki noče izbrisati iz spomina, kar naklepno počno prav tam v 21. stoletju, znanih osebnosti? Od mariborskega akvarija, knjižnic, pokrajinskega muzeja in umetnostne galerije z rotovškim salonom pa s privatnimi galerij/ic/ami, do vsega šolskega sistema z Univerzo v Mariboru, tudi do arhiva, gledališča in opere in baleta, do kinematografov, celo do zamrlega založništva ali vse do še vedno količkaj obstoječih kulturnoumetniških društev... - se razprostira gotovo tudi določna zgodovinska neizbrisna sled, ki niso le nekakšne meščanske moralistične, liberalne ali klerikalne fikcije, niti ne občasni debatni sedeži, imenovani »tiskovne konference« med sabo zmenjenih klik in pajdašij, a ne v smislu sosekarstva, tudi niso posplošena jezikanja z agenti svojih bednih racionalizacij, marveč so obenem mestni projekt za bodočnost v kulturno-civilizacijskem spominu. Zdajšnja kulturnomestna dejanskost ustreza sicer določnim neuspehom, ki jih zagotavljajo poskusni položajniki, ki upravičujejo svojo provincialno ali zakotno ter vasezagledano moč, podrejeno povsem »ljubljskemu« centralizmu, le da od zunaj omejujejo možnosti kulturnega delovanja, saj se sebizadostno dvigajo čez vse po »programih«, kakor svojčas v kompartijskih sejnih osnovnoorganizacijskih izrekanjih. Manipulacijski odnosi s kulturo in umetništvom, posebej pa s književniki v Mariboru razveljavljajo sicer sleherno avtonomnost in moralno zavezo ali odgovornost v kulturni ali umetniški ustvarjalnosti, saj je čas tudi ljubljansko naklonjen bolj sčefurjenosti in nekoherentnosti primitivizmov, tako tudi v nagrajevanju s Prešernovimi nagradami za literaturo. Pojemne sheme vladajočih mariborskih primitivcev v literaturi in kulturnosti so dovolj znane, da se ve, kako so jih takšni manipulanti podedovali od estetsko-birokratskih praks jugoslovenskega kaplarstva v kulturnih ustanovah, posebej še založniško. Zato je prav, da se taki samovoljni provincializmi v

kulturi mesta Maribora pravzaprav demaskirajo, da se uveljavi pravica do mestnokulturnega spomina in da je življenje zanikanih mariborskih kulturnikov že po sebi protest. Kajti zanikane osebe se dvigajo naposled tudi v kulturni koristi in ugledu, s pravico do uspešnega obstoja, in to na več ustvarjalnih in poustvarjalnih koristnih izrazih mariborske umetniške celovitosti.

Dramsko osebje v mariborski teatraliji je z opero vred že med obema vojnama pomenilo zavzetost za klasike in sodobnike, kar se je izražalo tudi pri mladini. Tako je primeroma France Filipič začel kot igralec v igralski družini sprva pri Katoliški mladini, kasneje Ljudskemu odru, med obema vojnama, kjer so repertoarno igrali, tudi z režiserjem Avgustom Gajškom posebej v »zadružnem domu«, ki stoji pred frančiškansko cerkvijo, od *Hlapca Jerneja* Ivana Cankarja do *Zločina in kazni* F. M. Dostojevskega... V mariborski predvojni, socialnokrizni situaciji so igrali različni ljudje in se vzpostavljali na samostojnih odrih – ta usmerjenost je bila nadpolitična in nadverska v preskušnji same teatralne avantgarde, o kateri se ne piše in se ne ve – kajti izčrtavanje mariborskih umetniških, kulturnih ustvarjalcev je kakor v modi, torej ne velja morebiti samo za zmenjeno Mariborsko knjigo. V nekaj letih pred 2. svetovno vojno so igrali avantgardisti na kakor »delavskem odru«, zlasti pod režijo Avgusta Gajška, ko so organizirali svoj teater, si kupovali sami gledališke pripomočke s skromnimi sredstvi, od šminke do sposoje kostumov..., potemtakem gledališke igre, s katerimi so tudi ljudsko uspevali pri občinstvu; poleg Avgusta Gajška so bili tukaj še Hinko Leskovšek, Lojze Filipič, drugi... Predvojna sociala je narekovala svobodo gledališke in druge umetniške ustvarjalnosti, torej tudi posebej teatrsko avantgardo kot »delavski« oder, ko se je podružnično kulturno-umetniško uveljavljala Svoboda in v njenem okviru tudi dramska in operetna umetniška dejavnost v Zadružnem domu ob mariborski frančiškanski cerkvi ali v studenskem Ljudskem domu, torej gledališko uprizoritveno, ko je tak prostovoljni avantgardni oder vodil režiser in igralec Avgust Gajšek, igrali pa so, naj ponovimo, od *Zločina in kazni* F. M. Dostojevskega do Cankarjevega

Hlapca Jerneja..., sodelovali pa so še Jože Babič, Branka Jurca, Zlatko Šugman... Mentalni umetnostni okvir se je gledališko odpiral sicer k Stanislavskemu in Meyerholdu, gotovo slovensko tudi k Ferdu Delaku, saj le »meščanski« tip gledališkega razumetja ali otujenega doživetja ni več ustrezal niti odrskim konceptom – zato so bile predstave vselej obiskane, občinstvo pa se je vživljalo v dramsko umetnost igre v novogeneracijski ali moderni postavitvi.

Revolucioniranje gledališča ni moglo biti sprva vidno in uprizoritveno uresničeno drugod – kot prav na svobodnem ali delavsko pogojenem odru. - Tudi po vojni je režiser in kulturni organizator Avgust Gajšek v okviru ustanovljenega kulturnoumetniškega društva Svoboda, skupaj z učiteljem Čobalom in ključavničarjem in kleparjem Baumanom, organiziral ljudski avantgardni oder, ko so prostovoljno v porušenem Mariboru navdušeno zbirali za nove zastore sredstva – a je osvobodilnofrontna ali kompartijska oblast, tako kot drugod, brž prevzela »vodstvo« oziroma je z oznovskimi potuljenimi kot »samoumevnimi« grožnjami preprečila razrast svobodne gledališke dejavnosti. V tem smislu je že hitlerjanska zasedba prej preprečila vsako slovensko izrazitejšo kulturno dejavnost in slovenski jezik, posebej torej že leta 1941 brž tudi gledališko umetnost, in to preprosto tako, da je avantgardne gledališnike in – zlasti besedne – umetnike oplenila ter jih izselila. Po končani vojni in s sovjetizacijo oziroma s hegemonsko jugoslovenizacijo pa je oblast spet »socialistično« preprečila svobodo - zlasti gledališke – ustvarjalnosti, proglasila je tudi mariborsko opereto za komaj kaj več kot maloburžujsko maniro in podobno. Tako je Jaro Dolar zapisal v knjižici SNG Maribor, *Maribor in njegovo gledališče*, med drugim: *»Devetdeset let je že, odkar je slovensko gledališče v Mariboru s prvimi slovenskimi predstavami v mariborski čitalnici izpričalo svoj pomen in upravičenost svojega obstoja. V teh devetdesetih letih se njegov pomen ne le ni zmanjšal, ampak je od leta do leta naraščal. Dolgoletna tradicija, ki se je v začetku še morala boriti z neprimerno bolje dotirano, Nemcem namenjeno a s slovenskim denarjem plačevano nemško ustanovo, se je utrjevala in je*

postala prav kmalu kulturna potreba ne le slovenskega Mariborčana, ampak tudi okoličana. Tudi ta, če hočete »akcijski radij« našega gledališča se je širil, dokler ni v pretekli sezoni z uvedbo podeželskega abonmaja dobil že trdno organizirano obliko, ki je s stalnimi obiski ruških abonentov dosegla že prav lep uspeh.

Ta tradicija, ki ne obsega samo dramskih, ampak tudi operne predstave, saj smo imeli med obema vojnama pod vodstvom Parme, Mitrovića in Hercoga tudi opero z dostojnim, vsekakor nadpovprečnim umetniškim nivojem, nas vsekakor tudi danes močno obvezuje, saj so se okus in z njim zahtevnost ter presoja naše publike posebno v zadnjem času izredno zaostrili in prav ti faktorji nam ne dovoljujejo, da bi se v svojih prizadevanjih ustavili.

Maribor je obmejna postojanka. V njem občutimo sosesčino velikega naroda s prastaro kulturno tradicijo, s tradicijo, ki smo jo prav tu često zelo neblago občutili in še danes se moramo tu pa tam boriti s precenjevanjem tujega v glavah nekaterih ljudi. Umetniška zmogljivost našega gledališča se še danes prav rada primerja ne le z gledališči v naši domovini, ampak tudi izven nje. Maribor so tudi vrata v Jugoslavijo. Vedno česče se tudi v našem gledališču ustavljajo tujci, ki jim je gledališka predstava prvo kulturno in umetniško doživetje v socialistični Jugoslaviji. Ni še dolgo tega, kar nam je neki tak gost rekel, da se mu zdi prav nivo gledališča v Mariboru za presojo kulturnih naporov v naši državi izredno pomemben, saj mu dokazuje, da segajo blagodati naše državne ureditve preko kulturnih centrov, ki so tudi drugod v drugih državah deležni vse skrbi oblasti, tudi na obod majhnega naroda, kar v svetu tako radi pozabljajo. Padlo je tudi nekaj prav laskavih sodb, ko so primerjali Maribor z drugimi enako velikimi mesti večjih in kulturno više razvitih držav, ki morda stalnega gledališča sploh ne poznajo.

Toda mariborsko gledališče ni zgolj reprezentacijsko gledališče. Če človek pogleda njegove prostore, si bo moral priznati, da na reprezentacijo doslej še res nismo trošili preveč denarja. Veliki in rekel bi glavni pomen našega

gledališča leži v dejstvu, da je Maribor eden najpomembnejših industrijskih centrov v naši državi. In če merimo našo kulturno dejavnost ob gospodarskem pomenu našega mesta, moramo priznati...« V seznamu osebja, ko je bil po vojni upravnik in direktor Drame SNG Maribor Jaro Dolar, so v sezoni 1953/54 (drama: 132 predstav, opera: 135 predstav v letu 1952/53, s skupno 142.415 obiskovalci, skupno pa v sezoni 244 predstav v letu 1953/54) nastopali: Marjan Bačko, Mira Bedenk, Franjo Blaž, Polona Blaž, Boris in Pavla Brunčko, Majda Dobovišek, Hugo Florjančič, Milena Godina, Danilo Gorinšek, Slava Gorinšek, Janko Haberl, Janko Hočevar, Angela Janko, Nedeljka Kacin, Franjo Kumer, Roman Lavrač, Dušan Mevlja, Jože Mlakar, Slavo Plevel, Jože Samec, Mira Sardoč, Arnold Tovornik, Danilo Veber, Tita Veljak, Mileva Zakrajšek, hišni režiser je bil Franjo Žižek, inspicient Inko Hanžič, šepetalki Tatjana Hanžič in Mija Kastelic, scenografi so bili Jože Polajenko, Tošo Primožič, Vlado Rijavec pa je bil scenograf in umetniški vodja tehničnih delavnic; direktor mariborske Opere je bil Ciril Cvetko, dirigent Heribert Svetel, dirigent in korepetitor Janez Komar, tajnik Opere in režiser-asistent Anton Uršič, sicer znani karikaturist Remigij Bratož je bil koncertni mojster in solist orkestra; v Opernem baletu Maribor so bile soloplesalke Irena Kirbos, Katica Kocka, Anka Lavrač, Mímica Likavec, Štefka Miler, soloplesalca sta bila Albert Likavec in Roman Poje. Ob poklicnem gledališču je še tlel spomin na mariborski teater med obema vojnama, ko so gledališčniki medsebojno sodelovali v svobodi praznega odra kot mariborske avantgarde. Vladimir Kralj je pisal sicer o Mariborski Drami v sezoni 1935/36, ko je menil: *»Uredba samo enotirne režije je umetniško nevzdržna: režiser ni in ne sme postati robot, plačan od kosa. Treba mu je odmora, da se duhovno zbere, treba mu je domačega tekmeča, ki drasti njegovo častihlepje. In tudi sicer ima taka ureditev vse polno slabosti: samovšečno enoličnost na odru, partizanstvo in spletkarstvo za odrom.«* in *»Problem našega gledališča tedaj ni samo in izključno umetniški, kakršnega poznajo in samó pripoznajo večja prestolnična mesta, problem našega gledališča je v dobršni meri nacionalno-družabnega značaja. Vsa evropska gledališča, izvzemši Rusijo, so namenjena meščanstvu in v neki meri po*

njem tudi vzdrževana. Glede meščanstva pa nudi Maribor bizarno podobo rekoloniziranega mesta, kakršnih pozna povojna Evropa mnogo. Premožnejši del meščanstva, Nemci, žive sami zase, v zagrenjenosti odrinjencev in v privzgojenem rasnem napuhu. Ti ne prestopijo praga našega gledališča. Malomeščanstvo je še na polovici v tujem kmetiškem krogu, uradništvo, v kolikor ga smemo danes še sploh šteti k meščanstvu, je sproletarizirano. Naše pridobitno meščanstvo pa se v Mariboru komaj razvija z vsemi izvirnimi znaki jarega stanu.« (*Piramida*, št. 3, letnik 1, Maribor, julij 1936, 82. str.). Sociološki, ekonomski in socialnopsihološki pretres v kulturnih, tudi v odrskih in zaodrskih mariborsko provincialnih oblikah, je sprožil v svoji lokalni skupnosti mrežo v sebi nasprotnih dajanj in sprejemanj, toda z znaki vsaj količkaj kulturnomeščanske izoblikovanosti oziroma mestne omike. Kajti nemštvo in slovenstvo sta živeli med obema vojnama v Mariboru, in ne le v Mariboru, vsaksebi, kar posebej zadeva literaturo, gledališče in kulturo, obstajali pa so obenem medsebojni kompromisi, ki so vzburljali in izsiljevali nelagodje zaradi rušenja medsebojnih predsodkov. V postmoderni dobi poskušajo raz/družiti skupaj slovenski Maribor, podobno kot slovensko prestolnico, tisti, ki so tudi že v usodnih letih 1914 do 1920 in v letih 1945 do 1953 uresničevali le tragične zdrse v nič, tako da: »Življenje naroda kot etnične enote je večno se obnavljajoča kontinuiteta, zato nista skrb in delo zanj le zadeva ene same generacije, marveč vseh bivših in vseh bodočih rodov. Vsakokratni voditelji so odgovorni za svoje delo preteklosti in bodočnosti, pred vsem seveda bodočnosti! Grehi, ki so jih storili nad slovenskim narodom naši voditelji pokojnih generacij, se maščujejo tudi nad nami, njihovimi potomci.« (*Piramida*, št. 5, letnik 1, Maribor, september 1936, 129. str.). Ogorčenje nad narodnoizginulim kulturnim in civilizacijskim spominom, ki je bil naklepno vzpostavljena amnezija razzgodovinjena, je tudi v letu 2009 in naprej docela odveč, saj je moč že ljubljanskega pristaštva vodilna čez vse in zajema obenem mariborsko provincialnost: tako slovenska mesta ne vedo drugo za drugo, največkrat pa niti ne zase: odtod nastajajo nove združbe, ki spet pričarajo lažno podobo slovenskih mest in zlasti književnikov ali umetnikov,

ki so iz mestnega spomina sploh izobčeni ali izžgani. Kdo še ve, da je bil primeroma prvi ravnatelj mariborskega gledališča Hinko Nučič, takle v cilindru in ves meščanski, a tudi ves umetniška odrska duša?!

O veselju in žalosti mariborskega štajerstva je mogoče govoriti le v skupnosti različnih ljudi, ki se med seboj količkaj spoštujejo in čutijo morda celo povrhu pripadnost slovenstvu, slovenščini in notranji zgodovini, ne glede na stvari, ki se jim je posmehoval »idealno« na primer Ivan Cankar skozi farso *Za narodov blagor*, kar pa se mu je splečalo, saj obstaja tudi v Mariboru šola, imenovana po njem... Mariborsko gledališko življenje je bilo že v prvi Jugoslaviji razgibano in napredno, uvrščalo se je kot narodna odrska obmejnost hkrati v Evropo in v skupnem sodelovanju je pomenila živahno uprizoritveno življenje. Ker ni šlo očitno v mariborskem gledališkem življenju in življenju le za re/prezentacijo, je znano, da se je odrska uprizoritvena avntgarda lahko razvijala neodvisno in za nova občinstva. In ker so šteli, da je tudi povojni Maribor predstavljal težko in kovinsko in tekstilno industrijo, so morali gledališčniki politično gledati, kaj bi naj rekla centrala v Ljubljani po svojih političnih predstavnikih šefovsko navzdol, kaj pa naj bi pripadalo posebej mestni gledališki prosti »tradiciji« oziroma odličnemu in v novo odprtemu občinstvu. Gledališki poklic je bil odprt v svet evropskih teatralij, toda mariborsko le tako, da je bil po 1. svetovni vojni docela slovenski. V samoprepoznavi mariborske kulturnosti so se pokazali med obema vojnama sicer vzajemno pogojeni kulturni pogledi: nemški in slovenski, nato slovenski in nemški, naposled pa v diktaturi proletariata samo slovensko-mariborski in jugoslovanski pogledi, ki naj bi vsakokrat obojestransko zadovoljili po vsaksebni plati svojo publiko. Skupne koristi v kulturnosti mariborstva so bile lahko požlahtnjene z individualno katarzo, kar je veljalo tako za gledališko kot za vsako drugo umetniško življenje v habsburški, kraljevskojugoslovanski in socialistično jugoslovanski provinci. Nesomernost kulturnih pogledov pa je bila izbrisana šele v samostojni slovenski državi, ko so zaradi priseljenstva iz tujine prav v Mariboru na centralizirano shinavčene načine onesposobili zgodovino tako, da so jo preprosto izpraznili: v letu

2009, ko je umrl France Filipič, je mariborski literarni prostor izpraznjen zgodovinsko tako, da je to ime poleg drugih izbacnjeno in izčrtano in izdrto, izgnano in izhlapelo, izigrano izjedeno in izkoreninjeno in izločeno izmaknjeno in izničeno, izobčeno in izolirano zase ali pa še to ne, je izpadlo ime nekam v pozabo, izpisano v nič, izplaknjeno v pozabo, izpodžrto in izruvano bitje, izšteto in v slepoto iztaknjeno ime, iztrebljeno in izumrlo, izvenoumetniško izžeto... - v kulturni javnosti pa so prisotni drugi, ki so mariborstvo doživljali kot nekaj občasno provincialnega in le začasnega, saj se niso nadihali niti mariborske govornice. Tako novejša mariborska – kulturna in literarna in umetnostna – zgodovina češ nikomur nič ne dolguje, saj je v sistemskih postopkih množice vzpostavila le svojo mrežo zanikanj in potrditev, celo več, s šikanami in izkoriščanjem lastnega položaja je kulturna nova mariborska oblast zlorabila izpostavljenost: pozabljeni torej niso samo mariborski literati, publicisti, esejisti, dramatik, prevajalci, marveč tudi gledališčniki, likovniki in drugi. Samoodtujitev? Kdo je komu odveč?

Slovenska naorodnoobrambna kot obmejna družabnost je pomenila spoznavanje prvotnega izvornega jug/slovanstva v imenu svetih bratov Cirila in Metoda, zavetnikov Evrope – tudi v mariborskem mestnem okolju. V takih razmerah je že sredi 30-ih let v 20. stoletja v mestu nastalo društvo Branibor (gl. France Filipič, *Ob razpotjih zgodovine, Delovni narodnoobrambni tabori slovenske visokošolske in srednješolske mladine v Sloveniji 1935 – 1940*, 1938, ZOMb, Maribor, 1994, 193 str.), ki se je zavzemalo zlasti za jugoslovanske državljane na tujem, se zanimalo za njihov življenjski položaj ter zbiralo tudi sredstva za njihov občestveni slovenski razvoj v kulturi in gospodarjenju; podobno vlogo je imela Jadranska straža in Narodne odbrane, ki ji je predsedoval general Rudolf Maister, zavzemajoč se za slovenske interese v obmejnem državnem področju, medtem ko je primeroma Jadranska straža skrbela tudi za kulturne prireditve, predavanja, filmske predstave ter skrbela za družabnost. Narodni brambovci kot prvi domobranci so skrbeli za slovensko skupno polno življenje doma in v tujini, tako da so v Mariboru potrjevali vlogo evropske kulture skozi jugoslovansko

obmejno državnost – pozdravljali so se pisemsko »Z narodnimi pozdravi!«
Ob kulturbundovcih, ki so se okrepili tik pred 2. svetovno vojno kot švabski nemčurji, saj so delovali v tako rekoč v nemški zvezi kulturnih delavcev, je bilo proti njim potrebno krepiti štajersko obmejno slovenstvo, ko se je iz enega sektorja v drugi nemštvo vsebolj krepilo, pritiskalo na odločilne centre moči, zlasti šolsko manjšinsko, kar pomeni, da so se od Sladkega vrha do Lovrenca na Pohorju... nemčurji krepili s svojimi idejnozavojevalnimi načrti, proti čemur je spet narodno obrambno ali domobransko nastopal odločni pesnik in general Rudolf Maister. Mariborska inteligenca in kulturništvo je po letu 1918/19 krepilo slovensko in jugo/slovansko pozicijo nacionalne moči, tako da so se tudi mladi vključevali v enotne vrste narodne obrambe...; obenem je treba reči, da je prav v Mariboru vendarle obstajal del nemaške mestne manjšine, ki je živel vzporedno s slovenstvom v evropskih in jugoslovanskih državnih razmerah. Obenem pa sta obstajala tudi v Mariboru Klub književnikov in Umetniški klub – tudi tega naj ne bi mariborska povzpetniška postmoderna pajdašija medijsko ali publicistično ali literarnozgodovinsko zanikala, kakor da na primer ni nikoli obstajal v prestolnici Štajerske morda kak Ivan Dornik, Anton Ingolič, Milan Kajč, Vladimir Kralj, Ivan Potrč, Fran Roš, Ivo Šorli, Radivoj Rehar, ob Tonetu Čufarju, Antonu in Jaru Dolarju, Mišku Kranjcu, Antonu Slodnjaku; Ivana Dornika sem srečal, majhnega, zgrbljeno zategnjene, zresnjene, ko je pijuckal svoj brinjevček v bifeju kavarne Astorija nasproti gradu, večkrat sva se pogovarjala o nekdanjih časih, o katerih je pripovedoval z bridkostjo in potisnjen povsem v pozabo..., pa je vendar nekdanj učil na primer tudi Kajetana Koviča slovenščino v gimnaziji...; Anton Ingolič me je kdaj vabil, naj bi preživljal z njim skupaj pisateljske počitnice na Pohorju, ker da se počuteva osamelega, bil pa je do zadnjega bister dečko kot profesor francoščine in slovenščine in zaljubljen v slovensko literarnost, tudi mi je pripovedoval življenjske štorije, kako se je kdaj kje vse rešil smrti in podobno; - z Milanom Kajčem ob njegovih sestrah učiteljicah Veri in Mileni Kajč, ki sta me sprejeli tako rekoč za »svojega«, sva prijateljevala v različnih družbah, Milan mi je pravil o predvojnem literarnem Mariboru in sem ga spodbujal k

ponovnemu pisateljstvu... - moral bi napisati monografski esej ne le o njem, pač pa tudi doživljajsko posebej o - Slavku Kočevarju – Jugu, o – avtorju *Ljubstave daleč in v blatu*, njegovi ženi Mariji in druženu, - o Branku Rudolfu, ki mi je 17-letniku poklonil izvirni natis zbirke *V ognju groze plapolam* (Ta zbirka pomeni pesnikovo celotno delo - zbral, uredil, uvod in opombe napisal Tine Debeljak, opremil in pesnikov *Portret* vrezal v cinkovo ploščo Marjan Tršar, V Ljubljani,1944) Franceta Balantiča, o - Francu Šrimpfu, kako sva razpravljala tudi o indijski kulturi in umetnosti, od Ved do Tagoreja, s posebnim pogledom na sanskrt in jezikoslovca pesnika n duhovnika, framskega Oroslava Cafa, o – Miroslavu Slani – Miroso, ki je vpeljeval v mariborsko zadihanost tudi avantgardo ljudskega tipa, torej s prleškimi nadihom, - o Gemi Hafner, - Berti Bojetu ali o – Edvardu Kocbeku, tem prleškem odmaknjencu, ki je moral uspevati skozi nezavedno ter je šele tako prodiral v slovensko in evropsko zavest...; posebej bi se tudi kdaj posvetil Francetu Filipiču, doživljajsko v skupnih prizadevanjih za mednarodni položaj kulture in književnosti v Mariboru, - posebej še prijatelju Janezu Švajncerju in družini... Kdo bi še koga pozdravil v izpraznjenem mestu?

Sprehod čez in v Mariboru

Geslo mariborske čitalnice v 19. stoletju ni bilo več nekako provincialno, ko prestolnica ni bila Ljubljana, ampak Dunaj, še zlasti ko sta čitalnico obiskala škof, pedagog, narodni buditelj, pesnik Anton Martin Slomšek in slovenski pravnik, govornik, pesnik, poslanec v dunajskem državnem zboru Lovro Toman (10. avgust 1827, Kamna Gorica, Slovenija - 15. avgust 1870, Rodaun pri Dunaju, Avstrija, pokopan v svojem rodnem kraju Kamni Gorici; v družini je bilo 9 otrok; pravo doktoriral v Gradcu; leta 1853 poroči Josipino Urbančič Turnograjsko, se z ženo preseli v Gradec, leta 1854 žena umre 21 letna; vrne se na Kranjsko in se kot odvetnik zaposli v Radovljici/Radmansdorf, leta 1861 izvoljen v kranjski deželni zbor, ki ga pošlje 10. aprila 1861 kot svojega poslanca na Dunaj; leta 1863 preselitev v Ljubljano, kjer prevzame odvetništvo in se poroči z Luizo Altman, 1865 je tajnik ljubljanske trgovske zbornice) - to geslo se je glasilo:

Zato priseže vsak al' mlad al' star,
Da mu za srečo roda zmir je mar,
Zato si voli rodoljubov zbor
Za mesto geslo svoje: **mar i bor**

(*Novice*, 4.9.1861).

Leta 1861 je pesem **MAR I BOR** uglasbil Ivan Miklošič.

Leta 1893 je dr. Jožef Prelog dal izdelati vrče z napisom **MAR I BOR**, prodal je 200 vrčev.

Po pesmi **MAR I BOR** se je ime mesta Marburg an der Drau kot pesem **MARIBOR** ustalilo šele po 1. svetovni vojni, torej po razpadu K&K monarhije...

Šele v *Mariborer Zeitung*, primeroma tudi iz leta 1933, sem izvedel marsikaj o medvojnem Mariboru, o času, v katerem so dorasli moj očka Avgust Gajšek in mama Ana Gajšek, prav tako dedek maistrovec Ivan Gajšek, maistrovca Anton in sin Jaro Dolar, nadalje sicer Rušan, pesnik in knjižničar, maistrovec Janko Glazer, France Filipič, Milan Kajč, Janez Švajncer, Janko Kuster, slovenski mariborski gledališčniki, likovniki, glasbeniki...

In ko grem po Mariboru ali kje mimo mesta, vem: -v Betnavi/Winden so med 2. svetovno vojno streljali..., Prešernova cesta, kjer je stala Študijska knjižnica in dlje mimo tudi otroški vrtec, se je prej imenovala Goethestraße, Gregorčičeva se je imenovala Schillerstraße, prej Aleksandrova kot starojugoslovanska cesta se je imenovala Tegethofstraße, še predtem Grazerstrße, vse do frančiškanske cerkve, Slovenska ulica je bila Windischgasse, Gosposka ulica je bila kot prej Herrengasse, Poštna/Stolna

ulica je bila Kleine Kirchgasse, Gosposvetska cesta je bila Klostergasse, Ulica k. Staneta se je imenovala Parkstraße, Cankarjeva ulica je bila Reiserstraße..., Pekre so bile Pickern, Mariborski otok je bil Felberjev otok, Šentilj je bil St. Egydi, Gaj je bil Au itd.

:: prebivalstvena slika Maribora				
MARIBOR	leto1880	leto 1910	leto 1920	leto 1931
Nemci	13.517	22.653	6.595	2.741
Slovenci	2.431	3.823	20.759	27.994

Po prebivalstveno kvantitativni sliki Marburg/Drau oziroma Maribora lahko sklepamo, da je bilo razmerje v premem sorazmerju glede na avstronemški ali avstroslovenski izvor ter v jugoslovanstvu; izselitve nemškega avstrijstva in priselitve jugoslovansko državnega slovenstva predstavljajo po merilih demografije neizgubljeno, zato pridobljeno upravičenje in utemeljenost ne le v urbanizmu ali v zgodovinsko ciklični prebivalstveni pojavnosti, marveč že iz zgodovine same sledi, da so vprašanja nepristranskih ocen ostala prebivalstveno aktualna: šele Jugoslavija pod jugofirerjem je namreč zanikala povsem avstrijsko prebivalstvo v Mariboru. Mariborska urbana ozemljenost pomeni sicer rast mesta, odkar je bilo mesto sploh dokumentirano, toda šele v pomenu moderne zgodovinske zavesti lahko izrazim tudi časovno dožemanje v pojmi urbanizma in arhitekture – tudi veljavno za mesto Maribor. Iz prejšnjih mariborskih obdobij je bilo potrebno izbrati ne le krajevna in osebna imena, da bi iztisnili iz zgodovine kakšno vsaj koristno resnico, saj je sekularna zgodovina novoveštva postala z razlogom dovolj dober porok za zagotovilo slovenstva, razkritega narodno v samem mariborskem časovnem procesu. Priseljevanje ljudi z Zahodnega Balkana je bilo jugoslovansko postopno.

Postmoderni Maribor je že domala povsem pozabil na s slamo krite izginule, prej ponekodišnje - podeželanske hiše, ker je mestno okolje s stolpnici in

novo arhitekturo presešlo tudi vaška okolja. In nič več ni mogoče niti zašepetati: »Tu so ljudje mejaši, uporni in trdoživi, ljudje, ki so v svojem osvobodilnem boju srčno bili svojo veliko bitko in ponosno zrlji smrti v oči. Toda ti isti ljudje so tudi dobrodušni in dostopni in radi sežejo v roke vsakomur, ki jim prijateljsko ponudi svojo roko.« (*Neka druga dežela/Some other land*, uredil France Filipič, prevedel Janko Moder, oprema Janez Vidic, za založbo Jože Košar, ZOMb, Maribor, 1964, 117 str. + Kazalo); osvobodilni boj desetdnevne vojne, ko je jugoagresor grozil leta 1991 mariborski županji Majdi Tovornik, da bo mesto zravnal s tlemi, je v novih, tudi umetniških in literarnoavtorskih razmerah dosegel izbris nekaterih avtorjev kulturnikov scela iz mestnega spomina, celo več, kakor se je lentarska lumpenproletarizacija povezala s studensko primestno zakotnostjo, tako so novi oblastniki v literarni in kulturni politiki, izhajajoči iz takih okolij, uničili še zadnjo sled medčloveške intimnosti ter vzpostavili novo cenzuro nad literaturo, kakor da mariborstvo prebivalstveno sploh nima nobene in nikakršne, kaj šele kulturne preteklosti. Mejaštvo v slovenskem duhu se je po vojni 1991 resnično zrušilo do tal, iz katerih ne sme zrasti nobena pravljica, nobena lokalna kronika, nobena zgodovina: tako je Maribor ostal resnično le še »neka druga dežela«... - in vendar je mogoče iz te antologijice navesti prav Franceta Filipiča, dasiprav je postmoderno izključen iz mariborstva:

»Dovolite, da se predstavim: France Filipič. V svet poezije sem stopil na pragu druge svetovne vojne, tako da se mi je mladostna zanesenost skrhalo ob srečanjih z grozotami zaporov in koncentracijskih taborišč.

Tovarištvo in pogum v ječi sta bila moje najgloblje doživetje. Moje največje bogastvo pa je spoznanje, da človeka, ki globoko veruje v pravičnost in poštenost, ni mogoče zlomiti.

Imam občutek, da so moje pesmi na svoj način zelo enostavne, marsikdaj v izrazu skope in kot da so obžgane od nekega čudnega ognja. Rad pojem o smrti in o minljivosti vsega. Ali niso zato včasih pregorjupe? Ali je sploh kaj

*resnice o svetu in življenju v njih? In naposled – ali kaj povedo o tem, da se
splača trpeti in da je vredno živeti in sanjati in upati tudi, kadar je nebo
mračno in srce razočarano?*

Kdo ve?»

(France Filipič, *Neka druga dežela*, ibid., 42. str.).

Poetika bolečine, upanja in dostojanstva

V poeziji se je France Filipič nagibal k nadrealističnim tendencam, toda intimistično, s čimer je presegal svojevrstne razmere v mariborski literarni situaciji, pa tudi sicer. V svojem polnem in ponosnem življenju je France Filipič dokazoval, da je mogoče organizirati tudi kulturno življenje na več ravneh kakor »spontano«, čeprav je vse poteze kulturno-poslovno vsakokrat in vselej odlično premislil. Literarnost v Mariboru je po 1. svetovni vojni odlikovala slovenstvo tudi v pomembnih simbolno-narodnih okvirih, saj so se evropski tokovi stekali prav na mejnem jugoslovanskem področju še zmerom dovolj sožitno, da ni bila izgubljena tendenca slovenske književnosti kot svetovne. V mariborsko kulturnem življenju je deloval npr. Radivoj Rehar, ko je leta 1920/21 izhajal vestnik - *Zrnje* z 28. natisnjenimi številkami, nadalje je - v letih 1936/izhajala prav tukaj revija *Piramida*, potlej - leta 1938 *Obzorja*, urednika Vladimir Kralj in Ivan Dornik, - v letih 1939/40 katoliško-prosvetna revija *Naš dom* – urejala sta jo Franc Sušnik in France Filipič, sodelovali pa

so še Vida Taufer, Ludvik Zorzut, Franc Ksaver Meško in Milan Kajč...; tudi v mladinskem literarnem ustvarjanju srednješolskega sistema so se pojavljala pišoča imena v glasilih: - *Strazni ognji* v letih 1924/25, urednik Edvard Kocbek, - semeniščniki so izdajali revijo *Lipica*, uredniki Janez Janžekovič, Maksimiljan Deržečnik, Edvard Kocbek, Anton Trstenjak, - na realki je *Prelom* urejal Anton Ingolič, - *Pisani panj* je urejal Filip Kumbatovič, - glasilo klasične gimnazije *Utrinki* so urejali Milan Deržečnik, Josip Rijavec in Alfonz Kopriva, - v letih 1926/27 je urejal glasilo *Gaudeamus* Jaro Dolar. Poleg revijalnega literarnega življenja so prirejali v Mariboru tudi literarne nastope, tako med drugim so na 2. *Umetnostnem tednu* nastopali Anton Ingolič, Fran Roš in Milan Kajč; 3. *Umetnostni teden* je gostil od 5. – 11.5.1940 v Narodnem gledališču hrvaške književnike: Dobrica Cesarić, Olinko Delorko, Ilija Jakovljević, Ivan Goran Kovačić, Ivo Kozarčanin, Vladimir Nazor, Novak Simić, Dragutin Tadijanović in Tin Ujevič, ko je bilo slutno predvojno ozračje že tesnobno kot zadnje še jugoslovansko sodelovanje med literati – slutnja bližajoče vojne in nevarnosti podjarmljanja je bila skoraj otipljiva.. Čeprav Boris Paternu v *Problemu nadrealizma v sodobni slovenski liriki* (*Slavistična revija*, 1972, št. 4) ni omenil posebej poezije Franceta Filipiča, verjetno metodološko zasvojen z modnimi dodatki raznovrstnih prilikovanj in bebljanj, ko je poskusil napočez oceniti nekatere pesniške poskuse na Slovenskem od 50-ih let 20. stoletja naprej, pa je pokazal, kako ne dojema ne francoskega ne srbskega surrealizma v besedovanjih in objavah, čeprav se je nanje manifestativno nekako skliceval, češ da bi šele kvečjemu Jože Udovič z *Ogledalom sanj* (1961) začel nekako fantazirati »nadrealno«, pred njim pa celo menda Edvard Kocbek v pesmi *Predmeti*, z izgovorom, kakor da je otroško čebļjava alogičnost v želji po darilu igrač nekaj »nadrealističnega«, nadalje pa da je isti avtor opeval nadrealnost v zbirki *Poročilo* (1969) ali *Groza* (1963); Paternu se je dotaknil s takimi izmisleki tudi poezije Kajetana Koviča, v zbirki *Korenine vetra* (1961), kaj šele *Požgane trave* (1958) mladostnega Daneta Zajca in njegove zbirke *Jezik iz zemlje* (1961); tudi knjiga Vena Tauferja *Vaje in naloge* (1969) naj bi bila nadrealistična, povrhu še pesmi Saše Vegri v zbirki *Zajtrkujem v urejenem naročju* (1967)... - kar je

še Taras Kermauner domiselno poimenoval kot »ludizem«, naj bi skratka po Paternujevem izmišljanju še pomenilo – »nadrealizem«... Slavisti, ki so bili usmerjeni kajpak v slovanski svet, saj je »razume« paternujevsko preveden v ruščino, ne pa morda v katerega od drugih evropskih jezikov, so občasno opravili res veliko nalogo potrjevanja, a le nekaterih slovenskih avtorjev na tujem, privzeli pa so tuje revijalne preglede in teoretske poglede z Zahoda, ki so jih preoblikovali »slavistično« tako, da sicer niso mogli napasti posebej npr. Andréja Bretona ali Louisa Aragona, že zaradi »komunistične« pripadnosti ne, so pa prioblikovali ali priličili tudi nadrealistično manifestativne »teze« čisto zase: takšni slavistični nazori niso mogli uspeti nikjer, niti v ruskem formalizmu ne ali v praški jezikoslovni šoli itd. Zato ni tudi B. Paternu, le za primer, upošteval niti Franceta Filipiča in drugih mariborskih znamenitih literatov. Človek začuti tesnobo in žalost, ko vidi toliko slavistično prej vladajoče pristranosti, saj se je smiselno vprašati, kam bo pripeljala čustveno obarvana slavistična politika na Slovenskem, če ne bo potešila niti intelektualne radovednosti, niti vsaj nekoliko prispevala k razumevanju, kdo pravzaprav smo v kulturi in književnosti. Prehodna spolitiziranost slovenske slavistike je zastrla vpogled v duha slovenstva in povzročala javno trpljenje, kar so ponavljali ponekod provincialni zakotneži, brž ko so se uspeli povzpetniško shinavčeno zanihati na položaje – tudi založniškega – odločanja, ne da bi prepoznali izgradnjo noveevropskih in globalnih razmer v umetnostih, književnosti in znanostih ali vsaj v humanistiki. V homeostazi družbenega življenja tovrstni oblastniki niso bili niti spinozisti...

Ko se ozrem v pesništvo ali literaturo posebej v 2. polovici 20. st., navezujoče na postmoderno dobo prvega desetletja postmoderne v 3. tisočletju, si javno odgovarjam odlomkoma z avtorji, s katerimi sem so/bival ne le mariborsko, ampak tudi evropsko in slovensko, da sem z njimi zaznamoval slovensko književnost. V literarnokritičnem in literarnozgodovinskem pregledu ob kulturnih pre/mislekih, ki naj ne bi bili izmisleki, bi se lahko oglasili med drugim Branko Avsenak, Drago Bajt, Aleš Berger, France Bernik, Matej

Bogataj, Franček Bohanec, Igor Bratož, Emil Cesar, Jelka Ciglenceki, Marko Crnkovič, Mitja Čander, Aleš Debeljak, Tine Debeljak, Goran Dekleva, Ivan Dolenc, Marjan Dolgan, Darko Dolinar, Ignacija Friedl, Nada Gaborovič, Vladimir Gajšek, Alenka Glazer, Helga Glušič, Niko Grafenauer, Drago Grah, Alfonz Gspan, Branko Hofman, Jože Horvat, Tine Hribar, Andrej Inkret, Frane Jerman, Alenka Jovanovski, Taras Kermauner, Vital Klabus, Gregor Kocijan, Gorazd Kocijančič, Peter Kolšek, Matjaž Kmecl, Miklavž Komel, Viktor Konjar, Evald Koren, Janko Kos, Matevž Kos, Manca Košir, Peter Kovačič Peršin, Tina Kozin, Niko Kuret, Andrijan Lah, Lino Legiša, Andrej Lutman, Helena Malek, Vanesa Matajč, Mira Medved, Mitja Mejak, Jože Munda, Janez Mušič, Lela B. Njatin, Boris A. Novak, Marjeta Novak Kajzer, Anton Ocvirk, France Papež, Tone Peršak, France Pibernik, Dušan Pirjevec, Gregor Podlogar, Jože Pogačnik, Petra Pogorevc, Denis Poniž, Janez Poštrak, Tone Pretnar, Jože Rajhman, Janez Rotar, Dimitrij Rupel, Igor Saksida, Marijan Smolik, Jože Snój, Vid Snój, Lucija Stepančič, Ivo Svetina, Peter Svetina, Drago Šega, Jola Škulj, Franc Šrimpf, Bojan Štih, Tea Štoka, Janez Švajncer, Marija Švajncer ml., Borut Trekman, Gorazd Trušnovec, Petra Vidali, Josip Vidmar, Tomo Virk, France Vodnik, Herman Vogel, Urban Vovk, France Vurnik, Igor Zabel, Franc Zadavec, Franci Zagoričnik, Aleksander Zorn, Mitja Zupančič, Ivo Žajdela, v Zagrebu sanujoči prijatelj Branimir Žgajner... Posebej slavistika in slovenistika, ki bi se lahko ozrli na slovensko literaturo v 20. stoletju, bi utegnili upoštevati tudi krajinsko zaznamovano literaturo, od poznega Ivana Cankarja, Otona Župančiča, Dragotina Ketteja, Josipa Murna, Cvetka Golarja, Janka Glazerja do Franceta Filipiča, Vladimira Gajška, Janeza Švajncerja, Nade Gaborovič in drugih. Pesniki in prozaisti 20. stoletja so lahko izšli tudi iz izkušenj obeh svetovnih vojn, iz groze pobijalskega časa diktatur, od nacifašizma do socializmov kot boljševizmov, tudi iz izkušnje odkritja jedrske energije ali napredovanja v družbenem življenju po izkustvih tehnike, kar je slednje ugotavljal evropsko posebej Martin Heidegger ali Dušan Pirjevec, s čimer sem se soočal ne le žanrsko, ampak tudi po motivih, ki so ustrezali prej celo novi ljudski pesmi in umetnemu pesništvu izza prešernovske strukture slovenstva. Kdo naj bere

vse to pesništvo minulega stoletja, vse literarne izdaje v knjigah, revijah in po časopisju... - *Nova Obzorja* – Maribor, 1948-64, urednik: Anton Ingolič, France Filipič, Jože Košar; *Dialogi* – Maribor, urednik: France Filipič, Bruno Hartman, Janez Rotar, Janez Švajncer, Nada Gaborovič, Franci Friškovec, Vladimir Gajšek, Marjan Pungartnik; *Svit* – mladinska literarna in kulturna revija, Maribor, 1952-54, urednik: Slavko Kočevar Jug; *Mladika* in *Nova mladika* – Gorica, Trst, 1957 in Maribor, 1969, urednik: Stanko Janežič; *Obrazi* – Celje, urednik: Drago Medved, Dane Debič; *Odsevanja*, Slovenj Gradec, 1979, urednik: Tone Turičnik, Marjan R. Kolar; avtorji so se uveljavljali sproti tudi v literarnih revijah slovenske prestolnice, npr.: - *Beseda* – Ljubljana, 1951-57, uredniki: Ivan Minatti, Mitja Mejak, Ciril Zlobec, Janko Kos; - *Revija 57* – Ljubljana, 1957-58, urednik: Vital Klabus, Venko Taufer; - *2000* – Ljubljana, 1969, urednik: Peter Kovačič Peršin; - *Nova revija* – Ljubljana, 1982, urednik: zakonca Tine in Spomenka Hribar, Dimitrij Rupel, Boris A. Novak, Jože Snoj, Niko Grafenauer, Brane Senegačnik; - *Problemi* – Ljubljana, 1962, urednik: Vladimir Kavčič, Janez Dokler, Niko Grafenauer, Franci Zagoričnik, Miha Avanzo, Mladen Dolar, Rado Riha, Aleš Debeljak in - *Literatura*, Ljubljana, 1989, urednik: brata Jani in Tomo Virk, Vid Snoj, Igor Zabel, Igor Bratož, Matevž Kos, vpliv Liberalne akademije in LDS; *Prostor in čas (PiČ)*, Ljubljana/ Maribor, urednik: Janez Gradišnik, Vladimir Kavčič; - *Naša sodobnost* – Ljubljana, 1953-62, urednik: Ferdo Kozak, Drago Šega in - *Sodobnost* – Ljubljana, 1963, urednik: Drago Šega, Mitja Mejak, Ciril Zlobec – najdaljši staž, Evald Flisar... Ali smo Slovenci v literarni revijalistiki kakorkoli oponašali Evropo, morda tudi Sovjetijo in njene satelite, naposled pa vseprej jugoslovanske literarne revije?

Literarni izrekljivo-iz/povedni spomin

V nareku slovenske literature se je vsaj od 19. stoletja naprej razvijala slovenska zavest s slovensko besedo. Toda poleg pozitivnih pojavov narodnobudništva v klerikalnem in liberalno-ljudskem taboru in političnem strankstvu se je razvila tudi posebna plast, sprva nemškega ali nemčurskega, nato jugoslovenarsko kakor »južnobratskega« ali, bi rekli danes, »ščefurjenega« protislovenstva. Lumpenproletarci in meščuharji brez narodnoslovenske in mestne zavesti so bili brez korenin ali vsaj spodrezani tipčki, rojeni spod spodrecanih kril prepoznavnega zavistno stremuškega in skupaj v pajdašiji shinavčenege nasilja ter vsake privzdignjene podlosti, saj so si izmišljali po vojni šele v postmoderni tudi nekakšen delavsko-meščanski profil brez obraza, torej le očrtanost shematične nadutosti in vasezazrtega centralizma, ki so se mu podrejali ali se mu še podrejajo kar naprej – propagirali so se kot svoja lastna polproletarska lentarska sodrga, ki je drhalila tudi v kulturnosti, v revijalistiki in v nekakšnem pesmarstvu... -

sklicevanje na mestno identiteto je bilo za take tipčke le zanikanje Milana Kajča, Oskarja Hudalesa, Nade Gaborovič, Janeza Švajncerja, Franceta Filipiča, Miroslava Slane, Hermana Vogla in drugih, saj se je to zanikanje povezovalo z ljubljanskim zgolj plačanim Centrom za slovenščino kot drugi ali le tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, kjer prevladuje že kabinetno ikona malikovanja jugofirerja, in s tem je vse povedano tudi v letu Filipičeve smrti. Tudi ohlokratsko in lumpenproletarsko obeležena mržnja do slovenske in evropske inteligence z načini in postopki nastopaštva in postopaštva je značilna za mariborsko provincialno občasno okolje, ko so »uspevali« običajno le tisti, ki so se silili, največkrat na račun shinavčeno farizejskega pridušanja na modernost, v ozadju pa so navezovali stike le z lokalno oblastniško srenjo. Tako so povsod, koder so le mogli, tovrstni »mariborski« in lentarski lumpenproletarsko, celo kot lakaji lumpensocializma formalni šolani tipi zanikovali mariborstvo, zaničevali so mimogrede lastne ljudi, odrekli Mariboru mestno pravico do lastne kulturne avtonomije, kaj šele do slomškovske ali maistrovske nacionalne in verske samobitnosti..., toda večidel potuhnjeno zase ali vselej le »centralizirano« v Ljubljani, od tako imenovanega kakor seminarja slovenskega jezika, literature in kulture do ne/v/z/po/stavljenih forumov, na primer do Slovanskega foruma, sicer pa so delovali zahrbtno povrhu tako, da so izolirali in bojkotirali mariborske besedne umetnike, pesnike in pisateljice ter pesnice...; obenem so tipi hoteli določati, kako da je Maribor s Francetom Filipičem vred izgubljal svojo mestno, nikar meščansko identiteto, nevede so se ozirali mimo mestne povojne izgradnje, mimo arhitekture in urbanizma v nekakšno razkošje vselej preplačanega zla in so se zgledovali le po lastnih stremuških interesih povzpetištva. Brez sramu so nevedneži hoteli določali Mariboru celo nekakšno »identiteto« in temu trojanskemu konju nadeti železne uzde novega brezobzirnega, poljubljanjenega centralizma... Po vojni ali pod jugofirerjem se je ob izgradnji porušenega mesta vsilila nova vrhuška, ki je delovala scela centralistično, a je bil Maribor, kot se ve, ne le politično zapostavljen – hoteli so ga prekositi z izgradnjo Nove Gorice, Velenja, s tovarno koles Rog v Ljubljani, še posebno pa z jugofirerskimi »zavodi«, ki se

jim je reklo nekako v kratici »Litostroj«, karkoli že utegne ta zlepljena maloumna kratica sploh pomeniti..., enako je bilo z železarno na Jesenicah ali z železarnami na Ravnem na Koroškem... - edino, kar naj bi proletarski Maribor še v novi Jugoslaviji dvigalo na raven industrijske produkcije, sta bili sestavljeni organizaciji združenega dela Tovarna avtomobilov Maribor (kratica TAM) in Metalna (kar pa ne pomeni, da bi v Metalni kaj metali, marveč gre verjetno za metale, posebej za Fe). Vladimir Rupnik je v *Piramidi* pisal *Marksistično mahničevstvo*, ko je vzporejal kleropolitične in liberalnopolitične odnose skozi tudi mariborsko ideološko zameglitev, v kateri so se izgubljali umetniški ustvarjalci med sredstvi »razrednega boja« idej in globoke slovenske manjvrednosti v občutenju razmerja do drugih ali v pasivizaciji odnosov, ko je sklenil: »Zato: **boj mahničevstvu, črnemu in rdečemu!** Res clamat, vehementer clamat!« (*Piramida, neodvisna revija za politična, socialna, kulturna vprašanja in leposlovje*, 1. št., 1. letnik, Maribor, 1936, 6. str.); še smelejši je bil Boris Simič s prispevkom *Kriza in odgovornost individualistično degenerirane inteligence* (ibid., 7-8.str.), ki se je dotaknil krize mednarodnega sporazumevanja, ko je marnjal o filozofsko prekvašeni inteligenci ali kriznem voditeljstvu tedaj še možne demokracije, o brezobzirni sodbi zgodovine, o bližnji bodočnosti ali o notranjih in zunanjih politikih tedanjih – sodobnih – držav. Radivoj Rehar pa se je zavzel za *Enakovrednost in enakopravnost narodov* (ibid. 11-14. str.); ali v članku *Demokracija ali diktatura?* (ibid. 21-22. str.) – revijo so podprli slaščičarna Eman. Ilich, Maribor, Slovenska 5, Aleksandrova 40, - klobuke, obleke, perilo, kravate itd. nudi Jakob Lah, Glavni trg 2, - priporoča se Josip Šinigoj, trgovina z delikatesami, Aleksandrova 18... Ozračje so si takrat mentalno razlagali, kot kar naj je Slovenska politika in slovenska kultura, takole: »*V slovenskem javnem političnem življenju, vzraslem iz provincialnega diletantizma avstrijskih kronovinskih razmer brez močne samozavesti narodne enotnosti in celotnosti, se je že skoraj tradicionalno ukoreninilo mišljenje, da je politika nekaj strogo ločenega od kulture in celo gospodarstva, nekaj kar visi preprosto v zraku in je samo sebi namen.*« (ibid., 3. št., 65. str.). Mariborski idejni, tudi kulturnopolitični in idejnizirano

kulturniški radikalizem je izhajal iz severne obmejnosti južnega slovanstva, ki se je odtujevalo Evropi na način palanke in kraljevine oziroma v primeru palanke kot kraljestva in kraljevsko zanemarjene palanke na Zahodnem Balkanu. Torej se zdi še v letu 2009 in naprej dokaj znano marnjanje o slovenski – in mariborsko pogojeni – kulturi in literaturi, ki je hotela vzcveteti na vrteu industrijske produkcije.

Kdo bi vedel v letu 2009 za abituriente mariborske klasične gimnazije, ki leta 1940 izdajali almanah *Majolika*, pisali pa so v glasilo Jože Čakš, Dušan Humar, Stanko Janežič, Beata Linzner, Bogdan Pogačnik, Franjo Štuhec, Milan Venišnik: realkarji so izdajali v Mariboru leta 1923 slovensko nemški almanah *Matura*, leta 1926 *Rosna jutra*, leta 1933 almanah *Mladi utripi*. In če so še leta 1927 izdali mariborski dijaki literarno glasilo *Obrazi*, kjer so objavili pesmi in povestice, je v letu 1963 tudi Vladimir Gajšek v mariborskem študentskem glasilu *Katedra* obnovil literarno prilogo časnika *Obrazi*. Toda kako so se spremenili časi v letih 1926-1936, nato od 1936 do 1940/41, nato v vojni 1941-1945, spet pod diktaturo nove Jugoslavije v letih 1945/46 do 1952/53, nadalje od tega časa do 1960/61, in spet od leta 1961 do 1968 ter od leta 1968 do leta 1972/73, vse do nadaljnjega desetletja v letu 1983, in spet od novorevijašev v Ljubljani do *Dialogov* v Mariboru v letih 1986 do 1990/91, nato pa v novem tisočletju, vse do leta 1910... Sredi literariziranega – mariborskega – mišljenja se je pojavljalo vsakokrat medsebojno notranje mestno, a tudi vse/slovensko so/delovanje v leposlovju, tako da je mogoče videti v časovni ali literarnozgodovinski distanci stvari takšne, kakršne so bile opuščene v svoji globlji resničnosti in humanem poslanstvu, saj je kulturna politika ločevala spremenjena sredstva objav samo v svojo korist, ki naj bi vsa vodila v socialistično ponavljanje prestrukturiranih gesel. In če nam ni treba s Francetom Filipičem vred poznati vseh brezen, ki so nastala med literarnimi nastopi in objavami, jem mogoče vsaj zaslutiti, kako je Maribor dihal, torej je mogoče vsaj tudi vedeti za celotno resnico danes zamolčanega in kulturno zavrženega in literarno izločenega kot izobčenega Maribora – brž ko so namreč prišli skupaj nekateri

pisci, ki so se takoj odrekli širokim tokovom evropske kulture in literarnosti, so zahtevali le svoj pravi red na površini ter samo na površini dogajanj: zato na primer Prešernov nagrajenec za slikarstvo v letu 2005 lahko »slavnostno« izreče, da pozna gnile late v plotovih nekje nad bregovi Maribora... Selitve kot nuja privilegijsko površnih so se splačale, kolikor so se uspeli povzpnetniki povzpeti celo do akademskih krogov, toda z neizmernim in kakor pasjederskim sovraštvom do slovenstva v pesništvu, kaj šele v stroki, filozofiji ali kulturni politiki, saj so si prigrabili ključne položaje ob tudi ljubljansko posurovelih ničvrednostih samega postmodernizma, ko je shiranost postala ideal lastnega oboževanja in prodora v tujino: z mariborstva se je moral umakniti humanizem določnim ozkim interesom ljubljanskega centralizma ali zgolj lakajskega hlapčevanja, brez duševne obnove ali možnosti za sloves nepismenih... In ker ni več obnove slovenskega mariborstva, kaj šele slovenskega ljubljanstva, tukaj v posebej nagrajeni nadvse prostaški in naduto gazdinski »sčefurjenosti« ali v zgolj prostaškem preklinjanju, se je dvignila na površje tista pošastna vulgarnost, ki kaže na mentaliteto kapojev in vasezaprtih združb, seveda brez kakršnegakoli čuta za transcendenco, kaj šele za omiko: življenje se je usmerilo v državno moč samopotrjevanja, kjer ni več nobenega čuta kakega lastnega dostojanstva, je le še obregljivo naduto in shinavčeno brezvestno šikaniranje, tudi zaničevanje, ki slavi povprečništvo in svojo značajske združenost: smisel dela in praznovanja se je umaknil brezsrčni primitivnosti ter znova postavljaški ideologizaciji. Kjer pa ni prodornega ali vsaj kritičnega branja in spoznanja literarnosti, tudi ni tistih dokončnih odločitev za mariborsko ali vseslovensko medsebojnost, v katerih bi še mogli sploh iskati razloge – svojega lastnega kot zgodovinskega – obstoja v svoji poetični sili in sporazumevanju. Preračunljivost mariborskih, in ne le mariborskih, povzpnetnikov je brez razloga linearno določena v nižinah slojne družabnosti, kjer se položna množica pretvarja v silo nad inteligenco in proti nji. Enako se kaže v odnosih med ljudmi, ki so zavzeli povzpnetniške položaje. Proučevanje zgodovine Maribora in štajerske regije, ki zahteva tudi monografske podrobnejše obdelave, pa vendarle pomeni na drugi strani tudi spodbudo in skrb za spoznavanje, vrednotenje, ohranjanje

slovenske kulturne dediščine, sakralne dediščine in slovenske nacionalne identitete, ko naj bi bila kultura vsaj del tistih civilizacijsko naprednih teženj in vsebin, ki lahko spominjajo na preteklost, primeroma v književnosti, v likovnosti, glasbi, filmsko, muzejsko..., obenem pa tudi novinarsko in medijsko. Kolikor na hitro pomnim tisto pol/preteklost literarnosti, se oprem na imena, ki sem jih zaznal posebej v Mariboru, tudi seveda publicistično, kulturno, literarno, tudi kdaj le občasno: – ljubiteljica Berta Bojetnova Bo/j/etu, slavist in pesnik Janko Čar, uredniška in publicistično delujoča Mirko in Metka Čepič, slikarja Bogdan in Ivan Čobal, urednik in komentator Borko Decorti, celjski pisec Dane Debič, inženir in pesnik Tone Dodlek, maistrovec, kulturni novinar, gledališčnik, prevajalec in bibliotekar Jaro Dolar, slavist, pisatelj, urednik Ivan Dornik, arhitekt in publicist Marko Feguš, psiholog, specialist za nadpovprečno nadarjene in genije Ivan Ferbežar, pesnik, zgodovinar, publicist France Filipič, slavista Jože in Breda Filo, časnikar in pesnik *Zelene ječe*, operni publicist, operni režiser Emil Frelih, pravnik, filozof, humanist Franc Friškovec, slavistka in znana pisateljica, tudi bibliotekarka Nada Gaborovič, književnik, prevajalec, likovnik, urednik Vladimir Gajšek, muzikolog in organizator kulturnega življenja Vlado Golob, glasbeni publicist in glasbeni kritik Adrijan Grizold, psihopedagoginja, prevajalka, haikustka Gema Hafner, slavist, kulturgodovinar, bibliotekar in gledališki človek Bruno Hartman, pesnik, kulturni publicist in urednik Branko Hofman, publicist in kulturni komentator, prevajalec Jože Horvat, pesnik in urednik, strokovnjak za ekumeno Stanko Janežič, pisatelj Milan Kajč, slavist in bibliotekar Ignac Kamenik, pesnik in urednik Slavko Kočevar Jug, pisatelj in komentator Zdenko Kodrič, likovna kritičarka, kustosinja Breda Ilich-Klančnik, pisatelj, koroško usmerjeni Marjan Kolar, pesnik, koroško usmerjeni Niko R. Kolar, kipar in medaljer Gabrijel Kolbič, slikar in likovni pedagog Slavko Kores, klasični filolog, pedagog, prevajalec in urednik Jože Košar, ekonomist in komentator Davorin Kračun, znanstvenika in komentatorja Zdravko in Stojan Kravanja, slavist in germanist, prevajalec, kulturni publicist Mirko Križman, publicist, duhovnik Franček Križnik, politik in dramatik Stanko

Majcen, slavistka Helena Malek, slavistka Mira Medved, pesnik in gledališki igralec Dušan Mevlja, religiološki, vedno delikatesni komentator in pesnik Vinko Ošlak, slikar, koroško usmerjeni galerist Karel Pečko, ekonomist, komentator Stojan Požar, likovna kritičarka, kustosinja Meta Gabršek-Prosenc, slavist in pesnik, graški Erik Prunč / Niko Darle, pesnik in publicist Marjan Pungartnik, arhitekt in razpravljaec Mirko Reichenberg, pesnik in umetnostni zgodovinar, strokovnjak za urbanistiko Braco Rotar, slavist in publicist, esejist Janez Rotar, celjska pesnica Pavla Rovan, biološki polihistor Branko Rudolf, prekmurski pesnik, prevajalec, urednik Ernest Ružič, pesnik avantgardist, pisatelj, kulturni publicist Miroslav Slana, filozofski leksikograf Vlado Sruk, slavistka in pesnica Marica Škorjanec, glasbena kritičarka, muzikologinja Manica Špendal, prevajalec, pisatelj, urednik Franc Šrmpf, pisatelj, urednik Janez in publicistka Marija Švajncer, literarna kritičarka, filozofinja Marija Švajncer ml., zgodovinar in publicist Bogo Teplý, pesnik in publicist Jože Ternar, kipar in razpravljaec Slavko Tihec, pesnik, humanist, arhivist Marijan Tonkovič, umetnostni zgodovinar in kustos Andrej Ujčič, lutkarka in opremiteljica knjig Breda Varl, slikar Janez Vidic, pesnik, prevajalec, urednik Herman Vogel, slavistka in pisateljica Zlata Vokač, umetnostni zgodovinar, slavist in zgodovinar Viktor Vrbnjak, muzealec in kustos Sergej Vrišer, publicist in urednik Vili Vuk, ekonomist, urednik in publicist Jože Zagožen, novinar Braco Zavrnik, ekonomist, urednik in publicist Dušan Zbašnik, ekonomist, publicist Egon Žižmond... Obstranski produkti literarnosti so bili znani kvečjemu po stremuški vsiljenosti, ki je bila podložena odzadnje spolitizirano ali shinavčeno farizejsko nevoščljiva. Kolikor bolj je poskušala biti mestna kulturnost mariborsko pozunanjeno pravilna, toliko manj je bilo vrlih dejanj in etične resnice v medsebojnosti. Šele v slovenskih samostojnih razmerah je poskusil sloj pristaštva v stremuštvu razbiti tradicijo mariborske kulturne in druge publicistike, esejev in leposlovja, pod zlomljeno taktirko sicer neuveljavljenih ljubljanskih stališč, ki so jim podlegli pesmarski pridaniči zakotja ali povzpetništvo, da si Maribor pač nobene umetniške besede ne kulturne publicistike ne zasluži. Toda kar je bilo prezrtega brez razlikovanja, se je strogo vrnilo v mestno kulturno

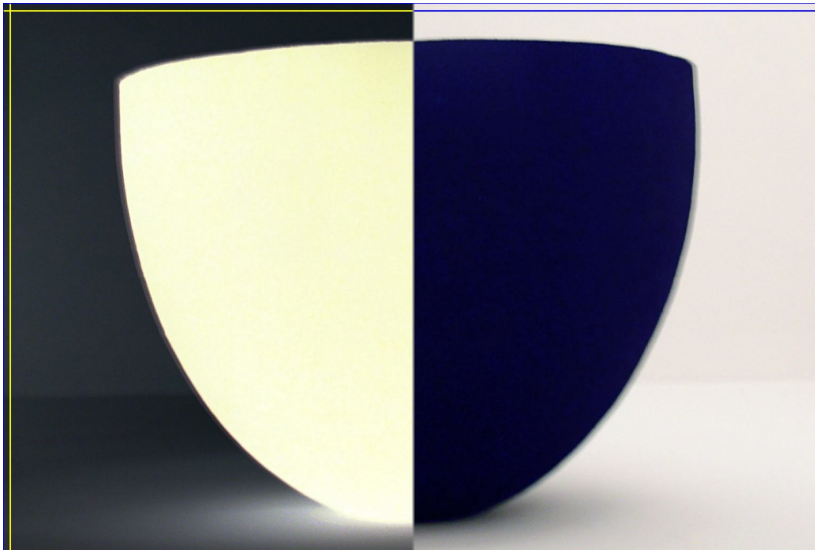
razločevanje, tukaj pa je nedvomno omenjen pesnik, zgodovinar, urednik France Filipič; o svojem pesnikovanju in pisanju je napisal: »Pesnil sem že v srednji šoli, moja prva pesem pa je bila objavljena 1937. leta. Med vojno sem v koncentracijskem taborišču Mauthausen napisal nekaj pesmi ter sestavil drobno pesniško zbirko, ki sem jo po ilegalnih zvezah iztihotapil iz taborišča. Po koncu vojne sem pri izdal Mladinski knjigi v Ljubljani 1949. leta pesniško zbirko Viharna leta, v kateri sem objavil tudi pesmi iz mauthausenske zbirčice. Zbirka naj bi izšla prvotno pri Slovenskem knjižnem zavodu, sprejel pa jo je urednik Cene Vipotnik; tedaj pa je bila ustanovljena založba Mladinska knjiga in rokopis moje zbirke se je preselil k njej. To mojo prvo pesniško zbirko je pesnik Franc Albrecht ocenil kot staromodno, ker pač ni bila uglašena po vzorcih takratne precej prevladujoče poezije, ki je himnično opevala delovne akcije. Albrechtova ocena me je tedaj zelo prizadela, ni pa me odvrnila od nadaljnjega pesniškega snovanja.« (France Filipič, *Osmi dan v tednu*, šestjezična zbirka, Avtorjeva beseda, ZOMb, Maribor, 1989, 149.str.).

Notranja dispozicija mariborske slovenske kulturnosti kaže na kulturne dobrine, na nesporna sebilastna kot avtonomna kulturna in literarna pojmovanja, ki pa niso neprotislovna in ne izključna, saj kažejo na stvar mariborstva kot na severno slovenstvo in mejnost z Avstrijo. Tukaj je treba omeniti škofa bl. Antona Martina Slomška (v Mariboru ima spomenik; po Slomšku so škofje: J. M. Stepischnegg / Stepišnik, /1862–89/, M. Napotnik (1889–1922), A. Karlin /1923–33/, I. J. Tomažič /1933–49/, M. Držečnik /1949–78/ in nadškof F. Kramberger /od leta 1980/, s koadjutorjem nadškofom A. Stresom in pomožnima škofoma J. Smejem in P. Štumfom) in generala pesnika Rudolfa Maistra (ima v Mariboru spomenik), pa tudi druge, kot so gotovo kaj pisali o Mariboru ali so s štajerstvom kakorkoli povezani, primeroma : pesnik in arhivar Anton Aškerc, Rušana pesnik maistrovec in

publicist Janko in slavistka pesnica Alenka Glazer, slavist in pisatelj Anton Ingolič, pisatelj Ruda Jurčec, publicist in teatrolog Filip Kalan, pesnik in socialistični politik Edvard Kocbek, jezuit in haikuist Vladimir Kos, slikar Ivan Kos, pesnik, prevajalec in urednik Kajetan Kovič, slavist, dramatik, publicist, režiser Bratko Kreft, režiser, dramatik, pisatelj, aforist Žarko Petan, pisatelj in urednik Ivan Potrč, pisatelj in bobnar Smiljan Rozman, višji vojaški zdravnik pri 29. domobranskem pešpolku, celjski zdravnik, politik in publicist Janko Sernek, pisatelj, argentinski emigrant Zorko Simčič, slavist, literarni zgodovinar in pisatelj Anton Slodnjak, pesnik in urednik Jože Snoj, Matematik in fizik, krajinski pisec Anton Šantel, pisatelj, publicist in urednik Milan Šega, pravnik in publicist Makso Šnuderl, pesnik, pisatelj, prevajalec in publicist, uslužbenec Anton Tanc, časnikar in urednik Anton Tomšič, mladinski pisatelj in uradnik Josip Vandot, zdravnik in pisatelj, spiritist Josip Vošnjak, v Mariboru se je mudil uredniško *Slovenski narod* tudi pisatelj Josip Jurčič (ima spomenik ob mariborskem gradu)...

Ko pogledamo, kdo vse ima v Mariboru spomenik, brž ugotovimo nesamostojnost mesta v svoji zgodovini: ne Kidrič ne Jurčič, le za primer, sploh nista zaznamovala nit mariborske mestne mentalitete. Malokdo se v mariborstvu celo vprašuje, katere so mestne znamenitosti, kako je raslo mesto s svojim urbanizmom in arhitekturno... V resnici je videno s svetovnega gledišča Maribor le mestece pod Pohorjem, ki se ga sploh ne omenja in je bilo malo manj omenjeno tudi celo v Jugoslaviji. Kljub temu se spomnim bratov Kocmut in drugih arhitektov v Maribou, tudi Premzla, ki so si nedvomno prizadevali, posebej ob univerzitetnikih in kleru, da bi mesto zaživel v svojem izvirnem štajerstvu in posebej v slovenstvu, tako na Zahodnem Balkanu kot v Evropi ter posebej v sodelovanju z avstrijsko, celo s hrvaško kulturno okolico. Čeprav med 155-imi mestnimi galerijami in muzeji le mariborski pokrajinski muzej ne predstavi edini svojih oddelkov ali zbirk (arheološko, zgodovinsko, etnološko, umetnostno, lekarniško, zbirke oblačil, orožja, obrti), pa je mogoče vedeti, da obstaja tudi možen sprehod po Mariboru, kjer so količkaj pomembne historistične stavbe: Višja realka (1873,

V. Büchner), stavba klasične gimnazije (1891, A. Černiček), Občinska hranilnica (1884–86, A. Baltzer), pošte (1894), Narodni dom (1897–98, J. Veyrich); med obema vojnama so bile zgrajene delavska kolonija na desnem bregu Drave (1927–28, I. Vurnik), Hranilnica Dravske banovine (1931–32, J. Černigoj, A. Dev), Hutterjev blok (1940–41, A. Dev); po 2. svetovni vojni s/m/o zgradili novi kolodvor (1954, J. in M. Černigoj), uredili mestni park (po 1950 L. Humek), stavbo Višje ekonomske šole - VEKŠ (1960–62, B. Kocmut), univerzitetno knjižnico (1978–88), doma družbenih organizacij (1962–66, I. Kocmut), avtobusna postaja (1986–88, B. Pečenko, I. Goropevšek); sakralna gradnja: župnijska cerkev sv. Cirila in Metoda na Meznem (1971, načrt C. Zazula, plastika F. Gorše, vitraži S. Kregar); med mestne javne spomenike spadajo: Florijanovo znamenje (konec 17. st.), kužno znamenje z Marijim stebrom (1743, J. Straub), Brezmadežna v Volkmejerjevem prehodu (20. leta 18. st., J. J. Schoy), spomeniki Rudolfu Maistru (1934, N. Pirnat), talcem (1952, J. Černigoj), borcem za s. mejo (1958, D. Tršar), NOB (1975–77, S. Tihec)... France Filipič, Janerz Švajncer, Nada Gaborovič, Vladimir Gajšek med pisatelji in Sergej Vrišer z Janezom Ujčičem med galeristi in muzealci so si v Mariboru prizadevali za dvig urbanosti in kakovostno arhitekturo, ki naj ustrezno raste v Sloveniji in evropsko. Poleg dnevnika *Večer* in tednika *7 D/ni* obstajata tudi radio od leta 1945 in od leta 1988 televizijski studio – a mariborski kulturi, kaj šele književnosti ne namenajo, razen ozkoprovincionalnih razmer nobene važnosti, šele revija *Dialogi* je nekoliko le popravila videz popolne tovrstne obvestilne zanemarjenosti. Kliče, navezane na nekakšno neobstojno samoveličanje, so se znale vendarle nekoliko povzpetniško usmeriti vsaj do Ljubljane – in prav takšne situacije je presegal France Filipič.

Francetu v slovo in večni mir in pokoj

Vem, tako kot Janez Švajncer ali moj očka Avgust Gajšek in mnogi drugi si se šolal na klasičnih gimnazijah v Mariboru in Ljubljani, sicer še fantovsko zavzet za svetega Florijana in bele lilije nedolžnosti kot simbole čiste duše. Kakšni nedolžni fantje ministrantje in drugi, eni podeželanski, drugi mestni... Maribor je bil predvojno mesto, ki je združeval tujo (vele)industrijo v tekstilnih fabrikah, maloobrtne delavnice in delavnice Južne železnice, obenem pa je živel s podežlanskim zaledjem, od koder je prihajalo v mesto na šolanje veliko mladih fantov... Mariborsko meščanstvo predvojnega jugoslovanskega tipa je tudi že dodobra opisano...

Leta 1944 si moral po dunajski raciji v koncentracijsko taborišče, v smrtne razmere dela, ki je osvobajalo le smrt za smrt in delo za smrt, tam te je dočakal tudi konec strašne socialistično svetovne vojne. Po vojni si bil sprva novinar, mariborski urednik *Slovenskega poročevalca* (urednik Tone

Seliškar), nato pa od leta 1965 svobodni pisatelj. V 60ih letih 20. stoletja sva že sodelovala – niti enkrat samkrat me nisi niti za senčico užalil, rad si me imel po svoje, v organizaciji mariborskega literarnega življenja si nihal med Štatenbergom in osnovnimi šolami z nastopi... Nastopala sva skupaj tudi večkrat v Vojvodini, takrat tako rekoč edina slovenska besedna umetnika, ki sva predstavljala literarno in pesniško Slovenijo v jugoslovanskih razmerah..., prav tako vse od Hrvaške do Kruševca... Kot urednik slovenske kulturne, v Mariboru izhajajoče revije *Dialogi* si se zavzemal za medgeneracijski dialog, za skupni kulturni policentrizem, tudi za delo v Podružnici Društva slovenskih pisateljev Maribor. - Leta 1952 objavljena monografija *Pohorski bataljon*, ki so ti jo še večkrat dopolnjeno natisnili, je bila resnična, tudi vzhodnoštajerska novost, saj je obravnavala ne le starega Šarha – španskega borca, pohorskega slovensko zavednega kmeta, padlega s sinovoma; 8. januarja 1943 je okoli 2000 mož sovražne vojske obkolilo bataljonski tabor pri Osankarici, nekaj opoldne so počili prvi strelji, napadeni so se borili dve uri in pol, dokler niso bili vsi uničeni (z izjemo enega živega zajetega ranjenca) - na strani bataljona je v boju padlo 69 borcev, tudi Šarhova pobca Pepček in Vanček, potem so vojaki socialistične revolucije delavskega razreda v neizprosнем boju 65 padlih prepeljali v Gradec ter jih pokopali na graškem pokopališču, pozneje so našli še štiri padle in jih pokopali na pokopališču v Oplotnici - po vojni so posmrtnе ostanke teh štirih prekopali k spomeniku v Ruše... - a kdo je bil izdajalec Pohorskega bataljona? Kdo je načrtoval partizansko uničenje Pohorskega bataljona skupaj z zasedbeno vojsko? Pohorski bataljon – še vedno odprta uganka izdajstva... France, ali si vedel? In naš literarni vinograd?

Ali si kdaj pomišljal, da te v Mariboru zanalašč pristransko pozabijo, z naklepom, da sami sebe povzdignejo na politični strani Pohorja, onstran Karavank in Alp? Slovenci v koncentracijskem taborišču Mauthausen so vedeli, da so bila čustva kvečjemu razkošje - in mrtvim nisi mogel pomagati, kakor si povedal svojčas tudi Jožetu Dežmanu... In ko so meni delali razčlovečeno krivice, ko so me oplenili in izgnali v brezdomje, si bil resno

ogorčen nad takimi postopki, metoda ne iz nekakšnega lažnega usmiljenja, ampak v tovariški tolažbi, da bomo preživel tudi čas demokrate in oblastnikov brezobzirnega protislovenstva... Pohorsko in štajersko nebo za žejne oči? To je bila dežela mrtvih... Trije žebli... res neka druga dežela...

Da je osmi dan v tednu – večna igra, tista s kulturnimi in ustvarjalnimi nadurami? Saj veš, da se včasih niti tostran z uredništve – preprosto vzvišeno in samoljubni ne oglašijo in so mutci, zlasti mariborski mutci, ki pa znajo kričati, vreščati, se potuhnjeno režijo iz zakotij in strmijo predse jezavo v tla..., samo da pridejo do kakršnekoli pozicije, že so skupaj, skupaj v drhali in krdelu, proti slovenski matici tudi še v viharjih letih. Prijatelj, kam si tokrat legel?

Ob koncu.... Energija življenjske usode. In - večna igra... Ubegla mladost. Ali je tudi naš sedANJI in vsak prihodnji čas tako spremenljiv?

Svetloba je tvoja usoda tudi poslednjič, France, koderkoli si!

Počivaj v miru, prijatelj! in večnost naj bo ta hip...

In za konec ali nov začetek - tvoj stari mladi prijatelj za vsakčas

**Vladimir
Gajšek**

V slavo za rajnkimi prijatelji

- v Društvu slovenskih pisateljev, Ljubljana

Smrt in ljubezen do slovenske lepe besede

Komemorativna literarna soareja za pesnico Škerlovo (Ada Škerl, urednica pri Mladinski knjigi, profesorica v Škofji Loki, samostojna književnica in lektorica na RTV Ljubljana, pesnica in pisateljica, - 3. april 1924, Ljubljana - 29. maj 2009, Ljubljana; - zbirke: Senca v srcu, 1949, Obledeli pasteli, 1965, Temna tišina, 1992; knjige za mlade: Zgodba o morskem konjičku, 1953, Voščila, 1962, 1981), Nevsakdanje potovanje, 1973), poročena s pesnikom, urednikom in zgodovinarjem Filipičem in za urednikom, poznavalcem del Prežih Voranca - za Druškovičem (Drago Druškovič/Rok Arih, slavist, pisatelj in urednik, 30. september 1920, Slovenj Gradec - 12. maj 2009,

Ljubljana, strokovnjak za narodnostno manjšinsko problematiko, 1956 v Ljubljani na Filozofski fakulteti diplomiral iz slavistike, od 1954 do 1974 glavni urednik štirinajstdnevnika *Naši razgledi*, 20 let delal na Inštitu za narodnostna vprašanja, prav tam ravnatelj v letih 1959 do 1974) je potekala v pietetno še zglednem ozračju, ko s/m/o zbrani spregovorili o rajnih literarnih osebah spoštljivo in spominsko živahno. Značilno za sedanje pismeno slovenstvo je, da si hoče prigrabiti vsaj pozicijo seznanjenosti del prej tistih urejevalcev literarne in kulturne politike, ki so urejali kulturno-literarne revije ali ki so bili zaposleni, največ na kulturnih straneh časnikov oziroma v kulturnem oddelku radia ali televizije. Toda eno je sploh objektivirano nizanje podatkov zaposlenih v kulturnem javnem obveščanju, ko se je objavlanje skoraj docela rutiniziralo ter se posplošilo, nekaj povsem drugega pa je količjak pristen in poznavalski odnos do – besedne – umetnosti in same kulture sporočanja, ki se je kdaj sprevrgla celo v ustrezne ali neustrezne polemike in revizije. Pri Adi Škerl se je pokazalo, da ostajajo dvomi o urejanju nekdanje socialistične in kompartijsko prirejene kot samoljubne uredniške politike, saj se je vedelo, kdo bo kje smel, mogel sploh objavljati in kdo ne, tudi kdo bo urejal kulturne in literarne revije, kdo naj je prirejal javne literarne nastope in podobno. Če se samo ozrem po spisju, ki ga je pripravil odlični Dragan Potočnik v kronološko zgodovinskem pregledovanju kot Kulturno dogajanje v Mariboru v letih 1918 – 1941, uvidevam, da so bili viri in literatura uporabljeni zgledno in stvarno, ko so omenjeni med drugimi Franjo Baš, Hinko Druzovič, Janko Glazer, Franc Kovačič, Rudolf Maister, Gabrijel Majcen, Anton Medved, glede na kulturbundovce pa Rudolf Holzer, sicer pa tudi drugi pisci.

Spominsko engramiranje in ubesedenost

Ko smo v dvoranici Društva slovenskih pisateljev priredili spominski literarni večer za preminulimi člani Dragom Druškovičem (publicistom, urednikom, direktorjem Inštituta za narodnostne manjšine), Francetom Filipičem (pesnikom, urednikom in zgodovinarjem) in Ado Škerl (pesnico), ki so umrli med aprilom in junijem v letu 2009, smo se spomnili vsak po svoje na pokojna kolega in kolegico. Društveni predsednik Društva Slovenskih pisateljev in mladinski pisatelj, sicer podpredsednik Foruma 21 in direktor Javne agencije za knjigo Slavko Pregl je povedal nekaj uvodnih besed, nakar so se oglasili o pokojnih umetnikih akad. slikar Jože Ciuha prekrizanih rok in zgladno in imenitno generacijsko - posebej o prijateljstvu z D. Druškovičem, tudi po očetnem nasvetu; ljubezenski intimistični pesnik, partizanski učitelj, dolgoletni urednik *Sodobnosti*, svojčas član Predsedstva Republike Slovenije, prevajalec in akademik Ciril Zlobec je razlagal razmerja Ljubljane do intimistične mariborske pesnice Ade Škerl, ko je omenjal tudi razmerja do

Franceta Filipiča, revije *Dialogi*, Založbe Obzorja Maribor ali do direktorja te založbe Jožeta Košarja, prišla je do besede nadalje hči pesnika in pisca Brloga, Večerova bivša kulturednica in zgledna novinarka, ki je referirala nekaj podatkov prebrano o uredniku, pesniku, zgodovinarju Francetu Filipiču, z govorom pa je sklenil spominski večer prav tam pesnik in pisatelj, urednik, prevajalec, slikar Vladimir Gajšek, ki je govoril o prijatelju Francetu Filipiču in o skupnih nastopih, o prirejanju Štatenberških pisateljskih srečanj, o pomenu Dialogov kot slovenske kulturne revije, o generacijskih vidikih v literarnozgodovinskih in poetoloških glediščih, pa tudi o Filipičevem pisanju o izdanem in padlem *Pohorskem bataljonu...*; Vladimir Gajšek je pojasnil uredniško vlogo Draga Druškoviča na *Naših razgledih*, povedal je anekdotično, kako mu je Druškovič izplačal sicer honorar za članek o "kastracijskem kompleksu revolucije", ki so ga brali na cekaju kot najbolj vroči tekst o revolucionarjih kastratih, kako da so prišli na oblast in so bili življenjsko nemočni..., kar je bilo Druškovičevo pogumno uredniško dejanje... Odlomke iz del pokojnih je brala igralka in pisateljica Maja Gal Štromar, moderatorska vezalka pa je bila zavzeta društvena tajnica Cvetka Bevc kot naslednica Zofke Kumbatovič, Anje Uršič pa Barbare Šubert... Zbrani obiskovalci in obiskovalke komemorativnega literarnega večera so potrdili nedvomno, da je mogla celo v mestecu ob Dravi obstajati kakšna leposlovna ekipa slovenskih pisateljev, ki jih sicer ni upoštevala npr. mestna knjiga v izdaji Slovenske matice s svojim sestavljalcem, bolj kot verjetno po vnaprej pristranskem zmenku, kdo bo koga... Vsaj dva spominska dneva bi bila mogoče v mestecu pod Pohorjem kakorkoli že omembe vredna, torej 4. september - dan, ko je leta 1859 škof Anton Martin Slomšek prenesel v Maribor sedež krške škofije, nadalje pa morebiti 23. november - dan, ko je leta 1918 general in pesnik Rudolf Maister s svojimi bojevniki dokončno osvobodil Maribor - s prostovoljci se je uprl major Rudolf Maister: že 1. novembra 1918 je prevzel oblast v štajerskem mestu v imenu slovenskega narodnega sveta in nove Države Slovencev, Hrvatov in Srbov. Verjetno v obdravskem mestu tudi napihnjenci na oblasti kdaj nekako praznujejo vsaj praznik Mestne občine Maribor je 20. oktober - dan, ko je bil Maribor prvič

dokumentiran v pisni listini iz leta 1164, čeprav se jim ta dan po celem fučka, kaj šele 23. maj - dan, ko je sovražna in okupatorska jugosoldateska leta 1991 obkolila 710. učni center Teritorialne obrambe v Pekrah, ki so poznali pozneje evidentirani kot Pekrski dogodki); v mariborskih situacijah je tako, da nagrajenci s Prešernovo nagrado, na primer za likovno šarlatanstvo, v letu 2009 slavijo pravzaprav izbris Maribora iz Slovenije, mesto ob Dravi je vredno gotovo vsaj toliko kot nekaj zaplotniških gnilih, preperelih lat in polžje slin...? Kakor da znova beremo o *Demoralizaciji in apatiji*: »Socialna kriza in v polpretekli dobi uvedena politična metoda sta rodili pri nas dva usodna pojava: *demoralizacijo in apatijo*.« (Piramida, 193. str.).

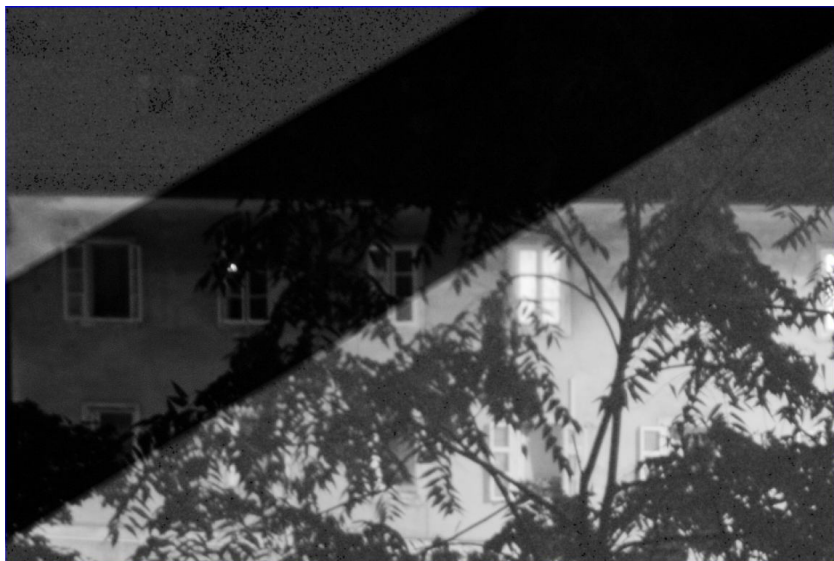

Mariborstvo – dialektika slovenskega štajerstva

Dnevnik *Večer* je svojčas – po znani maniri šentflorjanskih provincialcev v svojem samosvojem, tudi butastem zakotju, ne da bi videl kdo čez Pohorje ali vsaj na Pohorje, niti na Piramido ali Kalvarijo ali na Pekre/ Pickern ali na Lautenšperk / Lattensberg) - objavljal običajno le tiste kulturne novičke ali kratka poročila, ki so dišala sebinamenskim mariborskim pišočim klapicam in pajdaškemu pristaštvu, upati pa je mogoče, da bo začel kdaj po Branku Avsenaku ali Francu Šrimpfu morebiti celo upoštevati avtorje in avtorice, ki s/m/o dejansko prispevali v besedni umetnosti svoj veliki slovenski književni delež. Kot se ve, so pišoči službeni plačanci in zaposlene novinarke imele ob drugih zaposlenih »kulturnih delavkah« in »kulturnih delavcih« svoj zagotovljeni prostor objave, kakor kdaj in kakor kdo, saj so bili vsi socialistično v navezi ne le z mariborsko kulturno, partijsko in socialistično zvezno, po delovnem folklu vodeno politiko, marveč tudi s centralizmom ljubljanstva, včasih le so soglašali čez mejo, torej tudi zagrebškimi ali kar

varaždinskim in sploh hrvaškimi kulturno inkliniranim okoljem. V takih primerih sem nekako pomišljal na Lovra Tomana - slovenskega pravnika, govornika, pesnika, poslanca v dunajskem državnem zboru kot zagovornika slovenstva (10. avgust 1827 Kamna Gorica, Slovenija - 15. avgust 1870, Rodaun pri Dunaju, Avstrija, pokopan v rojstnem kraju), por. leta 1853 z Josipino Urbančič Turnograjsko, s katero je imel obširno korespondenco, prej šestošolskega recitatorja Prešernove rojstnodnevne ode ljubljanskemu županu Janezu Nepomuku Hradeckemu, leta 1849 pesniška zbirka *Glasi domorodni*, predlagatelj postavitve spomenikov Valentinu Vodniku in Francetu Prešernu v Ljubljani, prvi predsednik Slovenske matice, - leta 1861 besedilo za pesem **Mar i Bor**, ki jo je na proslavi v počastitev obletnice prve mariborske čitalnice zapel Čitalniški pevski zbor (uglasbil Ivan Miklošič), s čimer je poslovenil ime mesta Marburga/Drau... Ime Marburga an der Drau kot slovenski pesem **Mar i Bor** ali kot Maribor se je uveljavilo posebej šele po 1. svetovni vojni oziroma po koncu K&K monarhije, predtem je na primer dr. Jožef Prelog z napisom **Mar i Bor** dal izdelati vrče leta 1893, ki jih je prodal blizu 200... In potem smo v nekaj rodovih prišli za Francetom Filipičem, Janezom Švajncerjem, Milanom Kajčem, Brankom Rudolfom, Gemo Hafner, Nado Gaborovič tudi na vrsto pesniki in pisatelji ter dramatičnost, ki je vojno okušala kot posledice socializma v socializmu in posebnem potujčevanju, ko se je zakrila domala vsa K&K monarhična mariborska, posebej še tudi slovenska zgodovina, kaj šele kulturnost slovenstva ob avstrijskonemških kulturnih organizacijah, ustanovah ali javnih medijih... Mar (mi) je i/n bor/im se...; pohrvateni Stanko Vraz (pravo ime Jakob Fras, 30. junij 1810, Cerovec, Štajerska / Slovenija - 20. maj 1851, Zagreb, Hrvaška) je sicer pisemsko zapisoval nemško krajevno ime mesta kot Maribor ali Marbor, toda le po pohrvateni modi; tukaj je treba, tudi glede na mariborstvo, mimogrede literarnozgodovinsko omeniti korespondenco med Francetom Prešernom in Stankom Vrazom: - **2.** Dr. Prešern, [V Ljubljani, med 13. majem in 10. junijem 1837; - **3.** Dr. Prešeren, Laibach, am 5. Juli 1837, - **4.** Dr. Prešern (in sichtlicher Eile), Laibach am 19. Juli 1838, - **5.**, Dein und des Slawentums aufrichtiger Freund - In vino veritas - Dr.

Franc Ks. Prešern, Laibach am 26. Oktober 840 [Tvoj in slovanstva odkritosrčni prijatelj, Dr. Franc Ks. Prešern - In vino veritas - Ljubljana, dne 26. vinotoka 840/, - **6.** [Dr. Franc Ks. Prešern, Laibach am 26. Juli 1843, - **7.** Dein aufrichtiger Freund - Dr. Franz X. Prešerin, Laibach, am 12. Dezember 184, - **8.** Dein aufrichtiger Freund Dr. Franz X. Prešern, Krainburg am 5.2.1847), saj pisma razodevajo pomen slovenstva v prešernovskem slovenskem smislu, ki velja povsem posredno tudi za Maribor; v resnici pa je epigramatsko France Prešeren zapisal v Poezijah o Stanku Vrazu zbadljivko Narobe Katón: »Od drugih mánjši in časten manj ród je slovénski, / lákota sláve, blagá, vléče pisárja drugám. / Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni; / Stánko, Slovécov vskok, Vrás si naróbe Katón.« Marbor ali Maribor v vrazovskem smislu je le domislek, ki bi ga lahko upoštevali bolj kot poslastico mestne kronike, manj pa v smislu avstrijske in slovenske zgodovine, saj bi bilo treba upoštevati ob tem imenovanju mesta nedvomno za Maribor zaslužna bl. Antona Martina Škofa, krškega in mariborskega škofa, nadalje pa vrsto drugih po 1. svetovni vojni, tako z generalom pesnikom Rudolfom Maistrom kot z njegovimi domoljubi, od Janka Glazerja, Antona Dolarja do Ivana Gajška, Franja Novaka, Janka Kusterja... In v letih samostojne Republike Slovenije, kako je že vsaj s kulturnim, umetniškim in literarnim Mariborom? Mariborsko oblast, se zdi, so dokončno dekadentno zasedli in zasegli »prepričani« prišleki, ki seveda niso obvladali niti nemške niti slovenske mariborščine, poleg vseh tistih mariborskih prebivalcev, ki ostajajo v službi vsakokratnih mestnih oblastnikov. Utopija? V menjavah let se lahko zgodi, da Maribor ne bo slovensko izumrlo mesto...?

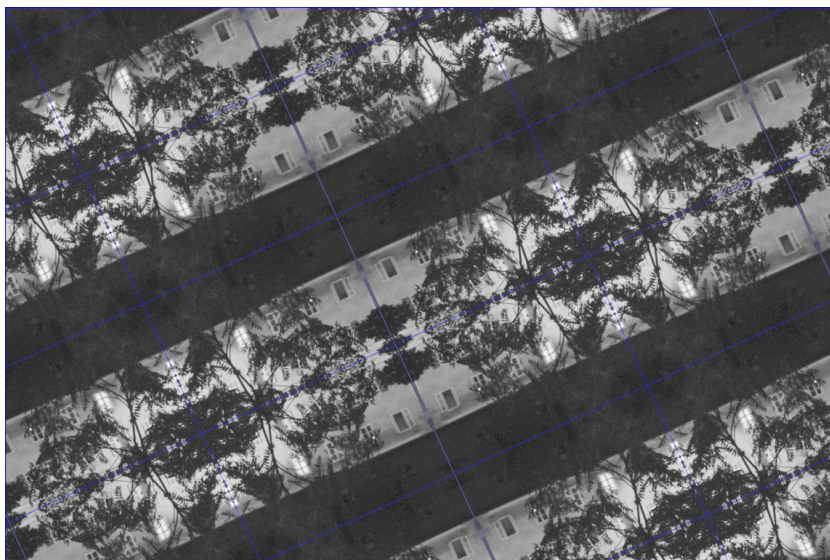
Kaj bi rekel France Filipič?

Vključenost Franceta Filipiča v slovensko izpoved je označena tudi z mnenjem Kajetana Koviča (Ljubljana, 17.8.1988), ki pravi: "Značilno za Filipiča je, da je pesmih zmeraj pravično razporejal svetlobo in temo, a da je hkrati nedvoumno izpovedal svojo privrženost jasnemu in odrešujočemu principu življenja, ali kakor je sam zapisal v naslovu ene izmed svojih zbirk: svetloba je tvoja usoda. Apokaliptični jezdecij vojne nenehno divjajo čez ta svet, a ustavi in razoroži jih lahko le človek, ki jih je navsezadnje tudi pognal na to pot. Svetloba pomeni potemtakem po eni strani ekstatično doživljanje življenja, po drugi pa je prisposoda za moralno vrednost, za princip dobrega v človeku. Hrepenenje po svetlobi in njeno slavljenje sta osnovni črti Filipičevega pesništva, v tej ali oni obliki se nam razodevata skozi vse njegove motivne kroge in sta tudi glavna značilnost zbirke *Osmi dan v tednu*." in "treba je povedati, da sodijo imena, ki so zapisana pod prevodi med najodličnejše posrednike slovenske poezije v svetu in potemtakem tudi

jamčijo za vrednost prevodov. Med drugimi so to Janko Lavrin, In Jun Broda, Viktor Jesenik, Alois Hergouth, Ferenc Fehér in Jolka Milič." (France Filipič, *Osmi dan v tednu*, ZOMB, Maribor, 1989, zadnji zavihek).

Ko se spomnim sodelovanja Francetom Filipičem, tudi še s starim dobrim, v Angliji živečim, znamenitim slavistom in literarnim kritikom ter prevajalcem Jankom Lavrinom, posebej tudi z novosadskim, madžarskim pesnikom in izobražencem Ferencem Feherjem, s sežansko literarno kritičarko in prevajalko Jolko Milič, ali z graškim prijateljem pesnikom, enim od ustanoviteljev Foruma Stadtpark in revije Manuscriptem... se spomnim obenem, kako smo sodelovali z njimi ob različnih srečanjih; Ferenc Feherja sva srečevala s Francetom Filipičem posebej v Novem Sadu, kjer sva nastopala in uživala vse gostoljubje tamjkajšnjih razumnikov n literatov, obenem pa sva bila prevedena v srbohrvaški in madžarski jezik. Prav tako je tudi prijatelj Alois Hergouth vabil primeroma na literarne nastope v avstrijskoštajerski grad Retzhof, kjer smo brali poezijo ob Schrammelmusik, ko smo se gostili v evropskem prijateljstvu. In Janko Lavrin, znameniti profesor v Angliji, se je tudi zavzel za prevod mariborskih pesnikov v *Neki drugi deželi*, srečali smo ga v Sloveniji, ko je pripovedoval o svojih ruskih poteh in o publicističnem potovanju po svetu pred prvo svetovno vojno... - tako je FF umeščen s svojo poglobljeno pesniško izpovedjo med Mariborom, Londonom, Novim Sadom in Gradcem povsem avtonomno, in če je jubilejno mnogo pozneje izdal v več jezikih pesmi tudi Tone Pavček, se oba avtorja prej dopolnjujeta kot izključujeta. S svojo izpovedjo je bil FF nekako umaknjen, intimen, celo nadrealistično izvržen med poetične igre, bil je torej tih avtor, ki je obsojal že v Mauthausnu s svojo zbirčico strahotno nasilje rabljevstva potem pa tudi je že v prvi pesniški zbirki *Viharna leta* sledil svoji intimi bolj kakor javnemu priznanju. Zato je toliko bolj nenavadno, da ga Maribor kakor hohštaplersko in tifštaplersko "pozablja" in zavrača, verjetno zato, ker se je ukvarjal tudi z zgodovino delavskega gibanja, z zgodovino mesta Maribora in ker je bil po poklicu svoboden pisatelj in kulturnik: - ko bi se bil zaposlil, bi nedvomno doživljal boljšo afirmacijo, medtem, ko je s svojimi paradoksi in

določno negativno dialektiko dosegal tudi izvenzavestne, arhaične in arhetipske sloje tiste avtopoetike, ki izraža osebnost, obenem pa pluralnost slogovnega značaja. Janko Glazer, France Filipič, Dušan Mevlja, Slavko Kočevar Jug... so bili mariborski pesniki, ki so vsak po svoje prispevali tudi k urejanju literarnosti ali k toleranci, pri čemer lahko upoštevamo mnenje filozofa Bojana Žalca: »Strpnost je zavestno dopuščanje ali vzdrževanje od preprečevanja stvari, ki jih ne maramo ali se nam zdijo moralno napačne. To strpnost razlikuje od svobode ali od indiferentnosti, pri katerih ni potrebno, da nečesa ne maramo. Toleranca nadalje zahteva, da ima tisti, ki je toleranten, moč, da posreduje, ampak je ne uporabi. Krajše rečeno: biti strpen pomeni neke stvari sicer ne marati ali jo celo obsojati, a jo kljub temu prenašati.« (Bojan Žalec, *Doseganje dobrega, Enakost, pluralizem, strpnost, ideali*, stvarnost, Toleranca, knjižna zbirka Claritas, Študentska založba, Ljubljana, 2005, 56. str.).

Mariborske primerjave – avtorstvo z navdihom

poezija in transcedenca v mariborskih okoljih

V slovenski poeziji predstavlja tako imenovani "vitalizem" svojevrsten lirsko izpovedni premik od tradicije k avantgardi in nazaj, ko se odreka prenekaterim absurdnim novotarijam ali neumnostim, škandalom in razbesedeni ničnosti subkulture, obenem pa tvega ostro obsodbo lastne kulture osebnosti in osebnoizpovednega jaza. Če primerjam Filipičevo poezijo s pesmimi avtorja *Zelene ječe*, Toneta Dodleka, Vladimirja Gajška, Janka in Alenke Glazer, Slavka Kočevarja Juga, Marjana Pungartnika, Miroslava Slane Miroso, Hermana Vogla, ugotavljam, da se Filipičeva lirika ni zreducirala na mestno krajevno omejitvev, kaj šele na opevanje starih, že izumrlih "vrednot", tudi ni funkcionalno le "domoljubna", "ljubezenska", "krajevna"... ko se z duhovitimi verzi vriva v sproščeni zven lastnega sebstva. Tudi lirski tematika Filipičeve poezije se od prve pesniške zbirke do zadnjega

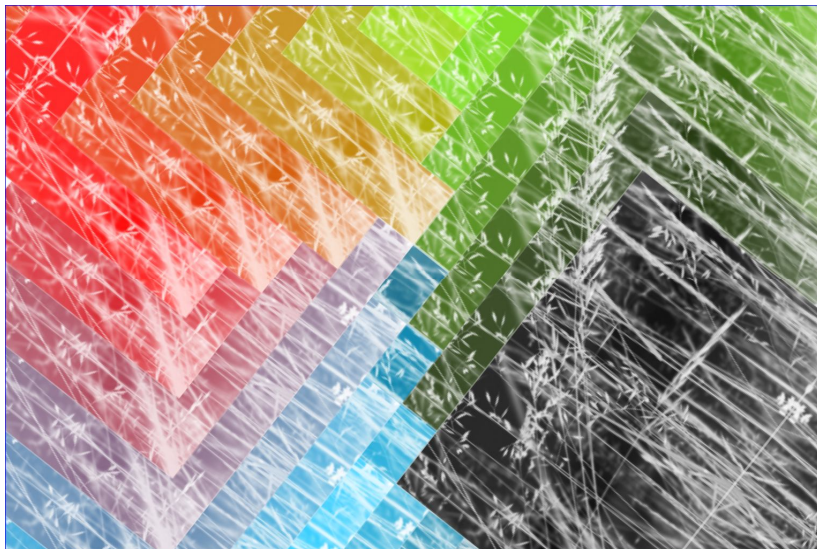
izraza upira epiki, ostaja pa še zmerom znotraj nekaterih žanrskih potez, ki jih najdemo v poeziji intimizma v prvih povojnih letih, tako v *Pesmih štirih* kot pri Ivanu Minattiju, Adi Škerl, Branku Žužku, pri Rudiju Miškotu ali Jožetu Olaju, pri Lojzetu Krakarju in Jožetu Šmitu... Tudi ostra začrtanost pesniških začetkov v buchenwaldskih ali mautchautsenskih ali dachauskih skicah goreče izpoveduje bridko trpljenje in upa v svetlobo prihodnosti, pri čemer se odpoveduje kramparstvu, lopatarstvu in šajtrgarstvu herojev dela, kvečjemu izpove pomen elektrarne... Po 2. svetovni vojni je v slovenski in jugoslovanski poeziji prišlo na eni strani do slavljenja udarnišтва, partijstva in ždanovščine, kar je bilo kmalu opuščeno z novimi verzifikacijami in z novo retoriko, ki se je izpela v poeziji novih generacij, tako da je za razliko od Mateja Bora (Vladimir Pavšič), Ceneta Vipotnika, Lojzeta Krakarja, ki so tudi opevali subjektivno izkušnjo konclagerjev, hotenje po življenju zazorilo v upanje in presežek muk in bridkosti izza žice; če je voluntarizem vseh socialističnih politik, tako v nacizmu, fašizmu, kot v komunizmih dosegel svoje vrhunce s parolarstvom in s parolarsko poezijo, s socrealizmom v prozah ter z agitkami v dramatici, pa se je ta objektiviteta v sebi razlomila – nastopile so nove generacije, nove revije, kot so bile *Nova Obzorja* in *Dialogi* v Mariboru, v Ljubljani pa *Revija 57* in *Perspektive*, pa tudi *Mlada pota* – literarna priloga *Mladine* in kulturna revija *Problemi...*, medtem, ko naj bi *Sodobnost* ohranjala svojevrstno literarno tradicijo, v katero so se vključevali modernizmi šele po ukinitvi *Besede*. Poleg tega je izhajala v Mariboru katoliška kulturna in literarna revija *Nova mladika*, v Ljubljani pa *Prostor in čas*. France Filipič je sodeloval zunaj dekorativnih subjektivizmov, ohranjal je svojo svojevrstno sanjsko podobo in je v primerjavi s Francetom Forstneričem ali blagodejnim Slavkom Jugom izpovedoval bolečino, ki se je izrazila v razliki med fiktivnostjo nad-jaza in sanjami, medtem, ko je bil Forstnerič navezan na ptujsko tujost v krajevem smislu ali Slavko Jug na intimni razcep med novo metaforiko in osebnoizpovednim izrazom; za razliko od bridko izpiljenega pesnika Hermana Vogla, ki je prepoznal v svoji liriki tudi svojevrstno novoromantično samoizpoved, je France Filipič tudi

avtor, ki je izpovedal skrajne meje svoje eksistence na sanjskih ravneh,
vendar tudi s podobami slovenske krajine –

"Presejal jo je slikar
na naoljeno platno.
Nenapovedano je znenada
vdrla iz dežele sanj.
Kar naenkrat je vse svileno,
mehko, mavrično.
Zakaj ob tej rani uri
biti ves dober?
Nikomur nič hudega želeti?
Misliti, da je vse prav?"

(Herman Vogel, *Pajčevina in sveder*, *Svetloba*,
Cankarjeva založba, Ljubljana, 1986, 58. str.)

in

"Svetlobo seje veter,
grenki znoj svetlobe
ti obliva čelo,
jezljivi krik svetlobe
para ti oči,
v svetlobo padaš,
v brezno bliskajoče,
v svetlobo gaziš,
v krvaveči snega,
svetlobo kolneš
usta ti maši,
svetlobo biješ,
roka ti omahne,
loviš svetlobo,
v sebi si zašel,
molčiš svetlobo,
jezik ti je zgnil,
svetlobo seje veter,
kamen z bleščečim zobom
zagrize,
v svetlobo pokopan
si ogenj smrti."

(France Filipič, *Večna igra*,
ZOMB, Maribor, 1984, 10. str.) -

primerjava med Voglovo *Svetlobo* in Filipičevo pesmijo *Svetloba je tvoja usoda* kaže, da je pesniški izraz pri obeh avtorjih naklonjen videnju vsega, kar se izraža kot temeljna eksistencialna drža skozi svetlobo, pa tudi onstran mrakobnih slutenj. Objektivizem kakor da se je izgubil v svetlobi samosebne izpovedi, lirski izraz pa je pridobil na trpni obliki razvidne, a smrtne bolečine v tej posredovani poeziji;

za razliko od Miroslava Slane, ki se je oprl v svojih pesmih na prleško folklorno in vaško tradicijo, je France Filipič v svoji pesniški držji uresničeval le tiste domačijske krajinske podobe, ki so izražale sebilastne pojavne, doživete vrednote; Miroslav slana je v *Podobicah iz zemlje* opeval ne le razgradnjo vaške idlike in človečnosti skozi deziluzijo, absurd, celo skozi sarkazem in groteskno preobrazbo, ampak se je vrnil h koreninam domov, da bi pobegnil iz zapuščenosti:

"BILA so
drevesa
odnesel sem jih
s sabo v mesto
rastla so
in pletla v meni venec
najlepša češnja
najlepša sliva
najlepša murva
najlepši oreh
najlepši dren
poznal sem njihove liste
in vejice
razumel njihove polnočne šepete
jaz izgubljeni izidor
potem pa
dolgo nisem šel
domov
ko sem stopil
na domač
vrt
so bila drevesa
samo še v meni
vaščani se me komaj
prepoznali –
odšel sem
s svojimi drevesi
nisem se imel
kam obesiti –"

(Miroslav Slana Miros, *Podobice iz zemlje, 5 mešana tehnika, bila so drevesa*,
ZOMB, Maribor, 1986, 85. str.)

in

"Najlepše je drevo, ki raste na samem,
svoj vihar pošilja k nebu
in svojo upornost zabija v zemljo,
kolje z bolečino, samotno,
neomahljivo, z bliskom prestreljeno
skoz divje srce,

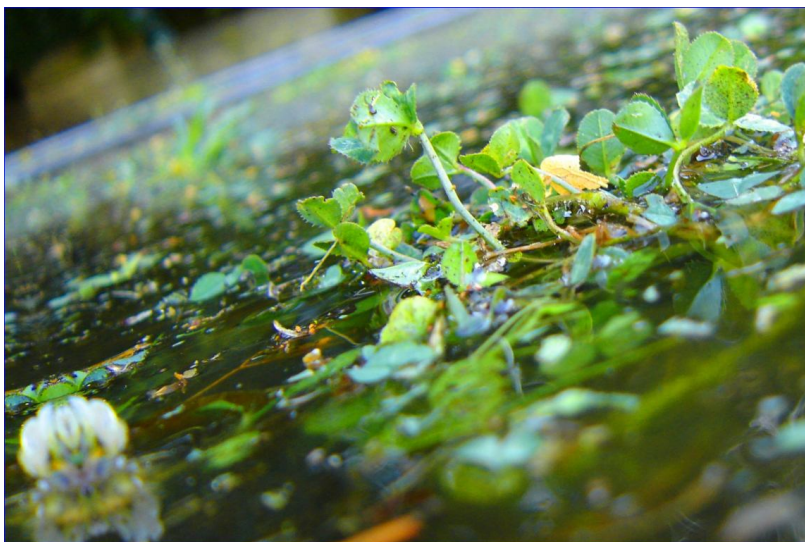
najlepše je drevo, ki vztraja na
skalnatem robu nad smrtno višino
prepada, kamor človek ne more noge
nikoli postaviti, v deželi
onraj vsega trdnega, v molčečem
plaz, ki preži iz globine, v zakletvi
previsnih kamnov, okamenelih psov,

najlepše je drevo, ki pade brez družice,
ne sliši ga gozd, ko rjuje v grozi,
ko se grudi, ko zapušča poslednji
okop svojega blaznega poguma,
pa se požene v večnost nebitja,
samo sonce ve, da se je zrušil stolp,
kazalec za njegovo uro
in ptice in vetrovi vedo,
da je omahnil mejnik
med njimi in daljavo."

(France Filipič, *ibid.*, *Drevo*, 58. str.),

kar primerjalno pomeni, da se je pesniški pogled kot na drevo na samem v nizu človeške ponotranjenosti obrnil k svetu, ki seka gozdove in ne več za drevesa; oba pesnika sta začrtana v slovensko zemljo s svojo besedo, podobno, kot je bil tudi vdelan v *Zemljo* lirično ekspresiven Edvard Kocbek;

za razliko od Erike Vouk, ki je v svoji spremenljivosti pesniškega *Valovanja* našla večplastne značilnosti tudi kot v valovanju svetlobe, obenem pa je z invencijo izrazila eksistencialno bolečino sredi vseprisotnosti bivajočega, sredi molka in pesniškega notranjega glasu, je France Filipič izpovedal svetlobno ekstatično doživljanje nekaterih valujočih občutij:

"Obliz jezika, zgodaj, v jutru dneva,
ustavil se je dan,
na vzhodu sonce ne zardeva
in ne razločim budnosti od sanj.
Sem gladka valujoča svila,
ni me nikjer in nisem tu.
Kristalna reka me je potopila.
Ne plavam; tonem in ležim na dnu."

(Erika Vouk, *Valovanje*, 35,
Litera, Maribor, 2003, 75. str.)

in

"...Bila je reka.
V neki noči pa
se bo vrnila voda,
tiho bo prišla,
da je ne bil ljudje prestregli,
(samo na obisk za uro spomina),
v jadro mesečine bo ogrnjena,
z nogo molka bo stopala prek ozar,
nad kamnito strugo se bo sklonila,
kot v zibelko bo položila svojo glavo,
v strugo, struga pa bo polna valov
njenih las, neke noči, za uro spomina,
za tebe, ki boš stal ob strugi
drhteč v nočnem hladu na pomolu samote,
in s srcem polnim zamolklega šumenja
ugrabljenih, izgubljenih voda. "

(France Filipič, *ibid.*,
Reka, ki je več ni, 111. str.),

ko se kaže med eno in drugo podobo vode v valovanju nihajoči glas od vrha biti do dna bivajočega, od tišine do pritajenega krika;

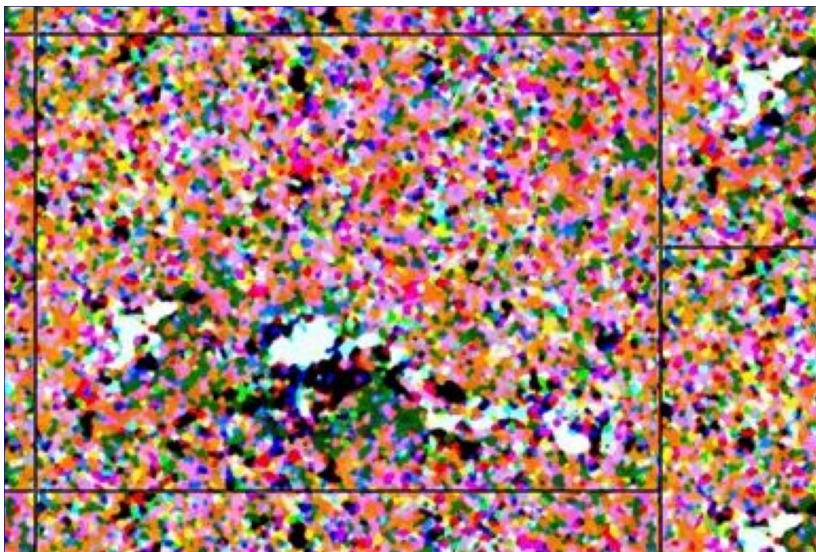
za razliko od lirike intimistično zasanjanega in hrepenečega Branka Hofmana v tokovih časa, ki je v zbirki *Mavrica v dlaneh* izpovedal motivne kroge sinestezij – *Zeleno, Sivo, Oranžno, Vijoličasto, Rumeno, Modro* – je Filipičeva lirika, kot je ugotovil že Taras Kermauner v spremni besedi v zbirko *Večna igra*, tudi prehod od svojevrstnega intimizma k nadaljnji sovporejeni in nikdar zaporedni "sistemizaciji" verzniških konvencij, obenem pa se oba pesnika izpovedujeta na tiste slovenske značilne načine, v katerih se kruši in ruši tradicija: "V tej kritiki v naslonitvi na Kocbeka – je Filipič soroden Hofmanovi poeziji 70. let. Ob toku ludizma, ki je hote depolitiziran, ohranja politično razsežnost iz slovenske tradicije, tisto, ki se bo radikaliziral v začetku 80. let; skrbi, da se ta razsežnost - kritičnost ne pozabi; je varuh kulturnega zgodovinskega spomina. Morda je v tem ena največjih zaslug in prednosti Filipičeve poezije." (ibid., T. Kermauner, *spremna beseda*, 103. str.). Ob tej Kermaunerjevi ugotovitvi je mogoče ugotoviti pravzaprav prelom v gibanju med organskimi oblikami še vedno jezikovne ali ubesedene izpovedi, ki se ne navezuje sicer na "kulturni zgodovinski spomin" ali na varuha tega spomina, marveč ostaja ves čas prav France Filipič avtorsko zvest samemu sebi;

v primerjavah Filipičeve poezije z mariborskimi avtorji kot so tudi nadalje doživljali svojo zapleteno usodo literarnozgodovinske amnezije, se izraža prav poetika Filipičevega pesniškega izraza, primeroma prav ob ritmizirano pohorsko-obdravski izpovedi Rušanke Alenke Glazer povrh nedvomno v odsevih narave, skozi pravljice in pretakanja med gozdom in reko, posebej tudi v vračanju na mariborsko Piramido in Kalvarijo ali v sanjskih slikah obiskov, ob gomilah in dnevu vseh mrtvih ali vseh živih ter skozi mejno pesem hrepenenja, skozi slutnjo in samoto:

"Kje ste, vsi živi?
Zakričite iz dna grla
v to molčanje.
Naj se zdrzne
nabrekla mrtvina.
Zaboli
živo bolenje.
Sivka v hôdnih prtih
spet zadiši. "

(Alenka Glazer, *Jerebika, Oktobršnice, Vsi živi*,
Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1988, 55. str.)

in

"Tu se je ustavil naš korak,
tu je svinčeni dež prepasal
deblo našega življenja
in cvetovi krvavih valov
so nam tu zagrnili
čelo,
nastavljeno poljubu smrti.

Tu smo z zaprtimi očmi
uzrli veliko svetlobo,
tu smo z vajeti poguma
obrzdali krik bolečine,
odprti za smrt,
in za svoj poslednji
tesnobni trepet.

Ni nas noč
s črnimi prsti izbrisala
z ogledala
včerajšnjega dne,
tu stražimo
kot neminljivi spomin
na stopnišču
tihe samote. "

(France Filipič, *ibid.*, *Talci*, 22. str.) -

ko je vprašanje življenja in smrti po/do/živeto ne glede na konec groze biti,
ne glede na osebno vest in minljivost, ne glede na neprilagojenost koncu...

za razliko od Toneta Kuntnerja, ki je v svojih poezijah ves vaški, jeseninovski, kultiviran proti politiki razzemljevanja in podržavljenja, je proti takim deformacijam France Filipič resno magičen in stopnjuje ljubezen do zemlje na prav takšnih mejah;

- za razliko od Toneta Dodleka, ki je ontološko zasidran v podobah osebnega absurda, a tudi upanja, izraža France Filipič svojo vitalno lakoto po bivajočem tako, da se upira sleherni dogmi; Tone Dodlek je še jutranje krmežljiv in v pospancu v zbirki *Paso de muerte* (opremil Sergio Gobbo, tehnično uredil Borut Kovše, zbirka Pota mladih, za založbo Ivan Potrč, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1972, 61 str. + Kazalo) v kratkih verznihi bumerangih izpisal ubesedeno bolečino kot predsmrtnico ranjene biti, torej povsakdanjeno mariborsko preživetveno bedo, ubesedeno med kamni spotike ali na berglah oprto moralo, v zgoj-besednosti, kjer da je povsod isti kruh ali pivo, pesnikova pipa, ki ni ali je »Ceci n'est pas une pipe« v prej slikarskem opusu Renéja Magritta »La trahison des images«, 1928–29), očetno navezan na zobno pasto, kjer v pesmi *Oče* – »Maribor ima trenutno 25 točk« in v pesmi *Sonja*, ki tudi ni Sonia Delaunay (roj. Sarah Stern, 14.11.1885, Gradijsk, pri Odesi, Ukrajina – 5.12.1979, Pariz), francoska slikarka, naturalizirana Francozinja, por. z Robertom Delaunayem, ampak:

"zdaj si že stara izložba
kaj misliš da ti bodo pogledi
iz te gneče poskakujočih teles
kazačok kazačok kazačok
kaj še iščeš
kaj sploh misliš da jim bom dal tvoj
make up"

(Tone Dodlek, *ibid.* 33. str.)

in tudi France Filipič pozna odrekanje plehkobi mestne provenience:

"Čisto majhna, okrogla ulica,
kot vrtiljak, z vrtincem prometa,
okna mahajo z rožami
in zavesami,
ljudje pa s pozdravi
in zastavicami
opravljanja,
godba avtomobilov,
pozimi te drsalnica na pločniku
odnese do Amerike.

V zrcalu oči se vse spreminja,
prepleta, izkrivlja,
usta se povešajo, trebuhu izbočijo,
duše ljudi nage skačejo,
kako so ljudje čisto drugačni,
kadar niso ogrnjeni
s spodobnostjo,
nekateri so celo lepši.

Tudi jaz na tem vrtiljaku
V okrogli ulici;
Stojim na glavi
In z nogami brcam v oblake,
Hočem biti nekaj posebnega,
Gluh sem in zato najbrž ne slišim,
Kako se ljudje smejejo
Okoli mene.

Usoda mi je naklonila to ulico,
zadel sem jo na loteriji
kot ženo, stanovanje

in svoja grčasta kolena,
kaj hočem, moram pač biti zadovoljen
z vsem, kar imam,
in vse to celo vzljubiti,
kdo bi si mislil, da bom navsezadnje
še pesem izrezljal
do svoje majhne, okrogle ulice. "

(France Filipič, *Nebo za žejne oči*,
ibid., Moja ulica, 35.str.).

Ko je Jože Javoršek (Jože Brejc) izdal *Usodo poezije 1939-1949* (oprema in tipografski prelom: Matjaž Vipotnik, Partizanska knjiga, Ljubljana, maj 1972, 110 str. + Kazalo), se je izognil ostankom meščanske pesniške tradicije tako, da razločeval med sicer zgodovinskimi intelektualnimi dogodki in stališči političnih direktiv, urejajočih stališča same slovenske poezije v kriznih razmerah. Tako se Javorškova poezija dotika tudi po svoje Franceta Filipiča v generacijsko izogibanje tiste vstuousmerjenosti, ki jo je narekovala sicer absurdno moderna ali le intimistična poezija; J. Javoršek je namreč na koncu koncev zapisal v ciklu *Poezija po revoluciji*:

"kaj storiti?

kako jokati?

kako se veseliti?

kako umirati?

kako živeti v poeziji?

*Očitno je, da je danes mogoče živeti poetično
samo v življenju vsakdanjosti.*

Izven pesniških form.

*Na lesenem prehodu za pešce, kjer so razstavili
plakat:*

rosno poletje.

Ženska.

Prečudovito je oblečena.

Moda.

V televizijski igri sem videl izrez
slike, ki je boljši kot nekateri Picassovi izrezi
v Guernici.

Sprehod.

Na nebu so studenci.

Narobe – svet.

vse se spet začinja.

Tako je bilo.

In tako je še zmeraj. "

Usoda poezije ne pripada več v slovenstvu svoji tragični strukturiranosti v do/vršeni zgodovini, tudi ni več le izraz umika v *vita contemplativa*, v svoji lastni verzifikatorski produkciji, če ne celo fabrikaciji pa zahteva pluralno početje kot motivno in emotivno nagrajenost: singularni človek se izgubi celo v ne/besednosti, kolikor v ubesedenosti.

Stoletje spominov ali pozabe?

Kako se je Štajerska upesnila mariborsko tudi v 20. stoletju? Je prav, da smo v doživetjih obeh svetovnih vojn dosegli stopnjo narodne svobode v osamosvojeni lastni državi in kulturi šele z 21. stoletjem, kjer pa še zmerom prevladujejo dokaj ozka in neupravičena merila časa, ki je kvalificiral le pesništvo, ki ga je obdržal kakor »v službi ljudstva«? Na javnem področju mestne mariborske, enako kot tudi vse politike slovenskih mest, se je skladje med človeškim svetom in tehnologijami, še zlasti v dobi informacijske družbe, porušilo ne le kot zvrst antičnih vrlin in krščanskih kreposti, ampak tudi v kulturnem in literarnozgodovinskem, tudi v umetniškem spominu... Determiniranost ulice ni mestno porodila uličarjev, klošarskih beračev, odrinjenih nasilnih pijancev, narkomanov, povratnikov zapornikov, starcev brez družin in sploh brezdomstva, ampak je v svojih novih, posebej v kulturnooblastnih izvršitvah poleg siceršnjega, narodno mešanega – mariborskega – proletariata porodila tudi nižjesrednjeslojne, količjak

predvidljive obrobne in obrobne, ki so postali dokončno država v državi – češ da je v vprašanju njihove vsesplošne horizontalno stratificirane moči že država v državi. Tako je ulica postala lastnina in lastnost mestnega okolja, v katerem se je izgubila moderna vsakdanost z vsemi mogočimi državnimi omejenimi dejavniki, posebej pa z medsebojno tekmovalnim nadzorom. Ali so jugoslovanski narodni socialisti kot velesrbska vrhuška z generalštabom, vplivali na oblikovanje tudi slovenske slavistike, ki je upoštevala pod jugofirerjem le svoje specifično veljavne besednike, ko so spoznanja politične artikulacije tudi še dovoljevala, v imenu jugo/slovanstva nekaj svobode po sebi, kolikor so pesniške zbirke izhajale v povsem nizkih nakladah – ali pa je porevolucijsko jugofirerski princip zanemaril tradicijske okvire zločinov proti človeštvu, je ključno problematično vprašanje ne le literarnosti, ampak tudi mednarodnega priznanja slovenstva: v okviru tega pa je bilo mariborstvo z mariborskimi umetniki in literati vselej dovolj prizadevno in živahno, da se ni nikakor re/konstruiralo, ampak je presegalo nezmožnost vsakega razlikovanja ali porazlikovanosti, ne glede na strukturo države in njenih uradnih institucij. France Filipič je vseskozi vztrajal pri tistih oznakah v poeziji in svojem zgodovinopisju, kjer se je zavezal, skupaj z drugimi mariborskimi in slovenskimi avtorji, razlikovanju totalitarizmov in analizi totalitarnih zločinov. Tudi iz tega razloga poskušajo kakor iz sodobne mariborske literarne scene Franceta Filipiča kakor zgoljufano pristransko izdreti pa izbrisati, ker da jih ne zanima »jetnikova usoda« primeroma kot usoda Slovencev v Mauthausenu, kakor je naslovljena Filipičeva knjiga (*Slovinci v Mauthausenu*, France Kozar: *En sveti večer 1941*, Ivan Potrč: *Kaj pa sončnice, Kozár? Podoba Slave Klavore, Weg in die Freiheit*, France Filipič: *Smrt v taborišču, Mauthausen, Uspavanka v taborišču*, Lovro Kuhar – Prežihov Voranc: *Pljunek smrti, Naše srečanje, Koliko jih je danes*, uredil Kazimir Ropoša, opremil Matej Nemeč, za založbo Jože Korinšek, avtorjeva spremna beseda, prevod v nem.: Wolfgang Zitta, prevod v it.: Rudolf Uršič, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1998, 606 str.), ko so kataklizmične in kaoidne ugotovitve o funkciji sploh konclagerjev primerljive kvečjemu z analizo novih, socialističnih revolucij – od rdeče revolucije do rjave revolucije

ali do črne fašistične revolucionarnosti... Kako naj bi pri tem abstrahirali usodo ljudi, ki so se znašli v teh konclagerjih, tudi če odmislimo zahodno in krščansko tradicijo humanizma? Šele mariborstvo v svoji novi kultpolitiki kot založništvu je sčrtalo ne le Franceta Filipiča kot simptomatičnega govorca o slovenskem človeku, ampak je poskusilo zničati tudi njegovo obtožbo konclagerjev, kontekstualno torej tudi gulagov... In tako poskuša Maribor v svoji kulturniški oblasti in literarni vasezaprtosti pravzaprav izpustiti Franceta Filipiča iz lastne urbanosti kot odvečnega. V vsej protipolitični navlaki, ki se je namerno obesila kot obtežilni kamen tudi na zgodovinopisje, zlasti v novejši zgodovini, so literarna in pesniška vprašanja ostala potemtakem kakor zanaprej zunaj Maribora, sploh zunaj Slovenije – kakor da literarna, tudi slavistična oblast vlada pravzaprav vzvratno in učinkovito izbriše mariborskega avtorja kot posameznika iz univerzalnih zgodovinskih potez globalizacije in lokalizacije...; asociativno sem poiskal naš priimek Gajšek, žrtvovan v konclagerjih: št. 111513, Gajšek Alfonz, 7.5.1904, Trst/Trieste, umrl 13.5.1945 Mauthausen (ibid. 487. str.); po osvoboditvi taborišča je umrl Alfonz Gajšek (13. maja 1945) (ibid. 490. str.); – iz Maribora: št. 108201 – Gajšek Ivan, 1.3.1914, Nova cerkev pri Vojniku, uradnik – umrl 3.4.1945, Mauthausen... (ibid. 481. str.). Ob vsem tem je treba tudi mariborstvu v demonologiji izbrisov slovenskega literarnega avtorstva področje političnega transcendirati tako, da je omenjen: »Papež Janez Pavel II. 24. junija 1988 v Mauthausnu / Kirche in Österreich, Strasbourg 1995, št. 4. str. 46/ + slika (ibid. 530.str.)... Vsaj v tovrstno vzporejanje bi bilo mogoče umestiti zgradbo človeškega celostnega življenja tudi v med/vojnih in povojnih časih, ko je postmetafizični »koncept« kakor lumpenproletarsko že domala povsem razzagodovnil moderni svet 20. stoletja ali ga je sprevrigel kvečjemu v nekakšen podatkovni historicizem, ko so se dvomljivi ostanki neke zunaj tradicije postavili visoko nad literarno in umetniško mariborstvo, obenem pa so izključili inventar družboslovnih in imenskih, ne le estetskih izzivov. In vendar je tukaj št. 89419 – Filipič Franc, 21.7.1919, Maribor, igralec – 13. 7. 1944, Maribor, 6.5.1945, Ebensee (ibid. 434. str.). Dokončno France Filipič še ni »umrl«, vsaj dokler je dopusten nanj

tudi mariborski spomin, enako velja za njegovega prijatelja pisatelja Milana Kajča, ki sta skupaj pela v glasbenem gledališču Baden bei Wien / Kopanje pri Dunaju..., oba sta bila vpisana poklicno v različnih medvojnih izkaznicah kot – igralca... ; in enako se literarno umevanje spopada s spominom na pisatelja Janeza Švajncerja ali Nado Gaborovič... - vsi so že pokojni v slovenski štajerski prestolnici. Po vsej verjetnosti se administrativna izguba mariborskega kulturnega in brez pravnih sankcij upoštevanega literarnozgodovinskega spomina ne bo spreminjala v nadaljnji duhovni masaker? Represivne funkcije mariborskih kulturnih ustanov, med katere spada nedvomno tudi mariborska založba ali sestava knjige, ki naj bi bila kakorkoli »mariborska«, ne bodo več še naprej vzpostavljale sicer sebilastnih, a lažnih funkcij, namreč s histeriziranimi predsodki ali stereotipskim zaničevanjem preteklosti. Zaničljivi odnos do mariborske literature vohta kvečjemu povsod plesen, v kateri se valja provincialnost. France Filipič je tovrstno plesnobo preživel mukoma že v konclagerski stiski, ko je pesnil...

Maribor je naš...

Maribor, prej Marburg/Drau je res kot »najpomembnejše« mesto severovzhodnega slovenskega ozemlja in države na obeh straneh Drave predstavljal morda kakšno veljavo do sesutja diktature jugoslovanske hegemonije ali diktature, toda v osamosvojitvi so se dvignili skozi mestno pomensko prebivanje le tisti, ki so zanikali vse in vsakogar pred seboj, ki da ni ustrežal novoreku butastih ali mrhovinarskih tendenc: tako so izginili iz kulturne in literarne javnosti, tudi v literarnozgodovinskem ali umetnostnozgodovinskem smislu v tem slovensko štajerskem mestu ne le morebiti prej avstrijski pisatelji zase zadostnega nemštva kot pripadniki K&K monarhije, ampak tudi vsi tisti, ki so postali v enoumju primitivizma zanalašč potisnjeni v pozabo, kakor da sploh niso npr. pokopani na Pobrežju. Značilno namreč za Maribor je posebna zgodovinska in kulturna amnezija, ki je izbrisala iz lastne mestne kronike, kaj šele iz zgodovine tega obdravskega mesta pod Pohorjem pisatelje, kakor so bili France Filipič, Nada Gaborovič,

Janez Švajncer, Herman Vogel..., če se opredelimo le za dobo poznega jugoslovanskega 20. stoletja, medtem ko so omenjeni kakor vsi tisti, ki so pre/bivali v mestu ne le začasno, ampak samo mimobežno in so bili le gostujoči, od Edvarda Kocbeka do Vladimirja Kosa ali Jožeta Snoja in Zorka Simčiča... Sicer je itak za slovensko literarno zgodovino značilno, da celo odrine prof.dr. Antona Slodnjaka, kakor je bil odpuščen že leta 1958/59, prav tako ljubljanskega profesorja prava dr.prof. Franceta Bučarja, ki so ga nagnali s Pravne fakultete leta 1978, ker da ni imel ustreznih političnopasjih moralnih lastnosti, prej pa je oblast itak izključila že tudi primeroma iz SAZU dr. A. Ušeničnika teologa in filozofa ali pravnika Leona Pitamica, medtem ko so se znašli na članskem seznamu celo četrtipisni ključavničarski jugofirer, tudi agitpropovski jecljavec ali fanatično prosovjetski manijak, sin prof. dr. Franceta Kidriča... Ob spominskem večeru za Ado Škerl, Francetom Filipčem in Dragom Druškovičem/Rokom Arihom človek pomišlja, kako odhajajo rodovi znanih in slavnih, a njihova osebnost v duhu humanizma ostaja in je svetel in dober zgled slovenskega narodnega ponosa in ljubezni do slovenske besede. Medgeneracijski spomin ostaja, če ne drugače, pa vsaj literarnozgodovinsko. Nekakšne marburške in mariborske storije, ki so jih nizali nekateri pisci skozi občasnost, se izgubijo v kateremkoli turističnem priročniku, ki napoveduje nekaj gostiln ali hotelov A in B kategorije, železniški prevoz in letališče Rusjana (Edvard Rusjan je pionir slovenskega letalstva, izdelovalec enokrilnega letala), sicer pa morebitni ogled stolnice ali celo frančiškanske cerkve (neoromanski frančiškanski samostan z Marijino baziliko, v letih 1891–1900, R. Jordan), Lent in Sodni stolp, obisk pokrajinskega muzeja v gradu in muzeja novejšje zgodovine, mestni park in akvarij, rotovž in Glavni trg, sprehod po Gosposki ulici, dlje tudi morda Kozjak in popivanje štajerskih in prleških vin..., kaj pa ima opraviti mariborsko kakšen soldat prosjak z leseno nogo, kaj neki stara zeliščarica klopotava, kaj jurčičevska mimobežnost, verjetno je prazno mesto Ptuj/Poetovio/Pettau s svojim spomenikom, ko so mnogi opisovali mestece pod Pohorjem ne le kot edino tujost prišlekov, ampak celo kot moro semenišnika podeželana, ki se je preselil nekam..., v Ljubljano, tako da je

Maribor pozabljen..., in ni Franceta Filipiča, le za primer, se pa oglašaja Taras Kermauner v pogovoru z Jožetom Pučnikom, v *Novi reviji*, leta 1984... - kakšna revščina v bedi neizsanjanega lumpenproletarskega barabina, ki se je samoveličavno zase pobeščil, brž ko je dobil možnost: tako da se je evropskost izsilila in se izselila iz Maribora, celo več, kakor da slovenska matica ni več slovensko domača, ampak je s posurovelimi stereotipijami idejnizacije še pritlehno shinavčeno nagrajena, saj raznovrstnost pisarije res razkriva golo revščino lastne provincijske samopozabe ter izbranega diletantizma, v pestri umazaniji zabite lastne odbitosti in z izbrisom urbanega okolja, ki se je razraslo v mesto. Zdi se, da je uspel sloj ideološkega novega pasjederstva, ki se spreneveda, da obstaja v Mariboru še vedno mestna hiša z arkadnim dvoriščem in tam z loggio v nadstropju, nad katero je balustradni grb z letnico 1565..., da ni več stolnice Janeza Krstnika, frančiškanske cerkve ne drugih cerkva, ne gradu s plastično okrašenim trikotnim čelom pročelja in na zahodni strani s stopniščnim rizalitom, ni niti več kužnega znamenja z Marijinim stebrom ali vetrinjskega dvorca s fasado iz leta 1725 (Dom inženirjev in tehnikov) in ne kolodvora, ni parka ne Mariborskega otoka in ne... Ko so izginile stavbe, so izginila tudi dvorišča. Ko govorimo o pasjederstvu provincialne ideologije ali o ideološkem mariborskem mrhovinarstvu, se opredeljujemo za poglede, ki so jih javno ponavljali v znoreli ali poživinjeni racionalizaciji celo kot tendenčne vrline, po katerih je mestna praksa dvignila paletu alternativnih samodržcev v primestnih okoljih, toda s posamezniki, ki so prihajali v pajdašije iz širšega slojnega, a vselej le začasnega mestnega, ne pa tudi meščanskega okolja. Neposredni pomen posplošitve mariborskih – razzgodovinjenih – razmer je bil tak, da se že kažejo v letih izrinjanja pomembnih ljudi iz kulturne in zgodovinske zavesti tudi posledice, značilne za skrajno posurovelo prostaštvo in hlinjeno potrditev samozadostnosti – slednja ustreza vsebolj tudi ljubljanskim centraliziranim pred/postavkam, od SAZU do Slovenske matice, kar je državno povezano neposredno z državno plačanostjo in s spolitiziranimi merili skozi povsem neproblematična vprašanja slovenstva. Človeška identiteta se je v takih razmerah izrinjanja povsem odtujila, a le tako, da se je

poistila s tujimi vzori, katerih ničnost zagotavlja vedno nov plenilsko shinavčen in protislovenski ukrep. Zato je mogoče takim razmeram mariborstva pripisati, da vsi tisti, ki so v Ljubljani in Mariboru kompromitirali, diskvalificirali določne umetniške osebnosti, natanko vedo, kaj so storili, ne vedo pa še, čemu in kako so bili žrtve pojugoslovanjenih političnih fantazij še v samostojni državi, namreč kot nova moč zahrbtnega in protiljudskega odločanja. In tako sva že s Francetom Filipičem tudi prijateljsko »mariborsko« kdaj razpravljala o stavkovnih valovih v Sloveniji, o razvoju industrijskega delavstva ter slovenskega in tujega kapitala, tudi o njegovi knjigi *Ob 50-letnici stavkovnega gibanja v Mariboru*, ki jo je izdal Mestni svet sindikatov Maribor, 1986... - govorila sva o ljudeh, ki so trpeli, a o njih »zgodovina molči«... Kako bi bilo, ko bi kdo Maribor preprosto – izmislil, da bi pisal po turističnem perspektivu o tem obdravskem mestecu?

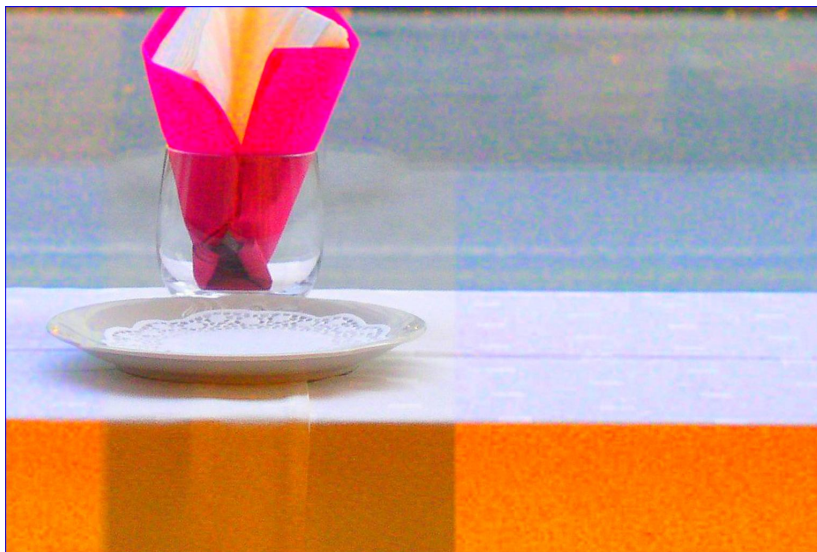
Mariborstvo, ki so si ga usvojili nekako podeželanski prišleki, je bilo vselej urejeno v kaotičnih razmerah med postavljaštvom ali primestno zapostavljenim, celo lumpenproletarskim življenjem – če so se tvorile iz takih oseb, ki niso odraščale v mestnem življenju, določne pajdašije in klape, združbe in tako ali drugače vasezadrgnjeni klani, so vselej shinavčeno ustrezali javnemu nastopaštvu, toda brez mariborsko urbanega diha. Če je še za *mariborski Klub književnikov* leta 1933 veljalo, da so sodelovali redki pisci kot reprezentanca mariborskih književnikov, je bilo jasno, da se je v okviru unitarističnega jugoslovanstva tvorila manj provincialna literatura kot sicer v politično odvisni in centralizirani Ljubljani: predsednik tedanjega *Kluba književnikov* Ivo Šorli, njegov namestnik Rudolf Golouh in tajnik Radivoj Rehar so si prizadevali, da bi zaživelo mariborsko štajerstvo, zato so vzeli medse Alojzija Remca iz Ptuja, Cvetka Golarja iz Ljutomerja, Ksaverja Meška iz Sel itd., da bi slovensko kulturnost postavili na evropsko raven; leta 1935 so mariborski umetniki združili sile v *Umetniški klub*, v katerem so sodelovali književniki, publicisti, gledališki kritiki..., obenem so ustanovili tudi *Filozofski klub* kot odsek ljubljanskega Filozofskega društva, ki ga je vodil klasični filolog in maistrovcec Anton Dolar. Ta umetniški klub je prirejal

literarne nastope, sodeloval je v javnih kulturnih prireditvah, tako da je bilo v Mariboru kar precej kulturnih dogodkov; prirejati so začeli tudi *Umetnostne tedne*, obenem pa so ustanovili leta 1936 za mariborske literarne ustvarjalce tudi Slomškovo nagrado. 8. februarja 1937 – torej na Prešernov dan - so v dvorani Ljudske univerze nastopili Anton Ingolič, Milan Kajč, Jože Kerenčič, Ruža Lucija Petelin in Zmago Švajger, leta 1938 sta gostovala pri njih češka književnika, pesnik Jožef Hora in pisatelj Karel Novy, s čimer se je literatura internacionalizirala na slovanski ravni. Priredili so tudi večer Otona Župančiča z recitacijami njegovih pesmi ob pesnikovi šestdesetletnici, slavnostni govor je imel literarni zgodovinar in slavist Anton Slodnjak. Maja 1938 so nastopili Anton Ingolič, Milan Kajč, Miško Kranjec in Branko Rudolf, literarni nastop v dvorani Ljudske univerze je bil polno obiskan. O, kako je Milan Kajč spregovoril kdaj o teh predvojnih časih, ko so še veljali nekako vsaj meščanski zakoni omike in olike! Na drugem umetnostnem tednu so nastopili Anton Ingolič, Fran Roš in drugi. Leta 1938 je *Umetniški klub* začel s pobudo za ustanovitev Narodne galerije v Mariboru in Novega mariborskega gledališča, pri čemer so uspeli prirediti le reprezentativno razstavo slovenskih likovnih umetnikov leto dni kasneje. France Filipič je izšel is katoliško srednješolskega almanaha *Brstje*.

Mariborsko kulturno okolje je z zanikanimi in zanalašč v pozabo potisnjenimi avtorji ostalo na ravni izjemne negativne diskriminacije, katere najbolj zunanji izraz je pobedastočena funkcionalnost in zbirokratiziranost vasezagledanega primitivizma, nastopaštva in posurovele predrznosti, enako kot se dogaja v ljubljanskem postmodernem založništvu. Uveljavila se je namreč le zase sebizadostna zadržanost, ki se nesramno nagrajuje v Mariboru in Ljubljani, v Mariboru pod imenom Janka Glazerja, v Ljubljani pa pod imenom Franceta Prešerna ali mestno Otona Župančiča; kranjska pesniška Jenkova nagrada se je tudi morebiti kakorkoli spolitizirala do tiste liberalne in shinavčeno sebizadostne pozicije, ki nagrajuje zgolj in le slovensko odrekanje kvazisentimentalnemu intimizmu, poudarja pa praznino eksistence ob revolucionarni avantgardi neizsanjanega dela logoreje.

Mariborski literarni tvorci, ki so se uspeli pririniti v postmoderno Ljubljano, so od zunajmariborskega učiteljskega pisca Jalovosti do studenškega pisca Graditelja zavzeli najvišje – državno plačane in umeščene kakor društvene - funkcije, vse pa z obilno državno podporo, slavo in mogočnim zatiranjem vseh in vsakogar, ki bi utegnil misliti, kaj šele delovati ali ustvarjati svobodno in samostojno. Literarno društveno življenje se je tako zožilo na ozek krog samoveličavne in zatiralske moči, ki je bila le druga stran politične žlice, s katero so se krmili literarni funkcionarji: posredno pa je prej socialistično glasilo *Delo* ob pomagaštvu trivialnega televizijskega napuha in radijske prizadetosti poskušalo upravičiti sloves vasezdrte province. Tako je neki vseganevedni Marko Stabej razložil aliterarnost Prešernovega nagrajenca za literaturo v letu 2009, ko je "frauenroman" in bedna trivialnost proglasil po svoje za izgubljeno besedno umetnino, medtem, ko so drugi spet v žirijah izbrali "najboljši roman" s pospešeno prostaškim sprenevedanjem. V slovenski literarnosti je zato matična brezdomovinskost zanikala v Mariboru ustvarjalne besedne umetnike, jih izčrtala, kakor, da jih nikoli ni bilo: Milan Kajč, France Filipič, Gema Hafner, Herman Vogel, Miroslav Slana Miros, Marjan Pungartnik, Janez Švajncer, Nada Gaborovič, Oskar Hudales... so avtorji, ki jih je obdravsko mestece zatrlo in potepalo v ničes pozabe ter dejansko tudi v postmoderni kulturni in literarni politiki nič ne pomenijo. Samoprepoznavna pozaba ali praznota je mariborsko dejstvo, ki ustreza v ponovitvah skupnim dosežkom zanikanja literarnozgodovinskih, umetnostnozgodovinskih in drugih, sicer tudi knjižnih ali kulturnih dejstev in dejanskosti. Pozabljen je po svoje namreč tudi opus, ki so ga zasnovali že od pesnika in generala Rudolfa Maistra naprej pesnik Janko Glazer in vsa generacija med obema vojnama: tako ostaja Maribor mesto izhlapele literature, kjer se omenja kvečjemu imena, kakor so se pririnila enostransko po klikah v javnost. Težava je gotovo povrh še v tem, da si praznote ni mogoče napolniti z drugimi avtorstvi in z izmišljijami, nanašajočimi se na pajdašijske izjave, saj se na stopnjah kulturnega samoprepoznavanja pokaže, da obstaja primeroma France Filipič z Janezom Švajncerjem vendarle dovolj vidna literarna osebnost kot organizator kulturnega in knjižnega

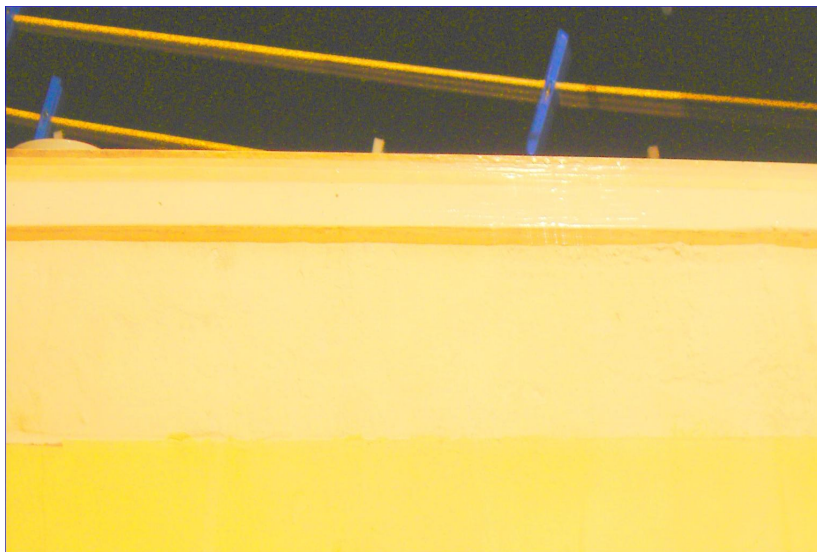
mariborskega življenja v evropskem in jugoslovanskem pomenu, v navezavah na Avstrijo in jugoslovanske republike ter na obe srbski pokrajini. Filipičev ponos sega čez mariborsko literarno enoumje, izraženo v izničenju vseh in vsakogar, ki ne ustreza podrhaljeni posurovelosti založniške ali politično kulturne moči. Po drugi plati se prav ta moč izničenja skozi provinco naseljuje tudi v ljubljanskem svojevrstnem centralizmu, in to tako, da tudi sama besedna umetnina za avtorji, ki kaj veljajo, izgublja sleherni smisel in pomen, tako, da se tvorijo literarne združbe pisočih v lokalnih skupnostih, od Brežic, Krškega, Mute, Dravograda ali Slovenj Gradca do Primorske...Nekaj je v likovniški spomin obudil Dragan Potočnik s *Prispevkom h kulturni zgodovini Marbora med obema vojnama*, ko je obravnaval osebe likovne umetnosti... - se spomnim Dragana Potočnika kot resnično zavzetega pesnika.

Literatura in Maribor v kritičnih razsežnostih – razzgodovinjene

Partijski tovariš nacionalnosocialistične nemške proletpartije Adolf Hitler je oboževan prispel na obisk v Marburg/Drau 26.4.1941, ko so ga navdušene množice pozdravile z zastavicami in zastavami na balkonu, sreča proletarskega mesta se je širila vsepočez z nemškimi vzkliki ali pozdravi Heil/Živjo!, torej s hajlanjem, naposled pa se je pokazalo, da je bil Marburg/Drau spet nemško-slovensko mesto, ki je pripadalo socializmu in industrijskemu militarizmu: to se je ponovilo ob obisku kaplarskega jugomaršalčka v jugoslovanizirano sovjetiziranem mestecu ob Dravi, ko se je ta morda spomnil, kako je sedel v dokaj ugodnem predvojnem arestu ter se je zato tudi nad mestom po svoje maščeval: bilo mu je tuje... In če so 9.5.1945 zavojevalci nemškega nacionalnega socializma zapustili mesto, z njimi pa tudi kolaboracija nemškutarstva, je treba vedeti, da so se v dokaj porušeni Maribor privalile partizanske in bolgarske okupatorsko boljševiške sile, ko so

se hkrati našopirile in zavladatale skrajno neusmiljeno, spet socialistično. Mariborski butli so se oprli pijano nase, da so se odmajali samozaverovano naprej – prodane duše brezdušne, ki so zanikale na primer najprej Franceta Filipiča, nato pa še druge književnike... tudi če upoštevamo Ferdinanda Auchmanna, Jožeta Curka, Bruna Hartmana - Flokija, Josefa Carla Hofrichterja, Franca Kosarja, Ignacija Orožna, Rudolfa Gustava Puffa, Ferdinanda Reispaa, Antona Martina Slomška, Frana Šijanča, Boga Teplýja, Sergeja Vrišerja, Rudolf a Reichela, Carla R. Riecka., Andreasa Tappeinerja... Imena se nizajo, za vsakim med temi imeni se skriva življenjska zgodba, ki ni le neka pozuanjena reč, ampak je tudi duša in oseba.

Poetika in mesto

Poetološka vprašanja se s pesmimi Franceta Filipiča – tudi primerjalno z drugimi, ne le mariborskimi pesniki in pesnicami – niso končala, saj je tudi mariborstvo gotovo odigralo v slovenski literaturi svojo vlogo. France Filipič ni artistični besednik v poeziji, ampak je berljiv avtor, ki se vzpostavlja med mauthausensko ali konclagersko dobo in v svobodni povojni Maribor. Samoumevno samorazkritje lastne osebe je videl France Filipič v pesniških zbirkah in povestih le tako, da demaskiral hkrati v svoji ponotranjenosti čustev in občutij pozunanjeno ideologijo. Posebej mi ni in nam ni zapustil svoje literarnokritiške zamiselnosti in ne poetike: preveč je bil navezan na živo, tudi mariborsko, podpohorsko življenje, da bi igral kakršnokoli vlogo moči nad drugimi – v tem se izkaže vsakokrat kot ponosen prijatelj. Ozvezdeni zemljevid se razstre.

V času, ki ni prav naklonjen neobremenjeni poeziji, se Filipičeva pesem oglašča potihoma, a dovolj čuječno, da opozarja na muko biti, toda brez provincialnih kot »štajerskih« predznakov: gre za slovenskega izpovedovavca, ki je tragiko slovenske zgodovinske in narodne usode dobesedno pre/živel v okrutnih razmerah, v katerih pa je iskal človečnost. Vendar se v celotnem Filipičevem opusu odkriva še plast zgodovinske zavesti v novi dobi, od koder so razgledi čez humanizem vsestranski. Tudi če ustvarjavec Franceta Filipiča poskuša postmoderni, vasezadrti Maribor prezreti, podobno kot druge avtorje ob izkušnjah 2. svetovne vojne, bo vendar prav v nasprotju z nekaterimi brezobzirnimi prezrtostmi prav Filipičeva pesem opevala in izpovedovala živo življenje še naprej. Ali kakor berem –

"Molitev za starega moža

Nakopičil se je v neučakanem,
nikoli ne bo prestopil gore,
v snu se obrača kakor mlinsko
kolo pod deblom nočnega potoka,
prebuja se v somrak bežeče lu-
ne, z razgrizenimi ustnicami
pljuva svojo žalost, brede v
nedosanjano, v trhljih očeh mu
žari stari ogenj besa, težek
kakor odtrgano sidro se pogre-
za iz davnine k sebi, odklenjen
je, toda zapahnjjen, ječi kakor
veter v preluknjanim drevesu,
s prsti si ožema rebraste prsi,
kmalu se bo dotipšal do spomina,
že se cepi megla iz doline v

rogovilasta znamenja prihaja-
jajočega kruha, razvezal je
ležišče, z nezaupnim palcem
se spušča na zemljo, tu je
začetek potovanja, vsako jutro
znova, upanja polno otroštvo
modrijanov, obstopila ga je
perjanica kresne trave, nepre-
dirna, da ne vidi grabežljivega
prepada, skritega pod njo,
opasal se je z jekleno opas-
nico, kako je vzravnan in kako
je mogočen, toda čeprav je
rojen iz trme,
ne bo nikoli prestopil gore. "

In kje je Kanjiža, kje Subotica, Novi Sad, kje Gradec, kje graščina Retzhof, kje je Kruševac, kje Baden bei Wien/Kopanje pri Dunaju, kje Dachau, Mauthausen in Ebensee, kje neki je – Maribor? V mariborski knjižni produkciji bodo nekatera imena literarnozgodovinsko nedvomno ostala zapisana v poetični zavesti tudi novih rodov, med njimi je France Filipič avtor, ki je izpovedal svoj čas in osebo v nadrealistični epiki. Svobodnost kot bivanjsko vprašanje je zmerom krajevna in časna, je usmerjena antropološko, kolikor v pesmih ne zahteva ničesar, da bi bila vsaj izsanjana.

Človek v pesništvu ni več nekakšno »družbenozgodovinsko« in povsem razlagalno bitje, saj šele individualnost po sebi usklajuje um z umetnostjo, se loči slogovno in poetično od drugih. V filozofiji literarne, umstvene in umetniške eksistence je mogoče mariborske avtorje dešifrirati v večnem zdaju svojega lastnega zapisa. Po navdihu v svetu totranskih palimpsestov, ki se dešifrirajo v branju in štajerskem spominu slovensko. Zato so videzi

mariborskega slovenstva mejno navdihnjeni z razvozlanjem pesniške večpomenskosti, in tako celo takrat, ko se zdijo »vsebine« karseda reflektivno simbolične ali v provenienci lastnih sporočil tudi jasne. Kdor je dihal mariborski sveži podpohorski zrak, ve za rezno občutje štajerstva... Staro mestno jedro se je usidrilo umeščeno na Mariborski ravnini, na holocenskih nanosih na levem bregu Drave, tako da so mestno ustaljene, tako da so se starejše ulice kot prometne poti naslanjale na žeže dravskih teras, zato so razporejene v smeri od vzhoda na zahod, ko se človek sprehodi po Koroški cest, gre čez Glavni trg, vse do Židovske ulice, ki izpričuje, da je bila tukaj tudi nekdanja rabinska šola Marpurgov, in končno po Slovenski ulici, vse do frančiškanske cerkve in kolodvora – ampak kakor izgubil se je zemljevid, na katerem je izrisana primeroma železniška proga Dunaj–Maribor–Ljubljana–Trst, leta 1846 namreč je peljal vlak z Dunaja do Maribora, proga do Ljubljane in Trsta pa je stekla nekaj let pozneje, sicer je bila vrisana in je še včrtana železniška proga po Dravski dolini do Celovca iz leta 1863 kot zveza Štajerske s Koroško... Res, nekaj predalpsko gričevnatega se stika z glasovi vse severovzhodne Slovenije in zelenega Štajerja, posebej še z okoliškim vinogradi... in seveda s prometno plovno Dravo, kjer so splavarili flosarji les tam s hribovitega Podravja proti vzhodu... In France Filipič je posvetil tudi pesem elektrarni, - leta je bil namreč 1948 zgrajena hidroelektrarna Mariborski otok -, v duhu nove energetike in povojnega brstenja živih sil, ko so se vračali izseljenci, taboriščniki, izgnanci v svoje mesto. In so gradili – tudi z novo pesmijo.

V dokumentu mariborske in slovenske rasti predstavlja življenje mariborskih književnikov prav s Francetom Filipičem pomembno stopnico k življenjskim skupnim doživljanjem in počutjem 20. stoletja, kjer so izpovedna prvinskost, sprostitvev proti mukam bivajočega in beg v sprejeto danost šifrirani poligrami, podpisani vsi avtorsko in osebno v svoji tuzemski transcendenci. Mariborsko življenje je mogoče v pesmih znova dešifrirati, pojasnjevati razložno in razločno, jih doumljivo in sporazumno razumeti, ne pa tudi scela verificirati. Kajti na dnu osebnoizpovedne, ne le Filipičeve poglobitve, je

kontemplativna plast vsega doživetega in preživetega kot svet svojevrstnih palimpsestov. Pesmi so jezik eksistence. Življenje in delo Franceta Filipiča in njegove generacije v mariborskem slovenstvu si nedvomno zasluži nekaj več pozornosti, kakor se je prav ta izgubila v povsakdanjenem »postmodernizmu« ozkih provincialcev in vasezadrlih zaničevalcev »preteklosti«. Tudi mariborska slovenska literatura, pesem, zgodovina – bodo vživile nov čas z navdihom prenekaterih novih spoznanj, a na bridkih izkušnjah 2. svetovne vojne... Ničesar nisem pisal o mariborski postmoderni ringa ringa raja – Ringel Ringel Reihen, kot so ga predvajali po beograjskem, nemškem ali ljubljanskem radiu..., ko se je češ nemško ali slovensko kazala pot v novi dan. In nič nisem pisal o »ljudski pomoči« v težkih dneh v predvojni evropski, jugoslovanski, slovenski, mariborski recesiji... ali za pomoč pri umiranju?! – tam, na Grajskem trgu 7-I, Maribor..., pred vojno seveda. V postmoderni je čutiti okus morebiti tudi po tistih časih...

Iz bibliografije Franceta Filipiča:

1. Viharna leta France Filipič, 1949 slv - poezija
2. Začarani gaj: romantična ves- Lope de Vega, 1951 slv - drama
3. Pohorski bataljon: poglavje - France Filipič, 1952 slv - priročnik
4. Pravljica o bratcu in sestrici France Filipič, 1954 slv - pravljice
5. Reci mi: človek!: tri enodejanke - France Filipič, 1954 slv - drama
6. Žetev svobode v Sladkem vrhu, 1956 slv - monograf. publ.
7. Pohorski bataljon: poglavje- France Filipič, 1960 sec - dokumentar.lit.
8. Ptice letijo v daljavo: pesmi France Filipič, 1960 slv - monograf. publ.
9. Vse je drugače: mladinski zb - Radovan Gobec, 1960 slv - notno gradivo
10. Pojoči konji: novele France Filipič, 1961 slv - kratka proza
11. Pojoči konji: novele France Filipič, 1961 slv - roman
12. Pohorski bataljon: poglavja - France Filipič, 1963 slv - monograf. publ.
13. Neka druga dežela = Some other Land, 1964 slv - poezija
14. Njegovo ime je legenda : kant- Gobec, Radovan 1964 slv - notno gradivo
15. Peter France Filipič, 1964, slv - kratka proza
16. Nebo za žejne oči France Filipič, 1965 slv - poezija
17. Prvi pohorski partizani France Filipič, 1965 slv - monograf. publ.
18. Srebrna metlica nad goro France Filipič, 1965 slv - monograf. publ.
19. Sedam ljutih vetrova dolaze Filipič, Franc, 1966 sec - poezija
20. Z očmi zazrtimi v svobodo Boris Pahor, 1966 slv - razne lit.vrste
21. Junaki s Pohorja France Filipič, 1967 slv - monograf. publ.
22. Pravljice France Filipič, 1967 slv - pravljice
23. Pohorski bataljon: poglavje - France Filipič, 1968 slv - monograf. publ.
24. Dve snežinki enoglasje s kl - Jež, Jakob 1969, slv - notno gradivo
25. Svetloba je tvoja usoda France Filipič, 1969 slv - monograf. publ.
26. Narodni heroj Miloš Zidanšek - France Filipič, 1970 slv - monograf. publ.
27. Spominske meditacije France Filipič, 1970 slv - članek/sestavek
28. Konji vojne = Die Pferde des Krieges - France Filipič, 1971 slv - članek/sestavek
29. Vrtiljak : izbrane pesmi za o - Danilo Gorinšek, 1972 slv - poezija
30. Bile so vojne: mešani zbor Gobec, Radovan, 1973 slv - notno gradivo
31. Špelin dnevnik Jurca, Branka, 1976 slv - kratka proza
32. O Pohorskem bataljonu France Filipič, 1978 slv - kratka proza
33. Muzej Tomaža Godca v Bohinjsk- 1979 slv - zbornik

34. Danilo Gorinšek 75-letnik France Filipič, 1980 slv - članek/sestavek
35. Nekaj podrobnosti o političnem- France Filipič, 1980 slv - članek/sestavek
36. Slava Klavora France Filipič, 1980 slv - monograf. publ.
37. Železničarska in splošna stavkova - 1980 slv- monograf. publ.
38. Spori in spopadi v spominih i- Kreft, Ivan 1981, slv - dokumentar.lit.
39. Spomenik Pohorskemu bataljonu France Filipič, 1982 slv - monograf. publ.
40. Gladovna stavka v moški kaznilnici- France Filipič, 1983 slv - članek/sestavek
41. Osat in mesec = Distel und Mond - Hermann Kuprian, 1983 slv - poezija
42. Večna igra France Filipič, 1984 slv - poezija
43. Ob 50-letnici stavkovnega gibanja - Filipič, Franc, 1986 slv - monograf. publ.
44. Osvetlitev umetnikovega odnosa- France Filipič, 1988 slv - članek/sestavek
45. Borec v času in prostoru: - Lado Pohar, 1989 slv - članek/sestavek
46. Hoteli so dokazati - France Filipič, 1989 slv - članek/sestavek
47. maj-junij 1928 - december 1934, 1989 slv - monograf. publ.
48. Osmi dan v tednu France Filipič, 1989 slv - poezija
49. Pesmi France Filipič, 1989 slv - članek/sestavek
50. Slovenska politična levica - France Filipič, 1989 slv - članek/sestavek
51. "Kruh naš vsakdanji" - France Filipič, 1990 slv - članek/sestavek
52. Dr. Anton Korošec in marksisti - France Filipič, 1991 slv - članek/sestavek
53. Lovro Klemenčič, Franc Rozman – Stane, 1991 slv - članek/sestavek
54. Transport Slovencev 23. avgusta - France Filipič, 1991 slv - članek/sestavek
55. Gedichte France Filipič, 1992 ger - članek/sestavek
56. Pojem igram : 32 skladb - Jakob Jež, 1992 slv - notno gradivo
57. Razredno in nacionalno - France Filipič, 1992 slv - članek/sestavek
58. Slovenci iz avstrijske Koroške- France Filipič, 1992 slv - članek/sestavek
59. V navzkrižnem ognju - France Filipič, 1992 slv - članek/sestavek
60. Desetletja z Jankom Glazerjem France Filipič, 1993 slv- članek/sestavek
61. Norec: drama v petih dejanjih France Filipič, 1994 slv- članek/sestavek
62. Ob razpotjih zgodovine France Filipič, 1994 slv - monograf. publ.
63. Slovenci iz avstrijske Koroške- France Filipič, 1994 slv- članek/sestavek
64. Slovenski literarni krog: Dunaj - France Pibernik, 1994 slv - prisp. na konf.
65. Zgodba o upanju France Filipič, 1994 slv - članek/sestavek
66. Anka Vidovič-Miklavčič: Mladi- France Filipič, 1995 slv - članek/sestavek
67. Politična migracija Marjan- Drnovšek, 1995 slv - članek/sestavek
68. Prezgodnje slovo: izbrane pesmi- Karel Starc, 1995 slv - poezija
69. Tod je hodila France Filipič, 1995 slv - članek/sestavek

70. Die Ratte France Filipič, 1996 ger - članek/sestavek
71. Slovenci v koncentracijskem taborišču - France Filipič, 1996 slv - članek/sestavek
72. Čustva so bila razkošje - in - France Filipič, 1998 slv - članek/sestavek
73. Slovenci v Mauthausnu France Filipič, 1998 slv - monograf. publ.
74. Vse je drugače France Filipič, 1999 slv - članek/sestavek
75. Konji France Filipič, 2000 slv - članek/sestavek
76. Vrtiljak France Filipič, 2001 slv - članek/sestavek
77. Alois Hergouth France Filipič, 2002 slv - članek/sestavek
78. Moška kaznilnica v Mariboru - France Filipič, 2003 slv - članek/sestavek
79. 111. Vrtiljak France Filipič, 2003 slv- članek/sestavek
80. Pesem o mami France Filipič, 2004 slv- članek/sestavek
81. Slowenen in Mauthausen; Slov- France Filipič, 2004 ger- monograf. publ.
82. Uspavanka France Filipič, 2004 slv - članek/sestavek
83. Dialogi v spominih nekdanjih - France Filipič, 2005 slv - članek/sestavek
84. Dušan Kermavner v zaporu - France Filipič, 2005 slv - članek/sestavek

Opombe:

*in od **Pohorja** - pesniška aluzija na pohorski in buchenvaldski **granit**...

je do **pojočih konjev zavelo - »o ne, to so samo ljudje, jetniki, ki vlečejo težak voz, naložen z granitnim kamenjem iz buchenwaldskega kamnoloma. Deset jih je, včasih dvanajst, kdaj tudi več, z usnjenimi jermeni so pripeti ob oje, v breg se vzpenjajo, cikle jim spodrsavajo na spolzkih, razmočenih tleh.«
(*Pojočiči konji*, novele, Ljubljana, 1961, 224. str.);

***K&K monarhije – Kaiser und Königliche Monarchie = cesarsko in kraljevska monarhija

Osebna imena:

Ajd Edvard

Ajdič Bojan

Albrecht Franc

Alojzij Sv.

Altman Luiza

Andrejašič Sebastijan

Aragon Louis

Aškerc Anton

Auchmann Ferdinand

Avanzo Miha

Avsenak Branko

Babič Jože

Bačko Marjan

Bajt Drago

Balantič France

Baltzer

Baš Franjo

Bauman Friderik - Fridl

Bedenk Mira

Berger Aleš

Bernik France

Bevc Cvetka

Blasnik

Blaž Franjo

Blaž Polona

Bogataj Matej

Bohanec Franček

Bojetu Berta - Boeta

Bor Matej /

/ Vladimir Pavšič

Bratož Igor

Bratož Remigij - Miggio

Breton André

Broda In Jun

Brunčko Boris

Brunčko Pavla

Büchner V.

Bučar France

Caf Oroslav

Cankar Ivan

Cerovšek Maks

Cesar Emil

Cesarič Dobrica

Ciglenečki Jelka

Ciril in Metod sv.

Ciuha Jože

Crnkovič Marko

Curk Jože

Cvetko Ciril

Čakš Jože

Čander Mitja

Čar Janko

Čepič Metka

Čepič Mirko

Černiček

Černigoj Jaroslav

Černigoj M.

Čobal Bogdan

Čobal Ivan

Čobal Stanko

Čufar Tone

Debeljak Aleš

Debeljak Tine

Debič Dane

Decorti Borko

Dekleva Goran

Delak Ferdo

Delaunay Robert

Delaunay Sonia /roj. Sarah

Stern

Delorko Olinko

Deržečnik Maksimljan, gl.

Deržečnik Milan

Dev Sašo

Dežman Jože

Dobovišek Majda

Dodlek Tone

Dokler Janez	Friedl Ignacija	Hafner Gema
Dolar Anton	Friškovec Franci	Hanžič Inko
Dolar Jaro		Hanžič Tatjana
Dolar Mladen	G aborovič Nada	Hartman Bruno
Dolenc Franci	Gabršek-Prosenč Meta	Hartman Bruno
Dolenc Ivan	Gajšek Alfonz, taboriščnik	Hercog
Dolgan Marjan	Gajšek Ana	Herga Ivan
Dolinar Darko	Gajšek Avgust	Hergouth Alois
Don Kihot	Gajšek Ivan	Hitler Adolf
Dornik Ivan	Gajšek Ivan, taboriščnik	Hočevar Janko
Dostojevski F. M.	Gajšek Vid	Hofman Branko
Drnovšek Marjan	Gajšek Vladimir	Hofrichter Josef Carl
Druškovič Drago /	Glazer Alenka	Holzer Rudolf
/ Rok Arih	Glazer Janko	Hora Jožef
Druzovič Hinko	Glušič Helga	Horvat Jože
	Gobbo Sergio	Hradecky Nepomuk Janez
F ehér Ferenc	Gobec Radovan	Hribar Spomenka
Ferbežar Ivan	Godec Tomaž	Hribar Tine
Ferlež Jerneje	Godina Milena	Hudales Oskar
Filip Kumbatovič Kalan	Golar Cvetko	Humar Dušan
Filipič Bratko	Golob Vlado	Humek L.
Filipič Cenček	Golouh Rudolf	Hutter Josip
Filipič Franc oče	Gorinšek Danilo	
Filipič Franc, vzdevek: Filip	Gorinšek Slava	I lich-Klančnik Breda
Filipič France	Goropevšek	Ingolič Anton
Filipič Marija roj. Urban	Gorše F.	Inkret Andrej
Filo Breda	Gradišnik Janez	Jakovljevič Ilija
Filo Jože	Grafenauer Niko	Janez Krstnik
Flisar Evald	Grah Drago	Janez Pavel II., papež
Florijan sv.	Grizold Adrijan	/pravo ime Karol Wojtyła
Florjančič Hugo	Gspan Alfonz	
Forstnerič France		
Frelih Emil	H aberl Janko	

J anežič Stanko	Klemenčič Lovro	Kovše Borut
Janko Angela	Kmecl Matjaž	Kozak Ferdo
Janžekovič Janez	Kocbek Edvard	Kozar France
Javoršek Jože /Jože Brejc	Kocijan Gregor	Kozarčanin Ivo
Jerman Frane	Kocijančič Gorazd	Kozin Tina
Jesenik Viktor	Kocka Katica	Kračun Davorin
Jež Jakob	Kocmut Branko	Krakar Lojze
Jovanovski Alenka	Kocmut Ivan	Kralj Vladimir
Jože Mlakar	Kočevar Slavko Jug	Kramberger Franc
Jurca Branka	Kodrič Zdenko	Kranjec Miško
Jurčec Ruda	Kolar Marjan	Kravanja Stojan
Jurčič Josip	Kolar Niko R.	Kravanja Zdravko
	Kolbič Gabrijel	Kreft Bratko
K acin Nedeljka	Kolšek Peter	Kreft Ivan
Kajč Milan	Komar Janez	Kregar Stane
Kajč Milena	Komel Miklavž	Križman Alojz
Kajč Vera	Konjar Viktor	Križman Mirko
Kajzer Marjeta Novak	Kopriva Alfonz	Križnik Franček
Kamenik Ignac	Koren Evald	Kuhar Lovro – Prežihov
Karlin	Kores Slavko	Voranc
Kastelic Mija	Korinšek Jože	Kumbatovič Kalan Filip
Katón	Korošec Anton	Kumbatovič Zofka
Kavčič Maks	Kos Ivan	Kumer Franjo
Kavčič Vladimir	Kos Janko	Kuprian Hermann
Kerenčič Jože	Kos Matevž	Kuret Niko
Kermauner Taras	Kos Vladimir	Kuster Janko
Kermavner Dušan	Kosar Franc	
Kette Dragotin	Košar Jože	L ah Andrijan
Kidrič Boris	Košir Manca	Lah Jakob
Kidrič France	Kovačič Franc	Lavrač Anka
Kirbos Irena	Kovačič Peter Peršin	Lavrač Roman
Klabus Vital	Kovačič Ivan Goran	Lavrin Janko
Klavora Slava	Kovič Kajetan	Legiša Lino

Likavec Albert	N apotnik M.	Pogačnik Jože
Likavec Mimica	Nazor Vladimir	Pogorevc Petra
Linzner Beata	Nemec Matej	Pohar Lado
Lope de Vega	Njatin Lela B.	Poje Roman
Lutman Andrej	Novak Boris A.	Polajnkó Jože
	Novak Franjo	Poniž Denis
M agritte René	Novak Simić	Poštrak Janez
Maister Rudolf - Vojanov	Novy Karel	Potočnik Dragan
Majcen Gabrijel	Nučič Hinko	Potrč Ivan
Majcen Stanko		Požar Stojan
Malek Helena	O cvirk Anton	Pregl Slavko
Matajc Vanesa	Olaj Jože	Prelog Jožef
Medved Anton	Orožen Ignacij	Premzl
Medved Drago	Ošlak Vinko	Prešeren France
Medved Mira		Pretnar Tone
Mejak Mitja	P ahor Boris	Prežihov Voranc
Meško Franc Ksaver	Papež France	Primožič Tošo
Mevlja Dušan	Parma Viktor	Prunč Erik / Niko Darle
Meyerhold Vsevolod	Paternu Boris	Pučnik Jože
Emiljevič/nem. Karl	Pečenko B.	Puff Rudolf Gustav
Kasimir Theodor	Pečko Karel	Pungartnik Marjan
Miklošič Ivan	Peršak Tone	
Miler Štefka	Petan Tone	R ajhman Jože
Milič Jolka	Petan Žarko	Rehar Radivoj
Minatti Ivan	Petelin Ruža Lucija	Reichel Rudolf A.
Miškot Rudi	Pibernik France	Reichenberg Mirko
Mitrović	Pirjevec Dušan	Reisp A. Ferdinand
Moder Janko	Pirnat Nikolaj	Remec Alojzij
Munda Jože	Pitamic Leon	Rieck, Carl R.
Murn Josip	Plevel Slavo	Riha Rado
Mušič Janez	Plohl Igor	Rijavec Josip
	Podlogar Gregor	Rijavec Vlado
	Pogačnik Bogdan	Ropoša Kazimir

Roš Fran	Stepančič Lucija	Šugman Zlatko
Rotar Braco	Stepischnegg J. M. /	Švajger Zmago
Rotar Janez	Stepišnik	Švajncer Janek
Rovan Pavla	Straub Jožef	Švajncer Janez
Rozman Franc - Stane	Stres Anton	Švajncer Jožef
Rozman Smiljan	Sušnik Franc	Švajncer Kunigunda
Rudolf Branko	Svetel Heribert	Švajncer Marija ml. -
Rupel Dimitrij	Svetina Ivo	Marijica
Rupnik Vladimir	Svetina Peter	Švajncer Marija roj. Pučko
Rusjan Edvard		
Ružič Ernest	Š antel Anton	T adijanović Dragutin
	Šarh Pepček	Tanc Anton
S aksida Igor	Šarh st.	Tappeiner Andreas
Samec Jože	Šarh Vanček	Taufner Veno
Sardoč Mira	Šega Drago	Taufner Vida
Seliškar Tone	Šega Milan	Teplý Bogo
Senegačnik Brane	Šijanec Fran	Ternar Jože
Serneč Janko	Šinigoj Josip	Tihec Slavko
Simčič Zorko	Škerl Ada	Toman Lovro
Slana Miroslav– Miroslav	Škerlavaj-Petrač Milan	Tomažič J.
Slodnjak Anton	Škorjanec Marica	Tomšič Anton
Slomšek Anton Martin bl.	Škulj Jola	Tonkovič Marijan / Gerdej
Smej Jože	Šmit Jože	Tovornik Arnold
Smolik Marijan	Šnuderl Makso	Tovornik Majda
Snoj Jože	Šorli Ivo	Trekman Borut
Snoj Vid	Špendal Manica	Trstenjak Anton
Sovre Savo	Šrimpf Franc	Tršar Drago
Spinoza, spinozisti	Štih Bojan	Tršar Marjan
Sruk Vlado	Štoka Tea	Trušnovc Gorazd
Stabej Marko	Štromar Maja Gal	Turičnik Tone
Stanislavski Konstantin	Štuhec Franjo	
Srgejevič	Štumf Peter	
Starc Karel	Šubert Barbara	

Udovič Jože
Ujčič Andrej
Ujčič Janezo
Ujevič Tin
Urbančič Josipina
Turnograjska
Uršič Anja
Uršič Anton
Uršič Rudolf
Ušeničnik Aleš

Vagaja Uroš
Vandot Josip
Varl Breda
Veber Danilo
Vegri Saša/ Albina
Podbevšek
Veljak Tita
Venišnik Milan
Veyrich J.
Vidali Petra
Vidic Janez
Vidmar Josip
Vidovič-Miklavčič Anka
Vipotnik Cene
Vipotnik Matjaž
Virk Jani
Virk Tomo
Vodnik France
Vogel Herman
Vojinović A.
Vokač Zlata
Vošnjak Josip

Vouk Erika
Vovk Urban
Vraz Stanko / Jakob Fras
Vrbnjak Viktor
Vrišer Sergej
Vuk Vili
Vurnik France
Vurnik Ivan

Wolfgang Zitta

Zabel Igor
Zadravec Franc
Zagoričnik Franci
Zagožen Jože
Zajc Dane
Zakrajšek Mileva
Zavrnik Braco
Zazula
Zbašnik Dušan
Zidanšek Miloš
Zlobec Ciril
Zorn Aleksander
Zorzut Ludvik
Zupančič Mitja

Žajdela Ivo
Žalec Bojan
Žgajner Branimir
Žižek Franjo
Žižmond Egon
Župančič Oton
Žužek Branko

Krajevna imena:

Alpe

Amerika

Anglija

Austrija

Austrija / Österreich

Baden bei Wien / Kopanje pri Dunaju

Betnava / Winden

Brežice

Buchenwald

Cerovec

Dachau

Drava

Dravograda Slovenj Gradca

Dunaj / Wien

Ebensee

Evropa

Fram

Gaj / Au
Gradec / Graz
Gradec / Graz Forum Stadtpark
Gradijsk pri Odesi Ukrajina

Hrvaška

Jesenice
Jugoslavija

Kamna Gorica
Kanjiža
Karavanke
Koroška avstrijska
Kozjak pri Mariboru
Kranj / Krainburg
Krka / Gurk
Krško
Kruševac

Lautenšperk / Lattensberg / Košaški breg
Ljubljana / Laibach / Luwigana / Emona
Ljutomer
London
Lovrenc na Pohorju

Marburg an der Drau – Marburg / Drau / Maribor
Marburga / Drau - Marburg an der Drau
Maribor
Maribor - Mar i Bor
Maribor Aleksandrova /Tegethofstraße / Grazerstrzße
Maribor Cankarjeva ulica / Reiserstraße
Maribor Glavni trg

Maribor Gosposka ulica / Herrengasse
Maribor Gosposvetska cesta / Klostergasse
Maribor Gregorčičeva / Schillerstraße
Maribor huterblok
Maribor Kalvarija
Maribor Lent
Maribor Piramida
Maribor Poštna / Stolna ulica / Kleine Kirchgasse
Maribor Prešenova cesta / Goethestraße
Maribor Slovenska ulica / Windischgasse
Maribor Ulica h. Staneta / Parkstraße
Maribor Volkmeyerjev prehod
Maribor Zofijin trg
Mariborski otok / Felberjev otok
Mauthausen
Muta
Nemčija
Nova cerkev pri Vojniku
Nova Gorica
Novi Sad

Oplotnica

Osankarica Pohorje

Pariz

Pekre / Pickern

Pohorje

Primorska

Prlekija

Ptuj / Poetovio / Pettau

Radovljica / Radmannsdorf

Ravne na Koroškem

Retzhof

Rodaun pri Dunaju

Ruše

Sele

Sladki vrh

Slovenija

Slovenj Gradec

Slovenskih Goricah

Sovjetija / Rusija

Strasbourg

Subotica

Šentilj / St. Egydi

Šentvid pri Ljubljani

Škofj Loka

Štajerska

Štajerska

Trije žebli Pohorje

Trst / Trieste

Varaždin

Velenje

Vetrinj / Viktring

Zagreb

Zahodni Balkan

Vladimir Gajšek
**MARIBORSKO PESNIŠTVO, LITERATURA,
ZGODOVINA IN FRANCE FILIPIČ**

I. izdaja, 2009

založila in izdala
Intelyway webmedia

za založbo
Vid Gajšek & Vladimir Gajšek

uredil
Vid Gajšek

ilustrator
Vid Gajšek

lektura
Vid Gajšek

E✉: vladimir.gajsek@intelyway.com

E✉: vid.gajsek@intelyway.com

